

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

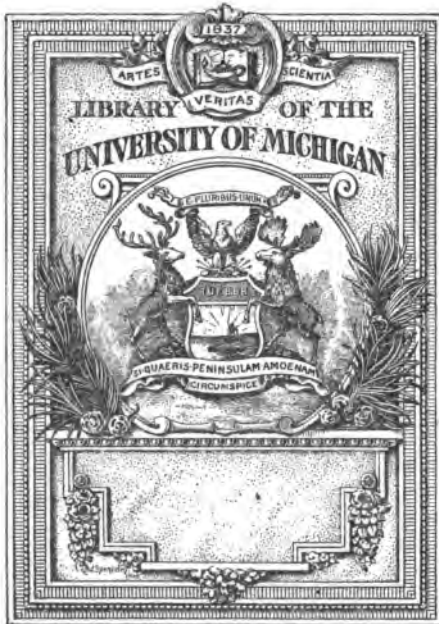
- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

A 467580

878

J70

G99

DE ARGUMENTI DISPOSITIONE

IN

77143

SATIRIS IX—XVI IUVENALIS

COMMENTATIO ACADEMICA

QUAM

PERMITTENTE AMPLISSIMO ORDINE PHILOSOPHORUM LUND.

P. P.

JOHAN A. GYLLING

PHIL. D:R, SMOL.

IN AUDITORIO VI A. D. VII K. MART.

H. XI A. M.

LUNDÆ MDCCCLXXXIX

TYPIS EXPRESSERUNT MALMSTRÖM ET SOC.

878
J70
G99

Satira IX.

Formam dialogi a Iuvenale in satiris sæpe adhibitam esse, facile elucebit, si in eas oculos coniecerimus; neque id mirum, nam et ad sermonem variandum et ad argumentum propositum explanatius disponendum ea forma aptissima est. Sed in ceteris satiris, cum non raro inveniuntur, qui colloquentes vel cum scriptore altercantes inducantur, tamen per occasionem potius ea colloquia habentur, quo fit, ut forma dialogi a principio satiræ usque ad finem minime servetur. Exemplis omnes eæ satiræ Iuvenalianæ nobis sunt, quæ ante nonam vel post eam leguntur. Qui unum alterumve huius rei exemplum cognoscere velint, eos delegeo ad I. 150—171, II. 132—135, III. 153—159, VI. 638—642, X. 67—88, XIII. 174—180, XIV. 224—225.

Sed satira nona a scriptore ita disponitur, ut forma dialogi ab initio usque ad finem retineatur. Ea dispositio quo rarior erat ideoque insignior, eo facilius ab editoribus observata et examinata est. Quæ contra ordinem versuum et universam satiræ dispositionem allata sunt, suo loco infra exponemus; hic de iis, qui colloquentes inducuntur, deque eorum colloquio universe pauca præmittimus.

Notum est, in nona satira impudentiam pathicorum hominum et imprimis draucorum vexari, et ita quidem, ut nihil fere restet ad addendum. Miser ille Nævulus, famosus homo, ut videtur, et quodvis genus nequitiae expertus, acerbissimos dolores, miserias, spes cum Iuvenale communicat: nullam se mercedem laborum accipere, operam se perdere iamque curis et ærumnis pressum occumbere et prope exstingui, queritur; cavillatur cum eo Iuvenalis nec hominem miserum nisi irrita spe consolatur. Ne verbo quidem — ait Ribbeckius ¹⁾ — poeta nequitiam Nævoli reprehendit: credas omnia recte se habere. At tota satira reprehensio satis manifesta est, licet poeta apertis verbis in Nævolum eiusque patronum non invehatur.

Vv. 1—26 verba poetæ continent, qui causam tristitiæ Nævoli explorare vult. Sequuntur vv. 27—90, quos Nævolo tribuendos plerique censent. Nominabimus infra eos, quorum de his versibus aliud iudicium est. Immissa sunt duobus locis (v. 39, 63) verba aliquot sordidi patroni. Post brevem poetæ interrogationem (vv. 90—91) Nævulus querimonias continuat usque ad v. 102, ubi poeta colloquium excipit, uno tenore pergens ad verba Nævoli: utile consilium cet. (v. 124). Ad ea, quæ hic non sine angore quærit (vv. 124—129), poeta iis versibus respondet, qui a 130 incipiunt: ne trepida cet.

Post v. 134 finem dicendi fecerit an plura addiderit, non liquet. Exstat versiculus

---

¹⁾ O. RIBBECK: Der echte und der unechte Iuvenal, Berlin 1835 p. 112.

tu tantum erucis inprime dentem

lepidus ille quidem nec a iocoso genere dicendi Iuvenalis alienus, sed plerique una mente consentiunt, post verba, quæ sunt spes superest (v. 134), lacunam esse. Quorum sententiam amplecti mihi quoque satius esse videtur: causis locus hic non est.

Vv. 135—150 nullo adversante Nævolo tribuuntur.

In iis satiris, quas antea tractavi¹⁾, exempla transitionum subitarum non defuerunt. Satira nona, quod ad eius modi transitiones pertinet, cum prioribus comparari non potest vel ob eam causam, quod propter formam dialogi scriptor potestatem non habuit ab una parte argumenti propositi ad alteram transvolandi, cum illa forma orationem extra fines terminosque constitutos egredi non facile patitur. Atque re vera, si satiram nonam perlegimus, omnia inter se apta et conexa videmus. Sine mora, sine interruptione oratio ex eo fonte profluit, unde iam in primo versu, ubi de tristitia Nævoli sermo est, oritur, atque interrogationibus asperisque facetiis poetæ aucta et incitata animos eorum, qui legunt, adeo devincit, ut, tantum modo ad cavillationem iucundissimam intenti, in turpissimis rebus se versari plane obliviscantur. Hæc est vera illa Iuvenaliana vis et virtus, quæ nusquam clarior elucet quam ubi potestatem turpe et inhonestum irrisione obruendi nactus sit. Sed hæc universe. Transimus ad singulos locos examinandos.

---

¹⁾ J. GYLLING: De argumenti dispositione in satiris I—VIII Iuvenalis, Lundæ 1886.

Orationem quasi uno tenore profluere diximus, nulla mora impeditam. Est tamen in initio satiræ versus quidam, quem si retinemus ordo a me modo laudatus vehementer interrumpatur necesse est. Nam in codice P. post quartum versum hic legitur

nos colaphum incutimus lambenti crustula servo

Cum primum hunc versum videmus, obstupescimus; fieri non potest, ut non obstupescamus. Positus inter Ravolam et Crepereium ille servus mirationem nobis facit. Scholiastes nodum ænigmatis solvere conatur; sententiam, qualiscumque est, extorquet neque tamen istius rei fidem nobis facit. Pinzger, Achaintrius, Heinrichus, ut paucis complectar, omnes fere veteres commentatores versum spurium iudicaverunt, e recentioribus satis erit Ribbeckium attulisse, qui optimis argumentis demonstrat ¹⁾ hunc versum non a Iuvenale sed ab interpolatore aliquo scriptum esse. Consensus doctissimorum hominum sine dubio gravis est; qui si deesset, nihilo minus versum falsum esse asseverare pergerem: nam Iuvenali nusquam usu venit, ut ordinem institutum sententiarum et imaginum tam inepto modo interrumpat.

Silentio non est prætereundum quod Kiærius ad vv. 22—24 adnotat ²⁾ cum id ad usum scribendi Iuvenalianum illustrandum magnopere valeat. Nam cum alii post Ganymedem comma deleant, alii adhibeant, fit for-

---

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 124—125.

²⁾ L. KLÆR: Sermonem D. Iunii Iuvenalis cet. Hauniæ 1875 pp. 30—32.

tasse, ut multi utrumlibet liberum esse arbitrentur. Minime liberum est. Commate post Ganymedem posito genus loquendi oritur, cuius apud Iuvenalem nullum aliud exemplum invenitur. Quinque deinceps substantiva (fanum Isidis, Ganymedem, Pacis (palatia), Matris palatia, Cere-rem) enumerantur, quorum quattuor inter sese particula, quæ est et, coniunguntur, tertium (Pacis palatia) non item; quod apud Iuvenalem inauditum esse Kiærius adfirmat. Quam ob rem commate deleto Ganymedem cum Pacis iungit, etiam alias causas eius emendationis adferens, quas hic explicare longum est.

Interrogatio illa, quæ quasi in parenthesi legitur v. 24:

nam quo non prostat femina templo?

pertinet ad eas formas interrogandi vel potius exclamandi, quæ apud Iuvenalem creberrimæ sunt. Exempla antea multa habuimus, ut I. 48:

quid enim salvis infamia nummis?

II. 8: quis enim non vicus abundat
tristibus obscenis?

III. 234: nam quæ meritoria somnum
admittunt?

VI. 196: quod enim non excitet inguen
vox blanda et nequam?

ib. 568: quid enim maius dare numina possunt?

Quin etiam in ea ipsa satira, de qua nunc sermo est, legimus v. 58:

nam quis plura linit victuro dolia musto?

Adde si vis X. 321, XII. 28, XIII. 153, 234.

Adnotamus hæc exempla, cum apud poetam tam sæpe occurrant, ut quasi proprium aliquod consuetudinis eius scribendi iure dici posse videantur.

A v. 27 igitur Nævulus poetæ respondere incipit. Languidis utitur verbis et remissis: sibi spem nullam esse reliquam, cessasse sidera (Cfr. VII. 194 sqq.), inde miseræ fontem et originem. Per totam satiram inutili lamentatione fortunam suam complorat, semper de penuria agit:

quantum erat exhausti lumbos donare clientis
iugeribus paucis!

et infra: vos humili adseculæ, vos indulgebitis umquam
cultori, iam nec morbo donare parati!

Etiam in fine satiræ, consolationibus poetæ nihil levatus, triste illud addit:

sufficiunt hæc,
quando ego pauper ero. Votum miserabile, nec spes
his saltem!

Vv. 27—90 Nævolo dandi sunt. Priores editores Rupertius, alii, etiam in hac parte dialogum esse contendunt, nihil fere rationis adferentes. Redibimus ad eam quæstionem.

V. 29:

munimenta togæ, duri crassique coloris

a Ribbeckio non comprobatur tamquam omnino supervacaneus. Sed Iuvenalis eius modi versus amare videtur,

quibus res, quæ commemorantur, ex omni parte possint illuminari. Est hæc copia quædam dicendi, quæ, ut nimis abundans interdum videatur, at certe multum valet ad imaginem rerum distinctius exprimendam. Cfr. III. 26—28:

dum nova canities, dum prima et recta senectus,
dum superest Lachesi quod torqueat, et pedibus me
porto meis nullo dextram subeunte bacillo

Aliud exemplum est VII. 53—55:

sed vatem egregium, cui non sit publica vena,
qui nihil expositum soleat deducere, nec qui
communi feriat carmen triviale moneta

Imprimis de vv. 48—49 ambigitur adeo ut a multis pro spuriis habeantur, sed hi versus cohærentiam sententiarum non lædunt. Quamvis enim Nævolus hoc loco ad plures homines quam in iis versibus, qui præcedunt et sequuntur, sese convertat — id quod recte monet Ribbeckius ¹⁾ — non tamen ideo fit, ut hæc paululum mutata sententia, tamquam si a consuetudine Iuvenaliana aliena sit, indigna iudicari debeat, quæ retineatur. Non inusitatum est, Iuvenalem incohatum colloquium interdum abrumpere, dum ad alios se convertit sententiamve admiscet, quæ ad verba explicanda vel ad imaginem adhibitam in clariore luce collocandam apta esse videatur. Satis est unum exemplum duove adferre. II. 77 sqq. poeta in Creticum invehitur, totus in eum conversus, id quod non impedit, ne vv. 79—81 alia de re agat, quæ

¹⁾ Риббек I. I. p. 133.

cum eodem Cretico et eius moribus quodam modo cohæreat. VIII. 135 sqq. ii vituperantur, qui in provinciis administrandis nimia severitate utantur, sed ordo sententiarum institutus interrumpitur, si modo est illud ita appellandum, additis vv. 140—141, post quos poeta eosdem quos antea reprehendere pergit. Quam ob rem cum huius modi exclamations apud eum non parum sæpe inveniantur, non video, cur hoc loco vv. 48—49 adeo molesti dicendi sint. Iam Heinrichius¹⁾ his verbis exemplum argumenti a maiori ad minus, quod aiunt, adhiberi demonstrat. Ceterum si versus retinentur, multo melius in oculos incurrit, quid inter divitem patronum, munera non dantem sed expectantem, et miserum clientem intersit; nam vv. 50 sqq. originem ex illa donorum mentione trahere, veri simile est.

Sed non modo vv. 48—49 verum tota illa pars, quæ ex versibus 46—53 constat, scrupulum viris doctis inicit, cum, quid singulis tribuendum sit, valde inter se dissentiant. Rupertium, et cum eo Heineckium, dialogum hic latere suspicari, iam supra diximus. Idem Bogenius iudicat, qui de hoc loco copiose disputat in libello suo²⁾. Quod ad versuum dispositionem attinet, vv. 27—47 Nævolo tribuit, tum poetam orationem interpellare censet illa exclamations, quæ vv. 48—49 legitur; reliquos vv. 50 sqq. Nævolo dat. Quamvis istam sententiam non solus

---

¹⁾ C. F. HEINRICH: Iuvenalis satiræ cum commentariis. Bonnæ 1839, vol. II p. 360.

²⁾ W. BOGEN: De locis aliquot Iuvenalis explicandis scholiorum ratione sæpe habita. Bonnæ 1849 pp. 1—6.

defendat, ob causam, quam supra attuli, omnia a Nævolo dicta contendere malim. Bogenius vv. 48—49 in Nævolum quadrare negat, maxime quod hic, familiaritate et consuetudine Virronis cotidie fere usus, sordes et avaritiam eius ignorare omnino non potuerit; contra poetam, draucorum mores sese ignorare simulantem, illud exclamare commode potuisse censet. Non nego. Sed observandum est, Nævolum in hac satira nihil antiquius habere, quam ut famam Virronis, patroni sordidissimi, quoquo modo deminuat et commaculet. Se nihil umquam ab eo nisi dona vilissima accepisse, probe scit, licet officium suum, quamvis molestum, numquam deseruerit; quodsi draucus in oblivione iaceat iniustissima, qualem ceteris sortem exituram, qui non amatores sint, sed tantum modo pauperes clientes, nullis secretis vinculis cum patrono coniuncti? Si ipsi spes non sit, quid ceteris? Sic mihi Nævulus, postquam vv. 48—49 iram in Virronem ob avaritiam eius effudit, ad mollitiam eius cavillandam iis versibus, qui sequuntur, optime transire posse videtur.

Tum vero altera quæstio oritur. Neque enim satis constat, utrum v. 53 tractas legendum sit an tractat an tractet. Tractas, quod est in cod. P., retineri non potest. Defendit lectionem Heinrichius per enallagen quandam personarum, quæ tamen ipsi difficultate laborare videtur, si quidem verba eius recte intellego. Subiectum verbi tractas aliud est atque subiectum verbi mittas: ea vero enallage molesta et tortuosa est. Ad veram lectionem restituendam necesse est diiudicare, utrum de veris an

de fictis rebus vv. 50—53 agatur. Si de fictis, coniunctivum tractet legimus, sin de veris, tractat præferimus.

Mores Virronis ita depinguntur, ut eum dona non respuere facile intellegamus. Ea accipere solet natali die (v. 51), neque dubitari debet, quin qui alter Ganymedes esse sibi videatur (v. 47) eo procedat, ut mores muliebris quoque sexus imitari velit. Virro igitur sedens in cathedra Kalendis Martiis munera tractat, sed cum nugarum admodum conscius sit, hæc munera clam accipit (v. 53). Quod ait Bogenius, Virronem id facere non audere, quippe qui et tæter et ætate provectus sit, tæter quidem est, sed de ætate nihil dicitur. Nullam præterea ætatem nugis vacuam esse, modo ad eas animus inclinet, satis notum est. At Nævolus talis est, qui donetur, non qui donet? Ita; eo acerbior cavillatio fit, cum Ganymedem istum munera exspectare dicit, qualia mittere pueris amatores solebant (Cfr. II. 169). Si, quod contendit Bogenius, Virro re vera numquam more matronarum munera K. Martiis accipere solebat, vis versuum 50—53 frangitur: gravior enim et acerbior irrisio est, si ad veram vitam domesticam Virronis accommodetur, quam si in fictas et cogitatas ineptias profundatur. ●

Schmidtius omnes versus Nævolo attribuit ¹⁾ neque dubitat, quin Virro munera accipere solitus sit. Is vero vv. 48—49 post v. 53 collocat, ut transitio ad ea, quæ sequuntur, melior fiat. Quæ collocatio non prava est neque tamen necessaria, cum Nævolus, avaritia patroni

¹⁾ A. SCHMIDT: De locis aliquot Iuvenalis explicandis. Halæ 1851 pp. 20—24.

vv. 50—53 vituperata, æque bene ad ea verba transire possit, quæ sunt

dic, passer, cui tot montes, tot prædia servas?

Errat præterea Schmidtius, cum verba illa

et strata positus longaque cathedra
munera femineis tractat secreta Kalendis

ad utrumque enuntiatum pertinere dicit, et ad "natalis quotiens redit" et ad "aut madidum ver incipit". Nisi forte constat, Virronem K. Martiis natum fuisse, quæ quæstio difficilis sit ad explanandum.

Non relinquemus hos versus priusquam mentionem de elocutione quadam fecerimus, quæ et hic nobis occurrit quæmque in prioribus satiris iam offendimus. Est usus ille particulæ, quæ est en, ad vim eius augendam, quod cum odio et irrisione dicatur:

en cui tu viridem umbellam, cui sucina mittas!

Quibus verbis poeta quasi in unum ea colligit, quæ antecedunt, antequam ad novam rem transeat vel ad eam, de qua agatur, ex alia parte considerandam festinet. Sic legimus II. 72—74:

en habitum, quo te leges ac iura ferentem
vulneribus crudis populus modo victor et illud
montanum positis audiret vulgus aratris!

ubi Weidner ¹⁾ veram significationem cum falsa confundere videtur. Creticum hic a poeta irrideri, manifestum

¹⁾ A. WEIDNER: D. Iunii Iuvenalis saturæ, Leipzig 1873, l. c.

est: habitum non spectat ad tunicam (nudus, v. 71) sed ad multicia ridicula. Sic ironia aperta est. Aliud exemplum invenitur VI. 531:

en animam et mentem, cum qua di nocte loquantur!

Nævulus, dum avaritiam Virronis reprehendit, hoc quoque exclamat (vv. 56—57):

te Trifolinus ager fecundis vitibus implet,
suspectumque iugum Cumis et Gaurus inanis

Varias editores coniecturas fecerunt, cum v. 57 explicare studerent. Tria loca nominantur, unde Virro vinum apportare solebat. Vinum Trifolinum ex Martialis XIII. 114 notum est; vinum Gauranum e Plinio, sed quid sibi vellet illud Cumis suspectum iugum, viri docti non intellexerunt. Rupertius de Vesuvio cogitat, quasi Cumanis post eruptionem anni 79 suspecto; Weidner de alio monte, fortasse de Miseno, loquitur, cuius molem tam altam esse putat, ut cacumina eius Cumani suspicere nisi resupinato capite non potuerint. Heinrichus subiectum legit, i. e. vicinum, nam in urbis vicinitate vinum colebatur, quod Plinius Urbanum appellat. Non ut hanc quaestionem admodum difficilem dissolvam, sed ut parcam lucem tenebris admoveam, versus aliquos adferam, qui mihi Aetnam Lucilii Iunioris legenti in oculos incurrerunt, quique communitatem quandam cum eo loco, de quo nunc sermo est, habere videbantur. Sunt vv. 427—429 ¹⁾:

---

¹⁾ AETNA LUCILII, in collectione Nisardiana, Paris 1878.

testisque Neapolin inter
et Cumas locus est, multis iam frigidus annis,
quamvis æternum pinguescat ab ubere sulfur

Recte admoneri potest, nihil in his versibus de monte aut iugo dici, sed hoc saltem concedendum est, iure eum locum inter Neapolin et Cumas situm, quamvis diu frigidum, tamen suspectum Cumanis dici potuisse. Quid impedit, ne iugum fuerit, vitibus obsitum — parcis fortasse, id nihil ad rem, nam etiam Gaurana uva parca erat: *καὶ ὀλίγος καὶ κάλλιπτος*.

Nihil apud Iuvenalem sæpius fit, quam ut verba aliqua, non ab eo dicta, quocum colloquium habetur, sed ab alio, cuius fortuita mentio facta est, in mediam orationem inserantur, ut v. 63:

improbus es, cum poscis, ait

quæ verba præterea cum iis, quæ VII. 158 leguntur:

mercedem appellas? quid enim scio?

tam manifesto congruunt, ut id silentio præterire noluerim. Semet ipse igitur quasi iterat Iuvenalis? Sæpe, sed ita, ut nihil offendamur. Non est vitium illud appellandum, neque enim in eundem orbem usque ad satietatem torquemur, sed ut poeta interdum ea nobis ostendat, quæ extemplo agnoscamus, tamen cavere probe scit, ne nimis molesta sit ea repetitio; quod sane cuiusvis non est.

Non mirum est Iuvenalem, qui scholas rhetorum diu frequentasset — ad mediam fere ætatem eum decla-

masse dicit, qui Vitam eius scripsit — disciplina rhetorica imbutum ad satiras componendas accessisse. Cuius disciplinæ vestigia non modo in eo cernuntur, quod elocutio eius tropis et figuris abundat, verum multo magis quod argumentum satirarum ita disponit, ut a levioribus ad graviora sensim progressus gradationem efficiat, et per se satis aptam et præceptis rhetorum accomodatam, Sic vis illa oritur, quæ ad animos eorum, qui audiant. commovendos tam vehementer valet. Ut exemplo hoc comprobem, in satira secunda poeta vitia et turpitudines virorum vituperat ostendendo, quo modo e vitio novum semper idque gravius oriatur. Post multicia (v. 66), bacchanalia gallorum (v. 82); post bacchanalia, virorum cum viris nuptiæ (v. 117). In octava satira Lateranus (v. 145) ipse equos moderatur atque in præcipiti et declivi loco rotam ipse sufflamine adstringit: nocte quidem, sed luna videt. Damasippus (v. 185) in scæna mimum agit, persona indutus ille quidem, sed quæ ex parte tantum faciem abscondit. Gracchus denique (v. 200) in amphitheatro

nudum ad spectacula vultum
erigit et tota fugit agnoscendus arena.

Sic in nona satira Nævulus querimonias suas in Virronem effundit, gradus et progressus quosdam accurate observans, ut extremum argumentum etiam gravissimum sit. Iam dudum ei hoc probrum obicit, quod sordidus sit. Inde a v. 70 id adferre incipit, quod homini avaro gratissimum fore suspicetur. Patris nomen se ei

comparavisse ostendit. Quam inde segetem demetet patronus? Respondet Nævulus vv. 87—90:

iura parentis habes, propter me scriberis heres,
legatum omne capis, nec non et dulce caducum.
commoda præterea iungentur multa caducis,
si numerum, si tres implevero

Operi tamquam fastigium impositum est. Virronem aptius commovere Nævulus nullo modo poterit. Itaque Iuvenalis eum interpellat et alio flectit sermonem (v. 90).

Versus 79—80:

instabile et dirimi coeptum et iam pæne solutum
coniugium in multis domibus servavit adulter

spurios esse, et Ribbeckius et Pinzger iudicant. Huius verbis: produnt interpolatoris manum et inepta tautologia instabile, dirimi coeptum, pæne solutum, et eo quod nihil nisi locum communem continent, ex poetæ verbis derivatum ¹⁾, facile assentior, quod ad locum communem attinet; tautologia illa, quam improbat, non æque mihi atque ei molesta videtur, nam non idem significant hæc verba instabile, dirimi coeptum, pæne solutum, sed in iis quoque gradatio quædam servatur. Si præter hanc nulla alia causa adferri posset, eos retinere non dubitarem; ut nunc sunt, manu benevoli interpolatoris in contextum irrepsisse non negaverim.

Quem ad modum Iuvenalis v. 85 (foribus suspende coronas) cum Virrone acerbe cavillatur, ita etiam aliis

---

¹⁾ G. PINZGER: De versibus spuriiis et male suspectis in Iuvenalis satiris, Vratisl. 1827 p. 11.

locis eadem utitur exclamatione. Lædere gaudet, sed non indignos.

necte coronam

postibus et densos per limina tende corymbos (VI. 51—52).

Agitur ibi de nuptiis amici, cui poeta gratulatur: qua de causa, e vv. 50—51 elucet. Similis ea exclamatio est, quæ in eadem satira vv. 78 sqq. legitur. Cfr. VII. 117—118. Magis sincere eandem imaginem poeta adhibet XII. 83 sqq., ubi ob reditum amici laribus sacrificium facere vult.

Transitio, quæ in responsione Nævoli a summa tristitia ad metum improvisum fit post v. 92, aptissima est: totum se miser homo nobis patefacit. Pericula enumerat, quæ sibi immineant, si ea prodat amicus, quæ secreto audierit, inter quæ pericula hoc est (vv. 99—100):

nec contemnas aut despicias quod

his opibus numquam cara est annona veneni.

Ribbeckius hæc verba uncis includit ¹⁾, pleonasmum enim vix tolerabilem esse. Sed talis verborum coniunctio, qualis est contemnas aut despicias, ab elocutione Iuvenaliana minime aliena est. Ut unam tantum ex satiris, sextam, inspiciamus, hæc ibi inveniuntur: hoc volo sic iubeo (v. 223), componunt formantque libellos (v. 244), quem dedit hoc posuitque modum (v. 359), committit vates et comparat (v. 434), repetit volvitque (v. 452), quid faciant agitentque (v. 475), inducitur atque fovetur (v. 471), distendere et vexare uterum (v. 598), nemo

¹⁾ Риббек I. I. p. 134.

repugnet nemo vetet (v. 627). Adde e tertia cum alia tum hæc: hæres et dubitas (v. 135), optes votumque feras (v. 276), dispenso et tempero filum (v. 287). Inter pericula mortis annona illa veneni locum non male defendit. Quod ait Ribbeckius, non omnia venena magno pretio constare, esse etiam vilissima, non est credibile, libidinosum hominem eundemque divitem, si periculum esset, ne probra eius detegerentur, primum quodque venenum ad inimicum tollendum adhibiturum fuisse. Veneficæ pretium flagitabant, non nego, sed rem ad tutum exitum perducebant. Præterea non est necessarium statuere, Nævolum v. 99 se ad amicum convertere, ut quasi e cathedra præcepta ei et monita det, nam verba, quæ sunt nec contempnas aut despicias, universe dicta esse possunt.

Sequitur responsio poetæ, vv. 102—119(—123). Quæ in principio leguntur verba o Corydon, Corydon, ex ecl. Vergilii mutua sumi — morem enim fuisse discipulis rhetorum, ut quantum fieri posset cognitionem optimi cuiusque scriptoris ostentarent — iam ii observaverunt, qui in rhetorica Iuvenalis disciplina adumbranda versantur, ut Strubeus ¹⁾ alii. Ultimi versus 118—123 quo modo legendi disponendive sint, difficillima quæstio est. Operam studiumque in eam viri docti, non sine maxima dissensione, contulerunt. Apud Iahnium ²⁾ ita leguntur:

vivendum recte est cum propter plurima, tum vel
idcirco ut possis linguam contemnere servi.

---

¹⁾ E. STRUBE: De rhetorica Iuvenalis disciplina, Brandenb. 1875 p. 4.

²⁾ O. IAHN: Persii Iuvenalis Sulpiciæ saturæ, Berol. 1868.

120 præcipue cave sis, ut linguas mancipiorum
contemnas; nec lingua mali pars pessima servi;
deterior tamen hic, qui liber non erit illis,
quorum animas et farre suo custodit et ære.

Vv. 120—123 tamquam spurios uncis includit. Approbat ergo cod. P., in quo v. 119 post v. 118 sequitur, nam in aliis post. v. 123 legitur. Id Iahnus recte statuere videtur; etiam emendatio lectionis tunc est, quæ lectio est in cod. P., laudari potest, nam Iuvenalem pro cum-tum cum-tunc numquam scribere, Kiærius docet¹⁾, qui præterea quid adfirmet, cum eos valde errare dicit, qui lectionem, quæ est tum his, in tunc his (v. 118) mutant, intellegere me non posse confiteor, præsertim cum addat Iuvenalem, etiam si in oratione ordinis atque consecutionis notio insit, et ante vocalem et ante consonantem ubique tunc; non tum, de tempore scribere solere.

V. 119 igitur post v. 118 ponimus, nam si post v. 123 collocatur et languidior est, cum Nævolo tribuendus esset, et emendationem possim pro possis desiderat. Vv. 120—123 spurios esse non negaverim. Quod ad formam attinet, Kiærius observat, imperativum cave numquam apud Iuvenalem corripitur; quod etiam de iis imperativis valere videmus, qui apud alios poetas interdum breves sunt, ut habe, vale cet. Cfr. III. 318, V. 118, VIII. 97. Deinde quod dicit Kiærius, particulam ut imperativo cave male subici, recte dicit. Lectio illa

---

¹⁾ KLER l. l. pp. 198—199.

Lachmanni, quæ est cave sis, orta est e verbo causis, quod etiam in cod. P. invenitur. Tum scribendum esset:

vivendum recte est cum propter plurima, tum his præcipue causis, ut linguas mancipiorum cet.

Re vera Heinrichium ita scribere videmus; hiatus vero in ultimo pede v. 118 vix ferri potest. Nam iure quærimus, quo modo productio vocabuli tum in hoc hiatus possit explicari. Id nescit Heinrichius, sed nihilo minus hanc lectionem retinet. V. 123 suspectus est propter illud animas farre et ære custodire. Pinzger ¹⁾ sic scribit:

vivendum recte tum propter plurima, tum his præcipue causis, ut linguas mancipiorum contemnas: nam lingua mali pars pessima servi.

At quæ sunt hæ causæ? Una tantum nominatur: ut linguas mancipiorum contemnas. Omnino locum vix sanandum puto, nisi remotis vv. 120—123. Causæ graviores accedunt, si internæ, quæ dicuntur, notæ considerantur.

Nam si omnes vv. 118—123 a Iuvenale scriptos putamus, non bene congruit, quantum ego video, ea sententia, quæ est vv. 120—121, cum ea quæ est v. 119. Recte vivendum est cum propter plurima, tum vel idcirco, ut linguam servi contemnere possis. Proinde vive recte et contemne servi linguam. Pergit Nævulus: præcipue cave, ut linguam servi contemnas. Id vero viri

---

¹⁾ PINZGER l. l. p. 11.

docti idem significare dicunt ac si legatur: præcipue cave ne (l. ut ne) linguam servi contempnas. Sic Teuffelius statuere videtur ¹⁾, sic qui, quod sciam, omnium de hac re recentissimus dissevit, Mosengelius ²⁾. Sed non licet eas significationes confundere. Contendit hic quidem, verbum contemnendi aliud significare priore loco aliud altero, cum illo notio insit non timendi, hoc notio parvi æstimandi. Id nihil ad rem, cum uterque eorum cave ut idem significare ac cave ne contendere videatur. Quod si ita est, contrarium illud est, quod monet Nævolus vv. 120—121, illi, quod paulo ante monuit: contemne linguam servi — cave ne parvi æstimes linguam servi. Iam in angustias compulsi sumus; e quibus non prius nos expedire poterimus, quam verbis, quæ sunt cave ut contempnas, aliam significationem dederimus: cave, ut contemnere possis, stude contemnere, vive ita ut contemnere possis. Utcumque res est difficile erit intelligere, quænam ratio inter hos versus et ea quæ sequuntur, deterior tamen hic cet., intercedat. Opponi quodam modo hæc iis, quæ antecedunt, Ribbeckius suo iure asseverat ³⁾.

Vahlenius versus eos, de quibus iam disputamus, hoc modo emendat et disponit ⁴⁾:

vivendum recte est cum propter plurima, tunc est
idcirco ut possis linguam contemnere servi

---

¹⁾ TEUFFEL in Mus. Rhen. XXI p. 155.

²⁾ G. MOSENGEL: Vindiciæ Iuvenalianæ, Lipsiæ 1887, p. 27.

³⁾ RIBBECK l. l. pp. 112—113.

⁴⁾ VAHLEN: Vindiciæ Iuvenalianæ. Index lect. Berol. 1884.

præcipue. Cave sis tu linguas mancipiorum
contemnas: nam lingua mali pars pessima servi.
deterior tamen hic cet.

Retinet igitur lectionem codicis P., quod vix licet
ob eas causas, quas supra attulimus. Quod ut et nec
ita emendat, ut pro illo tu, pro hoc nam scribat, bene
facit. Si quidem ulla huic loco medicina debet adferri,
Vahlenius admodum bonam præbet. Sed verba, quæ
sunt tunc est, non remouentur, et corripitur cave, et
retinentur vv. 122—123, qui non modo verborum, verum
etiam, quod haud scio an gravius sit, sententiarum diffi-
cultate laborant.

Cum non amplius opinio eorum, qui cum Teuffelio
arbitrantur, duplicem recensionem satirarum a poeta ipso
factam esse, satis firmis argumentis fulta esse videatur,
vix opus est ad eam recensionem confugere, si, quo
modo vv. 120—123 in contextum irreperint, explicare
velimus. Adversantur Teuffelio, Weidnero, aliis, multi
et docti viri, quorum hic opiniones persequi longum est.
Imprimis Mosengelius non sine successu argumenta Teuf-
felii refutat. Atque Vahlenius ad vv. 118—123: dupli-
cis autem, inquit, recensionis, quæ vocatur, qua posita
horum versuum difficultates quæ videbantur expediri
posse rati sunt, nec hoc loco nec ullo in his satiris indi-
cia apparent. Simile fere iudicium Schoenaichii ¹⁾ est, qui
in ea parte libelli, quæ est de duplici recensione, adver-
sarios convincere probe scit. Hoc tantum confitetur, si

---

¹⁾ G. SCHÖNAICH: Quæstiones Iuvenalianæ, Halæ 1883.

quod umquam in satiris Iuvenalianis vestigium duplicis recensionis inveniatur, hoc loco, de quo nunc sermo est, inveni. Sed ne hoc quidem statuere necesse est. Minimeque omnium credendum est, Iuvenalem, si, ut est in Vita, in exilio satiras ampliaret, post vv. 118—119 in margine eos versus addidisse, qui nunc ante v. 124 leguntur, tamquam si digni essent, qui cum prioribus compararentur.

In responsione Nævoli (vv. 124—129) nihil reperi-
mus, quod obscurum sit: Id non valet de iis versibus,
qui illos excipiunt. Vv. 133—136 vulgo sic scribuntur:

altera maior

spes superest

135 hæc exempla para felicibus; at mea Clotho
et Lachesis gaudent, si pascitur inguine venter.

Lacuna est post v. 134. Adversatur Friedlaender, quod mirum mihi videtur. Nævulus vv. 135—136 his fere verbis utitur: ista exempla in me non quadrant; ego non tantum requiro, modica condicione contentus ero. Si quidem responsio congruere debet cum iis, quæ responsionem elicuerunt, lacuna est inter v. 134 et v. 135. Neque enim ulla spes a poeta proposita est nec ulla exempla allata, quibus sollicitudinem Nævoli levet. Manifestum est, poetam post v. 134 aliquid dixisse de draucis, quorum res et fortunæ patientia et impigro labore ampliores factæ sint; ea omnia Nævulus vindicare non potest, cum in tota satira se ad miseriam, non ad vitam beatam natum esse queratur. Qui in nonnullis codd. sequitur versiculus

tu tantum erucis imprime dentem

mirum quantum acerbam illam cavillationem respicit, cuius apud Iuvenalem usum tam late patere videmus, sed ad difficultatem tollendam non sufficit. Neque lectio codicis P.:

gratus eris: tu tantum erucis imprime dentem

ex angustiis nos expedit; obstant nihilo minus Nævoli verba: hæc exempla para felicibus cet.

Cohærentiam viri docti alii aliter defendere conati sunt. Buecheler ¹⁾ vv. 133—134 sic legit:

alter amator

gratus erit

Quod sine dubio ieiunum solatium est: nam si ita scribimus, poeta Nævolum consolatur spe feliciores æmulos inveniendi.

Schulzius legere vult ²⁾:

altera maior

spes superest: tu tantum erucis imprime dentem.

gratus eris. tu tantum erucis imprime dentem.

hæc exempla para felicibus.

Omnes igitur lectiones codd. comprobant. Sed manet illa interrogatio: quid sibi vult v. 135 (hæc exempla cet.) Schulzius de gratia magnæ beatæque amicæ (ut I. 39) cogitare videtur, quæ coniectura nullam nobis

---

¹⁾ F. BÜCHELER: Coniectanea de Silio Iuvenale Plauto aliis poetis lat. Mus. Rhen. XXXV. 1880.

²⁾ W. SCHULZ: Quæstionum Iuvenalianarum capita tria. Berol. 1885.

opem fert. Omnino facere non possum, quin poetam in iis versibus, qui perierunt, de divitiis quorundam draucorum aliquid dixisse suspicer. Tum Nævolus vv. 135—136 bene respondere potest, se non immoderatum esse sed parvo præmio contentum.

Ad vv. 146—147:

sufficiunt hæc,

quando ego pauper ero

Kiærius adnotat ¹⁾, traditam nobis loci scriptionem vix veram esse. Post verbum, quod est hæc, maiore signo interpungendum esse arbitratur, post ero punctum in signum interrogationis mutandum. Verba quando ego pauper ero respondere confirmat verbis quando ego figam aliquid? (v. 139). Votum miserabile non ea appellat, quæ præcedunt, sed unum illud: quando ego pauper ero? (i. e. quando viginti milia fenus cet. habebo?) Cupit igitur Nævolus pauper fieri, aliam scilicet huic verbo significationem tribuens. Addit Kiærius, poetam, si verbis, quæ sunt quando ego pauper ero, causalem vim attribuere voluisset, verbum pauper non tertio versus loco sed, ut maiore pondere efferretur, primo fuisse positurum: pauper quando ego ero. Quæ argumentatio minuta est. Nam si tertiam satiram inspicemus, simile exemplum v. 21 habebimus. Ibi quoque quando idem significat atque quando quidem, sed neque honestis (v. 21), neque minor (v. 23) insignem locum tenere videmus, quamquam hæc ipsa verba non sine aliquo pondere

---

¹⁾ KLER l. l. pp. 55—56.

efferuntur. Quod dicit pro tempore presenti, quod est sufficient, poetam scribere debuisse sufficient, cum in proximo versu ero sequatur, non credo Nævolum v. 146 de futuro tempore cogitare: hæc, inquit, sufficient, plura hodie exoptare nolo, cum horum nihil accepturus sim. Sic nihil prohibet, ne futurum tempus verbi ero cum præsentis tempore verbi sufficient coniungamus ¹⁾).

---

¹⁾ Ceterum non desunt exempla, e quibus eluceat, apud Iuvenalem præsens tempus una cum futuro adhiberi, ut V. 87: qui adfertur — olebit, VI. 439: turba tacet nec præco loquetur, al.

Satira X.

Usque ad hunc locum solo quod aiunt firmo institimus. Iam omnia mutantur. Venimus enim ad decimam satiram, primam earum, quas Ribbeckius a Iuvenale abiudicat. In exercitationibus declamatoriis versabimur, in levi et futili dicendi genere, Iuvenale prorsus indigno et ad verum auctorem, cuius in rhetorum umbraculis officina quærenda est, revocando. Hæc est sententia Ribbeckii, falsa illa quidem, ut opinor, et firmis fundamentis orbata. Nihilo minus argumentationem eius ad eos, qui audiant, pelliciendos magnam vim habere, negare non ausim; fallit nos vir doctissimus summo ingenii acumine: omnibus accitis artificiis, quæ ad persuadendum idonea sint, captat lectores, obstringit, detinet. Sed quo accuratius hi iudicia et argumenta eius perpendunt, eo melius ea arbitrio eius potius quam veritate sæpe niti intellegunt. Proprium est enim Ribbeckii ad suum arbitrium multa conformare, quæ eius modi solutam pertractationem minime patiantur. Quo factum est, ut sententia eius in dies magis oppugnaretur, etiam ab iis, qui primo eam, ut non amplecterentur, at certe non improbabant. Iam turba adversariorum magna

est. Multi nostris temporibus libri vindiciæ Iuvenalianæ inscribuntur ¹⁾).

Neque ii, qui hos libellos composuerunt, integritatem Iuvenalis satirarum sine causa defendere student. Sive enim elocutionem respicimus, sive argumentum ipsum, maiorem inter priores et posteriores satiras similitudinem intercedere videbimus, quam ut illas tantum a Iuvenale, has ab imitatore scriptas esse contendamus. Nisi forte, quod monet Weiseus, interpolatorem istum tam diligenter et tam feliciter Iuvenalem imitatum esse credas, ut interpolata a genuinis discerni non possint.

Non de omnibus versibus satirarum X--XVI hoc valere, facile concedo. Re vera in iis multa videmus, quæ, etiam si a Iuvenale abiudicanda esse non videantur, tamen a sollemni eius dicendi genere quodam modo abhorreant. Sed ne hæc quidem sufficiunt, si inde argumenta sumere velimus, quibus Ribbeckium recte iudicasse probemus. Cuius de sententia verba Iahnii ²⁾ omnino mea facio: dubia acute movisse Ribbeckium agnosco, sed remedium quo utitur vel ideo displicet, quod omni probabilitate caret. Quamquam enim in rerum natura haud raro vere fieri videas, quæ narratu non probabilia sint, tamen in omni arte, quando raro evenit ut quid verum sit certis argumentis evincas, omni modo adnitendum est

---

¹⁾ B. LUPUS: Vindiciæ Iuvenalianæ, Bonnæ 1864; O. MEINERTZ: Vind. Iuvenal. Regim. 1866; P. DOETSCH: Vind. Iuvenal. Monast. 1870; R. WEISE: Vind. Iuvenal. Halis Sax. 1884; G. MOSENGEL: Vind. Iuvenal. Lipsiæ 1887 cet.

²⁾ O. JAHN in præfatione editionis 1868 p. 10.

ut probabilitate persuadeas. Quam nisi assecutus fueris, qui tandem verum a te inventum esse ut credatur postulabis?

Ribbeckium verba illa, quæ in Vita IV leguntur: in exsilio ampliavit satiras et pleraque mutavit, plurimi facere, iam alio loco demonstravimus ¹⁾). Sed mirum videtur, doctissimum virum tantam vim his Vitis tribuere, cum fides earum summo iure in dubium possit vocari. Nam præter illud, quod in iis de exsilio Iuvenalis legitur, nihil fere habent, quod mentione dignum sit, ut de ipso exsilio, quale in iis commemoretur, sileam. Vita I Iuvenalem in Aegyptum iam octoginta annos natum venisse confirmat. Scriptor Vitæ IV de exsilio Aegyptio memoriæ prodit, tamquam si Domitiano imperante hoc factum sit. In Vita V est, poetam non in Aegyptum sed in Britanniam venisse. Sed hæc prætereamus, neque enim Vitæ auctoritas tanta est, ut ex iis aliquid pro certo statuere liceat. Ea vero, quæ in iis narrantur, maiore ex parte ex ipsis satiris hauriri potuisse, quod monent et Weiseus et qui ante eum scripserunt, Kempfius et Strackius, non facile concesserim.

Differentiam igitur, quæ est inter priores satiras et posteriores, non cum Ribbeckio ita explicare possumus, ut de duobus scriptoribus cogitemus. Quæ attulit Friedländer ²⁾, ea ex aliqua parte approbari possunt, non tamen ex omni. Is censet, Iuvenalem a. 67 natum esse (XIII. 17 non Calvinum sed Iuvenalem notari) atque

---

¹⁾ J. GYLLING l. l. p. 3.

²⁾ L. FRIEDLÄNDER: Darstellungen a. d. Sittengesch. Roms III^s pp. 458 sqq.

ad satiras componendas post a. 107 accessisse, cum ad mediam fere ætatem eum declamasse constet. Primum librum satirarum intra annos 107—116 editum, secundum 116—117 (Cfr. VI. 407—412 de stella crinita et de terræ motu a. 115), tertium 118—121 (Cæsarem enim VII. 1 esse Hadrianum), quartum 121—127, quintum post a. 128 (Cfr. XIII. 17 et XV. 27; Iuncus consul erat a. 127). Iuvenalem mortem obiisse putat a. 147 atque exsulem fuisse iam Domitiano imperante. Quæ omnia si ita sunt, quæritur, quo modo Friedlaender eam differentiam, quæ inter satiras I—IX et X—XVI est, si poetæ dicendi genus attendas, explicare velit. Fervida priorum et vehemens oratio est, posteriorum nuda et summissa: neque causam huius rei satis intellegimus, si omnes deinceps satiras, nulla mora interposita, scriptas et editas esse arbitramur. Longius temporis spatium inter satiras tertii et quarti libri intercessisse videtur, quam quod a Friedlaendero concessum est. Nihil quod sciam impedit, ne satiræ VII, VIII, IX ante scriptæ sint, quam secundus liber ederetur, i. e. ante a. 116. Weidner ita coicit ¹⁾, facile ei assentior. Cum vero Cæsar VII. 1 Hadrianus sit, Friedlaender, ut supra vidimus, in annum 118 differt editionem libri tertii. Esto, sed non sequitur, ut etiam eo anno conscriptus sit. Hoc Friedlaender ipse concedit, initium satiræ septimæ quasi præfationem, a poeta inter edendum additam, a reliqua satiræ parte segregans, quam antea confectam esse non negat.

---

¹⁾ WEIDNER in præfat. satirarum § 16.

Quæ nunc disputavi, ea non ita proposita sunt, ut a me desciscere viderer, cum et de æqualitate et de differentia inter priores satiras et posteriores loquerer. Magna est enim differentia, sed etiam magna æqualitas, quam si differentia maiorem appellem, haud scio an recte iudicem. Differentia in eo cernitur, quod sermo non amplius acris et vehementis viri est, sed philosophi ætate proveci et usu edocti et ob eam causam sedate placideque de rebus humanis iudicantis. Nescimus, quos dolores, quas fortunæ vicissitudines poeta perpessus sit, antequam spiritus illos feroces animique acerbitatem tam insperata mitigatione leniret. Quamquam multa sunt, quæ levet dies. Fortasse ad senectutem poetæ etiam hoc accessit, ut in exilium mitteretur. In coniecturis versamur. Postremas vero satiras in exilio scribi potuisse, ne ii quidem negant, qui cum Friedlaendero et Hermanno ¹⁾ Iuvenalem iam a Domitiano patria pulsum esse confirmant.

Temporis igitur non nimis breve intervallum inter duo genera satirarum ponendum est. Genera dico, quasi unum cum altero nihil commune habeat; peto ut ne male illud verbum interpretentur, qui legant. Utrum exilium in id intervallum cadat necne, posterius videbimus. Iam ad propiora veniamus.

In satira decima Iuvenalis de votis, quæ vulgo faciunt homines, scribere instituit. Ostendit ea maxima ex parte vana esse et inepta, quam ob rem ipse in fine

---

¹⁾ C. F. HERMANN: D. I. Iuvenalis satirarum libri quinque, Lipsiæ 1879, præf. p. V.

satiræ, quid optandum sit, exponit. Quamquam in erroribus castigandis telis acutis irrisionis more suo uti non dubitat, tamen, cum hac satira docere potius quam inimicos exagitare studeat, fit ut oratio non tam concitata aut aspera sit quam in prioribus satiris. Sed harum quoque esse, de quibus, quod ad orationem pertinet, idem fere valeat, iam Lupus observavit ¹⁾).

Argumentum satiræ decimæ a Iuvenale hoc modo disponitur. Quinque sunt vota, quæ imprimis libero et sapienti homine indigna censet. Nam aut potentiam eos exoptare demonstrat, aut eloquentiam, aut laudem imperatoriam, aut vitam longam aut formam corporis egregiam. De potentia agit vv. 56—113, de eloquentia vv. 114—132, de laude imperatoria vv. 133—187, de senectute vv. 188—288, de formositate vv. 289—345. Maximam igitur partem poeta senectuti dat, sine dubio quod ipse, quippe qui et senex esset et multa expertus, præ aliis suadere civibus posse sibi visus est, hoc deorum donum non esse magnopere expetendum. Vv. 346—366 pulcherrimis verbis exponit, quid hominibus optandum sit.

Illa partitio sua se sponte nobis offert. Singulis locis singula vitia commemorantur nec transit ab altero ad alterum poeta, priusquam rem propositam ex omni parte examinavit.

Difficiliores ii versus sunt, qui inde ab initio satiræ usque ad v. 56 leguntur. Prooemii loco haberi possunt,

---

¹⁾ B. LUPUS l. l. p. 46: idem valet etiam in satiris VII et VIII, quarum utraque commentatio potius est per otium excogitata, quam satira ex ardenti indignatione atque ira oriunda.

nam, universe de votis ridiculis hominum poeta loquitur, sed tamen ita, ut præter nonnulla, quæ infra accuratius exponit, qualia sunt vota potentiæ (quæ respici potest v. 7), laudis imperatoriæ (vv. 8—9), eloquentiæ (vv. 9—10), etiam earum rerum mentionem faciat, quarum postea cura non occupatur, ut virium corporis (vv. 10—11), divitiarum (vv. 12—27). Quæ tamen omnia in prooemio locum defendere possunt, sed mirum est, poetam tamquam pretereuntem in principio breviter de divitiis dicere, non eam quæstionem una cum ceteris, quæ deinde sequuntur quæque maximam et gravissimam satiræ partem efficiunt, tractare. Sed iam universe de votis perversis agitur. Itaque duo illi philosophi, Heraclitus et Democritus, v. 28 inducuntur, qui de suis temporibus non minus questi sunt, quam decimæ satiræ scriptor de vitiis suorum æqualium. Iuvenalis in temporibus illorum philosophorum cum sua ætate comparandis usque ad finem prooemii occupatur.

Quod ad dispositionem attinet, magna est similitudo inter decimam satiram et septimam vel tertiam. Transitiones in his omnibus admodum subitæ sunt, quod tamen vitio poetæ dandum minime est. Immo credo id genus transitiones, quæ præterea apud Iuvenalem non modo in tertia satira et septima, quas maxime ob similitudinem posui, verum etiam in multis aliis inveniuntur, aptissimas esse ad ea efferenda, quæ poeta memoriæ eorum, qui audiant, graviter inculcare cupiat. Sic magis viva oratio fit imaginesque, quæ ex improvise deteguntur, melius et oculis et mentibus percipiuntur.

Quæ cum ita sint, mirationem sane facit, multos et doctos viros omnem fere a Iuvenale facultatem argumenti disponendi abiudicare. E quibus satis sit Iahnium adferre, cuius verba ¹⁾ hæc sunt: sane anceps iudicium est, præsertim in eo poeta, qui certum ordinem et accuratam disponendi rationem contemnit et ea, quæ propria romanæ saturæ est, libertate sermonem familiarem grata negligentia fundendi vel ingrata negligentia abutitur. Simile iudicium Bergmueller facit ²⁾: laudo, inquit, Teuffellium (Stud. u. Charakteristiken pp. 410—434) saturarum poetæ dispositionem, utpote non benigna ingenii vena præditi, ieiunam appellantem.

Vv. 1—55 igitur tamquam prooemium præmittuntur. Dicas totius satiræ argumentum vv. 8—9 exponi:

nocitura toga, nocitura petuntur
militia

Huius satiræ exordium simillimum est ei, quod in sat. XI legitur. Nam X. 2—5:

pauci dinoscere possunt
vera bona atque illis multum diversa, remota
erroris nebula. Quid enim ratione timemus
aut cupimus?

poeta significat se de erroribus hominum disputaturum, deinde interrogationem inserit, qua, cum nemo assentiri non possit, verba illa confirmentur. Sic in exordio sat. XI:

---

¹⁾ O. JAHN, in præf. ed. alt. p. 9.

²⁾ L. BERGMÜLLER: Quæstiones Iuvenalianæ, Erlangæ 1886, p. 5.

Atticus eximie si cenat, lautus habetur,
si Rutilus, demens. Quid enim maiore cachinno
excipitur vulgi quam pauper Apicius?

Interrogatio illa confirmat ea, quæ antecedunt, et in iis poeta ostendit, quid sibi tractare proposuerit. Addamus eius modi interrogationes, a verbis quid enim incipientes, adeo usitatas apud Iuvenalem esse, ut eius quasi proprium aliquod iure dici possint. Produnt scriptorem, disciplina et præceptis rhetorum imbutum, nam ut rhetores discipulos orationem variare et mutare, sic eos certis quoque figuris certisque verborum compositionibus orationem distinguere docebant, quo factum est, ut eadem verba sæpius quam par esset repeterentur. Multa id genus exempla apud Iuvenalem leguntur, quo in genere etiam interrogatio illa rhetorica nominanda est, quæ a verbis quid enim, quis enim, incipiens, ea quæ antecesserunt tam manifesto confirmat, ut omnis negandi copia excludatur. Cfr. I. 48, II. 65, VI. 196, 300, 568, VII. 158, 199 cet.

Et quoniam sermo in rhetoricam Iuvenalis disciplinam incidit, ad v. 12 paululum moremur. Exemplum est amplificationis, qualis rhetoribus sæpissime usu venit. Sic etiam apud Iuvenalem non raro adhibetur in omnibus satiris, et in iis, quas germanas Ribbeckius appellat, et in iis, quas exercitationes declamatorias redolere dicit. Hoc tamen loco parva et exigua est, maior et magis elaborata in iis exemplis e satiris II et VIII sumptis, quæ supra attulimus. Aliud exemplum institutionis rhetoricæ est v. 43:

da nunc et volucrem, sceptro quæ surgit eburno

Illud da pro adde positum esse, quod apud Iuvenalem multo sæpius usurpetur, Bergmueller adnotat ¹⁾, locos nonnullos enumerans, ubi verba, quæ sunt adde et, vel adde quod, ad orationem continuandam novos versus inducunt (XII. 49, XIV. 114, XV. 47). Eadem vi particula, quæ est præterea, sæpe adhibetur.

Si Iuvenalis totam satiram in separatas partes dividere voluisset, et certe voluit, quod vv. 56, 114, 133, 188, 289, 346 satis ostendunt, optimam potestatem habuisset de periculis divitiarum multa monendi inde a v. 23:

prima fere vota et cunctis notissima templis
divitiæ

qua in parte satiræ de Longino, de Seneca, de Lateranis et multis aliis plura addere et potuit et debuit. Sed carmina eius talia nobis accipienda sunt, qualia ad nos pervenerunt. Iam illa ad Heraclitum et Democritum transitio non apta est; aptior fuisset, si mentio eorum ante mentionem divitiarum facta esset, atque si, quod diximus, poeta ita de divitiis, quem ad modum de potentia, de eloquentia cet., dicere voluisset. Hoc magis observandum mihi videtur, quam quod dicit Ribbeckius ²⁾ difficile esse ad intellegendum, quid sibi velit illud: de sapientibus alter (v. 28) aut, quod infra sequitur (v. 34): urbibus illis, cum nihil antea de Abderis aut Epheso

---

¹⁾ BERGMÜLLER l. l. p. 31.

²⁾ RIBBECK l. l. p. 50.

relatum sit; sermonem esse de iis urbibus, quæ duobus philosophis notæ essent, nemo non intellegit.

Ribbeckius poetam reprehendit ¹⁾, quod vv. 28—32 nimiam similitudinem habeant cum loco quodam in scriptis Senecæ. Iuvenalem vero sæpenumero verbis et sententiis uti, quæ ab aliis mutuatus esse videtur, notum est. Satis id illustraverunt, qui in ea quæstione diiudicanda versati sunt ²⁾.

V. 37 a Rupertio damnari referimus, cum is hoc loco de pompa triumphali consulis agi censeat; re vera non de consule sed de prætore sermo est, neque pompa triumphalis sed pompa circensis respicitur; credibile enim vix est, Iuvenalem cum victore consule cavillari, sed pompam circensem prætoris, quæ odiosa erat spectantibus (Cfr. Heinrichium a. h. l.) irridere potuit. V. 37 igitur non damnandus est. Vv. 41—42 parenthesin efficiunt, ut etiam aliis locis in satiris. Cum eo exemplo id potissimum conferas, quod est V. 64—65, ubi, quem ad modum hic, ea quæ præcedunt confirmantur:

quippe indignatur veteri parere clienti
quodque aliquid poscas et quod se stante recumbas

Eodem modo scriptum est XIII. 26—27:

rari quippe boni, numero vix sunt totidem quot
Thebarum portæ vel divitis ostia Nili

Inter ea, quæ hac in satira Ribbeckius vituperat, etiam est v. 46:

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 20.

²⁾ STRUBE l. l. pp. 2—10, WEISE l. l. pp. 18—27.

defossa in loculis quos sportula fecit amicos

Neque enim defossam sed depromptam sportulam amicos fecisse. Quod genus pugnandi leve mihi et inutile esse videtur. Sportula, non gratia aut mutua animi adfectio, amicos fecit; hoc caput est. Quæ sportula defossa sit in loculis an ex iis deprompta, parvi refert. Idem valet de v. 53, ubi illud: mediumque ostenderet unguem displicet Ribbeckio, qui digitum mavult. Quasi sententia versus, ut nunc legitur, obscura sit.

Iuvenalem cum rem propositam satis perpensis sibi videatur, non porro progredi solere priusquam unum alterumve versum addiderit, quibus ea quæ dixit quasi in unum colligat, notum est et a me alio loco iam demonstratum¹⁾. Eius modi sententiæ per particulam ergo sæpe inducuntur. Cfr. VIII. 37—38:

ergo cavebis
et metues, ne tu sic Creticus aut Camerinus

Aliud exemplum est VIII. 68—69:

ergo, ut miremur te, non tua, privum aliquid da,
quod possim titulis incidere

Cfr. VI. 432—433, IX. 101, XII. 126—127 cet.

Si igitur poeta duobus versibus, simili consilio scriptis, prooemium satiræ decimæ finit, id bene congruit cum ea ratione, qua sæpe in argumento disponendo uti eum videmus. Re vera hi versus post v. 53 inveniuntur,

---

¹⁾ GYLLING l. l. p. 103.

sed quo modo legendi sint, magna est dissensio inter viros doctos, In cod. P. hoc modo scribuntur:

ergo supervacua aut perniciosa petuntur,
propter quæ fas est genua incerare deorum

Quæritur probabilemne sententiam sic scripti efficiant. Optimam sane; nam et ea, quæ antecesserunt, more Iuvenalis breviter comprehenduntur, et additur versus, qui perversitatem hominum votorum facietis verbis illudit. Nihilo minus lectio codicis probari vix potest, nam hiatus ille post supervacua nimium molestus est. Solus, quantum scio, Heinrichius hanc lectionem retinet.

Reliquorum iudicium mirum quantum discrepat. Doederleinius post aut particulam vel inserit:

ergo supervacua aut vel perniciosa petuntur,
propter quæ fas est genua incerare deorum

Apta sane coniectura, ad quam, ceteris examinatis, infra redibimus.

Emendatio Lachmanni:

ergo supervacua aut vel perniciosa petantur:
propter quæ fas est genua incerare deorum?

non probabilis est, cum et lectio cod. P. plus quam opus est mutetur, et addito signo interrogationis facile adducamur, ut Iuvenalem omnino precibus deorum tutelam expetere alienum putare credamus, quod iis valde repugnat, quæ infra vv. 354—362 leguntur.

Madvigius et cum eo Iahnus scribunt:

ergo supervacua aut vel perniciosa petuntur:
propter quæ fas est genua incerate deorum.

Ea emendatio iam a Longio refutata est ¹⁾, qui censet, Iuvenalem non hoc loco sed in fine satiræ suadere, quid hominibus exoptandum sit. Recte ille quidem, sed cum v. 55, etiam si incerate legimus, cum ironia quadam scriptus sit, poeta eo loco non ex animo istam adhortationem adhibet. Mihi quidem nihil esse videtur, cur infinitivum in imperativum mutemus.

Buecheler legit ²⁾:

ergo supervacua aut quæ perniciosa petuntur?
propter quæ fas est genua incerare deorum?

Nihil attinet e verbis v. 54 interrogationem efficere. In eius modi sententiis Iuvenalis ea, quæ exposuit, interrogatione comprehendere non solet atque hoc sane loco mirum esset interrogare, num homines supervacua aut perniciosa peterent. Id eos petere e prioribus versibus satis apparet.

Neque ea coniectura probanda est, quam capit Maior ³⁾:

ergo supervacua aut vel perniciosa putantur,
propter quæ fas est genua incerare deorum

Ea verba tolerari possent, si v. 55 sic scriberetur:

---

¹⁾ W. DE LONGE: Adnotat. in sat. D. I. Iuvenalis, Groningæ 1879 p. 79.

²⁾ F. BÜCHELER: Coniectanea (Mus. Rhen. XXXIV (1879) p. 355).

³⁾ I. B. MAJOR: Iuv. X. 54—55 (Journal of philology VIII. (1879) p. 272.)

propter quæ mos est genua incerare deorum

Si fas est retinetur, prava oritur sententia: ea, quæ fas sit a diis precari, supervacua et perniciosa esse putanda, quod recte monet Friedlaender ¹⁾. Sed cum addit idem, non posse hos versus neque cum prioribus neque cum posterioribus apte coniungi, quod vitium præterea usitatum in carminibus Iuvenalis esse declarat, illud ei assentiri nolo, minime hoc loco, ubi cohærentia mihi manifesta esse videtur.

Sed utcumque versus legimus, gravissima quæstio est, possitne hæc sententia propter ea, quæ antecedunt vel sequuntur, defendi. Quæ antecedunt non impediunt; vv. 54—55 apte positi sunt ad ea omnia comprehendenda, ut mos est Iuvenalis. Neque iis repugnant, quæ sequuntur; quo modo possint, cum poeta v. 56 transeat ad ea vota accuratius examinanda, quæ in prooemio tantum breviter attigit?

Si igitur conclusio illa, quæ vv. 54—55 continetur, ab oratione Iuvenaliana minime aliena est, quæritur quo modo versus scribi debeant. Lectionemne cod. P. comprobare audemus?

ergo supervacua aut perniciosa petuntur

Offendit hiatus, non audemus. Nam quod dicit Henrichius, eius modi hiatus non nimis rarum esse, apud Iuvenalem certe rarus est. Is adhibet hiatus:

---

¹⁾ L. FRIEDLÄNDER: Bericht über die Litteratur zu den röm. Satirikern für d. J. 1879—1881 p. 65 (Bursians Jahresh. IX. 1881).

- I. 151: ingenium par materiæ? unde illa priorum
- II. 26: si fur displiceat Verri, homicida Miloni
- III. 70: hic Andro, ille Samo, hic Trallibus aut Alabandis
- V. 158: quis melior plorante gula? ergo omnia fiunt
- VI. 274: in statione sua atque expectantibus illam
„ 468: incipit agnosci, atque illo lacte fovetur
- X. 281: bellorum pompa animam exhalasset opimam
- XII. 36: testiculi, adeo medicatum intellegit inguen
- XIV. 49: sed peccaturo obstat tibi filius infans
- XV. 126: hac sævit rabie imbelle et inutile vulgus.

Sæpe igitur; sed ubique ita, ut vocalis in thesi longa sit, nusquam ipsa brevis et thesi tantum modo producta. Necesse est lectionem mutemus. Optime id fieri mihi videtur, si cum Doederleinio post aut particulam, quæ est vel, inseramus. Sic amplificatio quædam est in his verbis: supervacua aut vel perniciosa. Atque in versu sequenti irridet poeta stultitiam eorum, qui tam pravis precibus deos fatigent.

A v. 56 disquisitio incipit de lubrica illa et præcipiti via, quæ sæpe ad summam potentiam, sæpius ad summam miseriam ducit. Atque confitendum est sane, si hæc satiræ pars ab imitatore Iuvenalis scripta sit, tam prope imitatore ad exemplum suum accessisse, ut differentia fere nulla sit. Imprimis hoc de vv. 56—90 valet, ubi mors Seiani magna arte commemoratur. Quid? Non Bauer statuere vult, Iuvenalem iam Tiberio imperante vixisse, ob eam causam, quod, nisi tum vixisset, ita de morte Seiani scribere non potuisset?

De distributione versuum viri docti inter se dissentiunt. Heinrichius: multi, inquit ¹⁾, rumore et tumultu exciti, inter se sermocinantur. Noverunt quidem famosum Seianum, neque tamen qualem exitum habuerit satis sciunt: hinc crebræ illæ interrogationes, dum alter ab altero aliquid audire vult. Pone domi laurus cet. verba poetæ sunt, usque ad. v. 67 loquentis. Tum enim aliquis ex spectatoribus eum his verbis interpellat: quæ labra — quo teste probavit (v. 70). Respondet, sine dubio poeta: nil horum — a Capreis. Prior ille tum dicit: bene habet, nil plus interrogo. Verba quæ sunt: sed quid turba Remi — panem et circenses (v. 81), poetæ sunt. Tum alii spectatores loqui pergunt, unus: perituros audio multos, alter: nil dubium. Quo modo Heinrichius reliquos versus inter colloquentes dispertire velit, nescimus, cum de ea re nihil adnotaverit.

Eadem fere est divisio a Iahnio facta. Is quoque vv. 65—67 poetæ attribuit, sed reliquos versus inter duos tantum homines dividit, non ut Heinrichius inter complures. Præterea partes dialogi eadem apud Iahnium sunt atque apud Heinrichium.

Utraque ratio dialogi explicandi displicet Kiærio, qui aliam viam ingreditur ²⁾. Dialogum esse dicit inter duos homines, poetam ipsum, gravem et constantem hominem, inconstantiam plebis salse irradientem atque exagitantem, et hominem de plebe, anxium, curiosum, trepidum, omnes interrogationibus vexantem. Eius verba

---

¹⁾ HEINRICH I. I. II. pp. 386 sqq.

²⁾ KIÆR I. I. pp. 128—131.

esse: quæ labra — quo teste probavit; bene habet — turba tremens (Remi); perituros — multos; pallidulus — dominum trahat. Responsa illorum verborum a poeta reddi. Atque in ipsa verborum forma hanc distributionem inesse, Kærius confirmat; alterum enim ubique, alterum nusquam prima verbi persona uti.

Ut, quid ipse censeam, paucis explanem, primum omnium manifestum est vv. 65—67 a poeta dici. Agnoscimus verba illa, irrisionis plena, quæ iam aliis locis, ut VI. 51, 78 cet., audivimus. Reliquorum versuum distributio non facilis est, fortasse ne necessaria quidem. Satis est scire, sermones eorum respici, qui, postquam supplicium de Seiano sumptum est, domum redeunt; id quod illa verba (vv. 88—89) ostendunt:

hi sermones

tunc de Seiano, secreta hæc murmura vulgi

Vv. 67—70 uni homini tribui possunt, possunt et duobus. Non magni momenti est, neque est, cur coniecturas de eius modi rebus faciamus. Quæ sequuntur: nil horum — a Capreis, responsum continent. Cuiusnam? Alicuius de plebe sine dubio (Cfr. v. 88). Bene habet — interrogo, verba sunt eius, qui supra interrogavit: quæ labra cet. Quæ deinde sequuntur: sed quid turba — panem et circenses, mea quidem sententia non spectatoribus sed Iuvenali ipsi danda sunt. Utitur hac occasione in medios sermonès ea inserendi, quæ de mobilibus animis vulgi sentit; occasio exoptata profecto se obtulit. Inter breves et curiosas spectatorum interrogationes locus

huic parenthesi esse potest, quia cogitationes scriptoris continet; ipsis spectatoribus male attribuitur, nisi forte celeres eorum et fervidos sermones subito flaccescere velis. V. 81 hi sermones continuantur, iam fortasse inter duos senatores¹⁾. Nam homo de plebe dicere vix potuit: meus Brutidius, neque credendum est, Aiacei ei notum fuisse, neque servos habuit (v. 87). Alter dicit: perituros — multos, alter respondet: nil dubium — fornacula. Prior pergit: pallidulus cet. Credo, ut Kiærius, post fornacula puncto esse distinguendum. Ceteri versus usque ad 88 utrum ad unum an ad plures pertineant, diiudicari vix poterit. Parvi refert.

Totus ille de Seiano locus præclarus est recteque monet Kiærius, orationem poetæ tam vividam esse, ut omnia oculis cernere videamur. Sunt etiam quæ similitudinem habeant cum aliis locis Iuvenalianis quæque nos cogant cum Ribbeckio dissentire, cum in declamatorem invehitur. De lauro sacrificioque supra dictum est. V. 70 multum commune habet cum VI. 219—220; v. 84 conferri potest cum VII. 115. Aiacei illum (v. 84) eundem esse atque Tiberium, negari non potest. Is qui loquitur se timere fatetur, ne Ajax poenas exigat; Ajax igitur iratus est et placari debet. Itaque senator ille, si modo senator est, amico suadet, ut secum currat ad Cæsaris hostem pedibus calcandum. Sic putat se iram Cæsaris (Aiacei) optime restinguere posse. Alii aliter

---

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 6.

hunc locum explicant. Thomasius ¹⁾ credit victum Aiacem non pro Tiberio positum esse, sed aliquem ex amicis Seiani respici, qui, cum scelerum eius socius fuisset iamque se ab amicis deseri videret, non contemnendus iis inimicus fieri posset. Itaque credit, senatores illos mortuum Seianum vexasse, ut et Tiberius voluntates eorum cognosceret et ipsi, si nomina eorum ab irato amico ad Tiberium delata essent, haberent quo se defenderent. Sed multo simplicior altera illa explicatio est.

Cum Strubeus Weiseusque dicunt, Iuvenalem in satiris suis sæpe memorem fuisse illorum scriptorum, quos apud rhetores legisset, exemplisque hoc confirmant, omnibus iis locis allatis, qui cum ceteris scriptoribus aliquid commune habere videntur, unum omittunt, quod v. 96 invenitur:

et qui nolunt occidere quemquam
posse volunt

Vix est dubium, quin Iuvenalis, cum hoc scriberet, de verbis Ciceronis cogitaverit: in qua (servitute) etiam si non sit molestus dominus, tamen est miserrimum posse, si velit ²⁾. Cfr. vv. 125—126. Orationes Philippicæ manibus discipulorum rhetorum tritæ erant. Quæ sequuntur vv. 97—98:

sed quæ præclara et prospera tanti
ut rebus lætis par sit mensura malorum

---

¹⁾ P. THOMAS: Note sur Juvénal X. 84—85, Revue de philol. VIII. (1884).

²⁾ Orat. Philip. VIII. 12.

emendationem Heinrichii non desiderant, qui tantum pro tanti legit et locum ita explicat: quæ præclara sunt, ea quoque prospera, dum modo mensura malorum ne sit maior. Sed Iuvenalis ea, quæ vulgo præclara et prospera habentur, omnino non comprobat: quæ præclara et prospera tanti sunt, ut mensura malorum par sit rebus lætis? Semper enim mensura malorum in his præclaris et prosperis rebus maior est. Quam ob rem suadet hominibus, ut præclara ista et prospera, qualia sunt potentia cet., tamquam pestifera fugiant. Ad constructionem cfr. VI. 178—179.

Cæsar v. 109 circuitione quadam nominatur. Ea forma Iuvenalis sæpe utitur: I. 20, 25, II. 125, III. 91, 137, 139, XII. 4, XIII. 185. Weiseus exempla omnia Iuvenaliana enumerat ¹⁾, omisit tamen XVI. 6.

Totam eam partem satiræ, quæ est de periculis potentiæ et dominationis, poeta more suo finit sententiam addendo, quæ verba aliquot generatim usurpata continet.

Iam ad eloquentiam transit (vv. 114—132). Iuvenalem Demosthenis et Ciceronis mentionem hic facere Ribbeckius vituperat, non quod erraverit poeta, nam vera sunt quæ commemorat, sed Ribbeckius omnino non potest probare, exempla ex historia petita longe alia apud Iuvenalem atque apud declamatorem illum esse, quem posteriores satiras composuisse adfirmat. Apud Iuvenalem enim ea maxime exempla nominari, quorum apud cives

---

¹⁾ WEISE l. l. pp. 35—36.

memoria nondum oblitterata esset, contra amare declamatorem omni cogitatione vetera repetere maximeque in antiquis fabulis temporibusque remotissimis versari. Ipsi tamen concedendum est, non omnia exempla in satiris X—XVI antiquitatem redolere, esse etiam recentiora. Hæc omnia non nego, sed res explicari facile potest. In posterioribus satiris philosophus potius quam castigator ille loquitur; Iuvenalis non ut antea in scelera notissima æqualium invehitur, sed de erroribus generis humani quid sentiat universe exponit; sic monendo, sic instituendo magis magisque tamquam a foro in vitam domesticam recedit; his studiis, his cogitationibus occupatus, propiora e conspectu amittit, remotiora quærit.

Vix igitur opus erat, Ribbeckium tanta diligentia omnia ea exempla enumerare, quæ a philosopho non e triviis et vita cotidiana, sed ex annalibus veterum Romanorum et Græcorum sumpta sunt. Præterea non obliviscendum est, Iuvenalem in scholis rhetorum institutum esse. Mirum esse potest, si huius institutionis vestigia in scriptis eius apparent?

Eandem circuitionem, quam ad v. 109, adnotavimus, v. 125 invenimus. Tum poeta ad Demosthenem transit. Nemo negare potest, et hunc et Ciceronem apte induci ad ea comprobanda, quæ demonstrare poeta vult. Quod vv. 130—132 de patre Demosthenis narrat non verum est, cum is filium ad rhetorem non miserit; puer enim septem annos natus patrem amisit. Qui error Ribbeckio non diu latuit. Irridet ob eam causam poetam, quasi hic error tantus sit, ut non possit

ei condonari. Quid Iuvenalis ipse de eius modi erroribus?

sed vos sævas inponite leges,
ut præceptori verborum regula constet;
ut legat historias, auctores noverit omnes
tamquam ungues digitosque suos; ut forte rogatus,
dum petit aut thermas aut Phoebi balnea, dicat
nutricem Anchisæ, nomen patriamque novercæ
Anchemoli, dicat, quot Acestes vixerit annis,
quot Siculi Phrygibus vini donaverit urnas!

Sequitur (vv. 133—187) ea pars, quæ est de cupiditate laudis imperatoriæ. Vim quandam in his versibus inesse, non nego: maiorem etiam in ea parte, quæ est de senectute: tota fere satira decima laudanda est et ob argumentum ipsum et ob argumenti dispositionem.

Ad v. 138 Weidner observat, tria illa adiectiva ad induperatorem pertinere, nullos tamen imperatores Romanos commemorari, sed tantum Hannibalem, Alexandrum, Xerxen. Recte observat, sed tamen Iuvenalis suorum civium non plane oblitus est. Non hoc loco eorum mentio fit, sed paulo infra v. 273:

festino ad nostros

Ibi Marius et Pompeius inducuntur, quorum ægritudines poeta nobis ante oculos ponit. Itaque si contendere volumus, Iuvenalem vv. 133—187 non omnia ea nobis dare, quæ v. 138 promiserit, tamen, cum totam satiram finierimus, fidem eum servasse concedemus. Servavit sine dubio exempla Marii et Pompei, ut iis in ea parte satiræ uteretur, in qua miseriam senectutis

describeret. Si quis igitur ægre fert, quod Romani duces inter Græcos et barbaros desiderentur, contentus sit, cum duos ex iis, non modo quod militaris gloriæ cupidi fuerint verum etiam quod ad nimiam ætatem pervenerint, in miseris versantes infra videat.

V. 146 a Pinzgero reicitur ¹⁾ tamquam frigidus, tamquam de trivio sumptus, tamquam nihil continens. Retineri potest, nam Iuvenalis non tantum dicere vult, sepulcra iniuria temporum deleri, verum ea quoque fato obnoxia esse:

fata regunt homines

Ille versus (IX. 32) hoc loco sic amplificatur, ut ii, qui gloriæ cupidi sint, post mortem ne in sepulcris quidem suis splendidissimis tuti esse dicantur: fata regunt homines, regunt etiam monumenta eorum. Quare vanitas horum hominum sic multo magis perstringitur.

Crebra subiecti mutatio est vv. 151—153:

additur imperiis Hispania, Pyrenæum
transilit. opposuit natura Alpemque nivemque:
diducit scopulos et montem rumpit aceto

Nulla tamen inde ambiguitas oritur. Iter Hannibalis ex Hispania in Italiam describitur, sed audacem imperatorem sine ulla difficultate sequimur, licet et natura et, quod Ribbeckius contendere videtur, poeta ipse variis impedimentis nos in via retardare studeant. Nam illa subiecti mutatio non difficilior est quam ea, quæ in satira sexta vv. 595—598 usurpatur:

---

¹⁾ PINZGER l. l. p. 12.

tantum artes huius, tantum medicamina possunt,
quæ steriles facit atque homines in ventre necandos
conducit. gaude infelix — — nam si distendere vellet cet.

in quibus et puerpera et venefica et maritus vicibus
subiecti funguntur. Cfr. I. 155:

pone Tigellinum: tæda lucebis in illa
qua stantes ardent, qui fixo pectore fumant
et latum media sulcum deducit harena ¹⁾)

Multo difficilior alter ille locus est VI. 233—236:

illa docet missis a corruptore tabellis
nil rude nec simplex rescribere, decipit illa
custodes aut ære domat, tunc corpore sano
advocat Archigenen onerosaque pallia iactat

Multa vestigia orationis declamatoriæ in hac parte
satiræ, ut par est, indagari possunt. Interrogatio illa
usitata, a verbis quis enim? incipiens, est v. 141. Alte-
ram v. 147 habemus. Magnitudo Karthaginis grandibus
verbis extollitur vv. 148—150; Hannibal loquens indu-
citur v. 155, deinde exclamatio poetæ sequitur vv. 157
—158, ei simillima, quæ VI. 255 sqq. legitur:

quale decus, rerum si coniugis auctio fiat,
balteus et manicæ et cristæ crurisque sinistri
dimidium tegimen, vel si diversa movebit
proelia, tu felix, ocreas vendente puella!

Interrogationes exclamationesque crebriores fiunt:

---

¹⁾ Sunt enim, qui ita legant. Rectius tamen deducit in
deducis mutandum est, vide R. BÈRE: *Spicilegium Iuvenalianum*,
Lipsiæ 1885 pp. 14, 36.

exitus ergo quis est? (v. 159)
ille tamen qualis rediit? (v. 179)
sed qualis rediit? (v. 185)
o gloria! (v. 159)
i demens et sævas curre per Alpes,
ut pueris placeas et declamatio fias! (vv. 166—167)

Præclara sane verba. Inveniuntur similes exclamationes
aliis quoque locis:

i nunc et iuvenis specie lætare tui (X. 310)
i nunc et dubita (VI. 306).
i nunc et ventis animam committe (XII. 57)

Sub finem interrogationes cumulantur:

quid? non et stigmatè dignum
credidit? huic quisquam vellet servire deorum?
sed qualis rediit? (vv. 183—185)

Versus 187 a Weidnero respuitur, qui se Heinrichio assentiri adfirmat, immo reprehensione eum facile exsuperat. Sed nihilo minus versum retinendum esse assevero.

Nam si totum hunc de magnis ducibus locum paulo diligentius examinamus, poetam ab altero imperatore ad alterum numquam transire videmus, nisi additis aliquot verbis, quibus maiorem vim et gravitatem iis attribuit, quæ antecesserunt. Finita de rebus gestis Hannibalis enarratione, hoc addit:

i demens et sævas curre per Alpes,
ut pueris placeas et declamatio fias!

Alexander deinde subito inducitur; versibus de illo finitis, hæc adduntur:

mors sola fatetur,
quantula sint hominum corpuscula!

Iam Xerxen in scænam introducit poeta, nulla alia transitione adhibita, nisi sententia illa, qua versus qui sunt de Xerxe ab iis separantur, qui sunt de Alexandro. Atque post vv. 173—186 similem sententiam iure expectes; immo eo maiore iure, quod hic non modo ii versus, qui sunt de Xerxe, finem capiunt, sed tota illa de magnis imperatoribus pars satiræ. Nihil vero apud Iuvenalem usitatius esse quam eius modi sententias generales, plus semel demonstravimus. Re vera quem quærimus exstat versus. Est. v. 187:

has totiens optata exegit gloria poenas!

Cfr. VI. 626:

tanti partus equæ, tanti una venefica constat!

XIII. 208: has patitur poenas peccandi sola voluntas¹⁾

Hoc de dispositione constituto, antequam progrediamur, aliquid addamus, quod declamatorem, quem hanc

---

¹⁾ Quamquam supervacaneum videri potest, duo versus accedant, qui apud alios quidem scriptores leguntur, sed magnam ex omni parte similitudinem præbent cum iis, quos supra posui. Alter est notissimus ille (Verg. Aen. I. 33):

tantæ molis erat Romanam condere gentem!

Alter LUCRÆT. I. 101:

tantum religio potuit suadere malorum!

satiram composuisse aiunt, si Iuvenalis non sit, at certe in una re plane ei consensisse demonstret.

Neminem fugit quanto ardore quantaque ira Iuvenalis in Græculos invisos ubique invehatur. Satis est, qui curiosi sint, ad satiram tertiam remittere, quæ odio et invidia abundat. Sine dubio hos Græculos nimia severitate iudicat. Seduli erant et impigri, semper attententi, quo modo quæstus sibi constituerent; infidi fortasse et falsi, sed tamen meliores, quam apud Iuvenalem finguntur. Utcumque est, Iuvenalis ex intimo animo eos despexit. Atque ut sibi constet, in decima satira iis non parcat. Notamus hos versus:

quidquid Græcia mendax
audet in historia (v. 174)

et madidis cantat quæ Sostratus alis (v. 178)
magno si quidquam credis Homero (v. 246)

Cfr. XIV. 240: si Græcia vera

XV. 117: ut iam quæ carmina tradunt
digna fide credas

Nullam aptam aut consuetudini Iuvenalis scribendi consentaneam sententiam fieri, nisi mutato signo interpungendi (v. 176), Kiærius docet¹⁾. Interpungi solet post vocem mare. Tum vero trium membrorum (velificatus Athos — quidquid Græcia audet — mare constratum) a voce creditur pendentium, ultimum per asyndeton additum est (quod, ubi præcedentia copulative iuncta sint, apud Iuvenalem nusquam fieri, doctus vir

---

¹⁾ KIÆR l. l. pp. 87 sqq.

docet). Comma igitur post credimus, non ante, ponendum est.

Sequitur (vv. 188—288) ea pars, in qua poeta de miseriis senectutis disserit; quas miserias tamquam ipse expertus vividis coloribus depingit, satis diu in iis comorans, cum maximam satiræ partem expleant. Poetam finem et modum transire, quivis facile intellegit, nam lætæ viridisque senectutis exemplis plane omissis, tristitia tantum modo et sollicitudinis plena animadvertit. Tamen et verum et gravissimum sæpe illud est, quod monet, ut etiam concedendum est, multa ex iis, quæ de senibus disputat, adeo iocosa esse, ut risum vix teneamus.

Dispositio eadem fere est atque in vv. 133—187. Ut in iis, sic in his quoque iam in primo versu argumentum exponitur. Quod præterea in tota satira diligenter observatum videmus. Cfr. hos versus:

- quosdam præcipitat subiecta *potentia* magnæ (56)
- eloquium ac famam Demosthenis aut Ciceronis (114)
- bellorum exuvie*, truncis adfixa tropæis (133)
- da *spatium vitæ*, multos da, Iuppiter, annos (188)
- formam* optat modico pueris, maiore puellis (289)

Quem ad modum poeta vv. 133—187 primum de vanitate gloriæ universe agit, deinde ad exempla, i. e. ad imperatores ipsos, transit, sic vv. 188—288 primum eas miserias generatim examinat, quæ senectutis propriæ sunt, antequam ad notissima illa exempla veniat, quæ inde a v. 246 enumerantur. Extremi versus 286—288 hanc satiræ partem apte concludunt, dissimulanter, opinor, illi quidem sed sententia bona est, cum senibus

parum beatis scelerati homines, sed ob exitum felices appellandi, opponantur.

Omnino si satiram decimam perlegimus compositionemque eius accuratius perpendimus, fieri non potest, ut summa non adficiamur miratione, cum hac de re apud Bergmuellerum hoc iudicium inveniamus: in quam (compositionem satirarum) si diligenter inquiris, paucas tantum saturas (si vis, III. IX. XI. XII.) imagines suaves appelles præcipua poetæ arte fictas conformantis materiem variam ad subtilius consilium animo conceptum; in reliquis omnibus simplicem declamatoris Iuvenalis rationem deprendes, cuius vestigia in tertia quoque apparent, qui sæpissime argumenta graviora leviora excipere transitionibus sane ieiunis aperte significat ¹⁾).

Subtilius consilium animo conceptum. Deest, inquit, in hac satira: at est in paucis. Profecto, si hic deest, concedo me nescire, quo modo in ceteris esse possit.

Usus particulæ nam (v. 204) observandus est. Bergmueller, qui de usu huius particulæ pp. 29—31 et bene et copiose disserit, dicit ²⁾ se de hoc loco (X. 204) infra disputaturum. Sed, quantum video, hoc oblitus est, nam in iis paginis, ubi de occupatione agit, ad quod genus hoc exemplum pertinere dicit, explicationem eius frustra quæras. Ellipsis est. Opponuntur inter se gaudia et oblivio. Gaudia vini cibique senex non sentit, nedum altera illa propter longam oblivionem ³⁾).

---

¹⁾ BERGMÜLLER l. l. p. 15.

²⁾ ib. p. 31.

³⁾ Cfr. KLIER l. l. p. 157. E v. 205 credo veram lectionem VI.

Interrogationes rhetoricæ non desunt:

anne aliquid sperare potest hæc inguinis ægri
canities? quid quod merito suspecta libido est,
quæ venerem adfectat sine viribus?

(vv. 207—209).

Cfr. vv. 210—215, amplificationem v. 232, *reditum*,
qui est v. 265, transitionem v. 309 cetera, quæ ad genus
declamatorium pertinent.

Illam per nunc cum imperativo vel coniunctivo ad ea,
quæ sequuntur, factam transitionem declamatoriam esse,
non negaverim. Sed invenitur et in posterioribus satiris
(ut X. 43, XVI. 35) et in prioribus (ut III. 268, VII. 36),
ut non declamatoris illius propria, Iuvenali ignota, dici
possit. Neque insolita est interrogatio illa a verbis quid
quod (v. 208) incipiens. Cfr. III. 86, 147, VI. 45.

Inter alia, quæ in satira decima a Ribbeckio repre-
henduntur, etiam hoc est ¹⁾, quod non modo insulsa sit
verum etiam plane confusa ea enumeratio, quæ vv. 220
—266 legitur. Sane non sunt pulchra hæc exempla,
sed magis insulsa, quam alia, quæ apud Iuvenalem pas-
sim adferuntur, non dicenda sunt. Neque ordo confusus
est, quod Oppia v. 220, Maura v. 224 nominatur. Si
Maura ab Oppia separata est, hoc eo compensatur, quod
cum Hamillo coniungitur.

---

326 restitui posse. In cod. P. est *hirnea*, quod nullam sententiam
habet. *Hernia* scribendum puto. *Hernia* idem est atque *ramex*.
Nestoris *hernia* incendi possit: apta imago, si cum X. 205—206
conferatur.

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 40.

De incommodis eorum, qui formosi sunt, vv. 289—345 agitur. Non sine arte; nam ita argumentum disposuit poeta, ut, quod gravissimum esset maximeque ad persuadendum idoneum exemplum, ultimum poneret. Postquam Messalinæ cum Silio nuptiæ commemoratæ sunt, postquam nequitia coniugis imperatoris concisis verbis, breviter et aperte demonstrata est (ad infamiam eius notandam hi versus callide inseruntur:

hæc tu secreta et paucis commissa putabas:
non nisi legitime vult nubere)

postquam notissimum illud omnibus, qui legebant, exemplum, ex historia Romanorum sumptum, est allatum, finem poeta facit ob eam causam, quod longius ire non potest. Quod enim aliud exemplum melius esset, quo verbis suis fidem faceret? Sic eum in satira secunda, Gracchi cum cornicine nuptiis enarratis, plura pravitatis et nequitiae virorum exempla non addere, alio loco ostendimus ¹⁾ cum istis nuptiis tamquam fastigium vitiis impositum esse, neque omnino illo loco vv. 143—148 defendi posse diceremus.

Orationem strictim attingamus. Interrogationes sunt vv. 290, 302 (nota forma), 321 (eadem forma), 324 (duæ deinceps; nova enim persona more Iuvenalis subito inducitur). Usus particulæ, quæ est præterea (v. 300), conferri potest cum VI. 107. Nota verborum iunctura est v. 310. Duobus locis in hac satira versus ita collocati

---

¹⁾ GYLLING l. l. pp. 17, 109.

sunt, ut magna inter eos similitudo intercedat. Alter locus est vv. 324 sqq:

quid profuit immo
Hippolyto grave propositum, quid Bellerophonti?
erubuit nempe hac ceu fastidita repulsa

Alter est vv. 108 sqq:

quid Crassos, quid Pompeios evertit et illum,
ad sua qui domitos deduxit flagra Quirites?
summus nempe locus nulla non arte petitus

Quin etiam utroque loco sententia generalis additur (vv. 328—329 et 112—113). Quæ similitudo præterea multis aliis locis deprehendi potest. Nam, ut unum tantum exemplum adferam, quis non videt, quam arte hi versus (316—317):

necat hic ferro, secat ille cruentis
verberibus, quosdam moechos et mugilis intrat

sese ad eos versus applicent, qui VI. 479—480 leguntur:

hic frangit ferulas, rubet ille flagello,
hic scutica, sunt quæ tortoribus annua præsent

V. 323: deterior totos habet illic femina mores

ab Heinrichio quasi languidus respuitur; Iahnus, Ribbeckius, Weidner cum eo faciunt, Hermannus non item. Languida sententia sit necne, in disceptationem vocari potest; verba: totos habet illic femina mores, cum iis apte conveniunt, quæ supra Iuvenalis de moribus mulierum multis locis disputavit; maiorem mihi scrupulum verbum, quod est deterior, incit. Quid enim eo opus

est? Si Catulla deterior est quam Oppia, eam libidinibus indulgere, non mirandum est. Non hoc, opinor, dicere voluit Iuvenalis; id tantum significat, nullam feminam, si sit libidinosa, cupiditati resistere posse. Sententia verborum: totos habet illic femina mores, sine ulla difficultate intellegi potest, potuit tamen elegantius exprimi. Versum spurium puto. Ad vv. 328—329 cfr. VI. 284—285.

V. 335 ex ritu pro et ritu legendum esse, Kiærius monet ¹⁾, ne ultima sententia: veniet cum signatoribus auspex, per asyndeton post duas sententias copulative iunctas posita esse videatur. Nam in quattuor membrorum iunctura asyndeton apud Iuvenalem non rarum esse, docet; accedit quod, mutatione illa facta, verborum tempora ita disponuntur, ut in prioribus membris præsens (sedet, sternitur), in posterioribus, quæ per asyndeton adduntur, futurum (dabuntur, veniet) adhibeatur.

Ille locus vv. 337—338:

hæc tu secreta et paucis commissa putabas:
non nisi legitime vult nubere

similis est alteri, qui V. 156—157 est:

forsitan inpensæ Virronem parcere credas:
hoc agit, ut doleas.

Epilogi loco vv. 346—366 adduntur. Splendida sane oratione poeta, quid ipse de votis ac precibus hominum sentiat, nobis patefacit. Hæc tam excelsa,

---

¹⁾ KLER l. l. p. 74.

hæc tam magna cum nullo alio loco Iuvenaliano comparo, nisi cum eo, qui est in quinta decima satira, ubi poeta de mutuo illo amore, qui generi humano a diis datus est, loquitur. Finit epilogum his versibus:

nullum numen habes, si sit prudentia: nos te,
nos facimus, Fortuna, deam cæloque locamus

Heinrichius lectionem, quæ est abest, præfert: male enim illud habes deam respicere, quæ non nominetur nisi in proximo versu. At illud habes non pertinet ad Fortunam; poeta enim se convertit ad eos qui legunt. Sic altera difficultas ab Heinrichio indicata, latine non dici, deum numen habere, tollitur. Quod dicit versus inter se male congruere, id non probo; nos enim Fortunam deam facimus, quia abest prudentia. Weidner lectionem codicis P. abest, non habes, esse contendit: errat, lectio codicis est habes ¹⁾.

---

¹⁾ R. BEER: Spic. Iuvenal. p. 76.

Satira XI.

Satiram undecimam in duas partes, quarum una vv. 1—55, altera vv. 56—208 continet, dividi posse, facile videmus. Argumentum primum paucis exponemus, deinde de cohærentia loquemur.

Quæ in priore parte disputantur, ea ad vv. 35—36:

noscenda est mensura sui spectandaque rebus
in summis minimisque

tamquam ad fontem revocari possunt, nam caput argumentationis illa mensura est, quæ si desit, omnia vana et confusa esse poeta monet. Quod in hanc fere sententiam demonstrat. Illi, inquit, qui in luxuriam, nulla fortunarum ratione habita, pecuniam erogant, in eum statum postremo rediguntur, ut ad vitam sustentandam sese lanistæ vendere cogantur, velut Rutilus (vv. 1—8). Qui nondum tanta penuria laborant, tamen, quia iis in solo palato causa vivendi est, brevi eundem atque Rutilus exitum habebunt; nimios sumptus more stultorum hominum faciunt, sic ad miscillanea ludi ocius serius venient (vv. 9—20). Vivant ita, qui divites sint; qui minus habeant meminerint, quantum distet sacculus ab arca ferrata (vv. 21—27). Vetus et tritum illud est: γνῶθι

ἄλλοις: eius memores semper esse debemus (vv. 28—34). Quin etiam in minimis rebus modus servandus est: qui non habeat in loculis nisi quod ad gubium emendum sufficiat. nullum ne concupiscat, nam gula crescente et deficiente crumena ad mendicitatem sensim redigetur (vv. 35—45). Gula dominus crudelis est, qui servos quodvis genus fraudis scelerumque committere cogit, ne pudor quidem obstat. nam inter id genus homines pudor iam diu extinctus est (vv. 46—55).

In altera parte satiræ Iuvenalis se illa præcepta non modo verbis verum etiam re esse comprobaturum ostendit. Invitat Persicum ad cenam, qualis hæc futura sit exponit (vv. 56—63). Fercula igitur ab ovis usque ad mala enumerantur (vv. 64—76), deinde copiose disserit de priscis temporibus deque hominibus, qui tum vivebant, quorum simplicitatem et parsimoniam, diis quoque gratiam, elatis verbis more suo collaudat (vv. 77—119). Quibus æquales suos opponit, luxuriam eorum acerbè vituperans (vv. 120—129). Nihil negotii se cum istis hominibus dicit habere (vv. 129—131). Nulla apud se invitamenta ad luxuriam esse (vv. 131—135); pueros ingenuos morumque integritate laudandos (vv. 136—161). Nullum ibi locum esse saltatricibus aut eius modi scurris; carminibus se Homeri et Vergilii amicum suum delectaturum esse (vv. 162—182).

Quam ob rem petit ab amico, ut abiectis curis quam celerrime veniat (vv. 183—192). Petit ut circum ne desideret: circum ad iuvenes, non ad senes pertinere (vv. 193—202). Maiora esse oblectamenta, quæ ruri

percipiantur, atque eo maiora quo parcius homines iis fruuntur (vv. 203—208).

Ex ista materia aliquid præclarum ab ingenioso artifice effingi posse, manifestum est. Hoc Iuvenali contigisse, omnes viri docti una mente consentiunt. Heinrichus dicit ¹⁾, apud veteres nihil reperiri posse hac descriptione præstantius: adeo ibi ad vivum expressa omnia, adeo nihil inesse affectatum aut fucatum, adeo cuncta loqui animum verum et candidum, sua virtute amabilem. Qui, etiam si in laudibus nimius est, tamen recte monet, non multa hic inveniri vestigia indignationis Iuvenalianæ sed animum hic regnare compositum et quietum et Horatiano propiorem. Idem fere est iudicium Ribbeckii, cum dicit ²⁾, hanc satiram omnium suavissimam esse et ad iucundum illum leporem Horatianum et festivitatem proxime accedentem. Neque tamen hic omnia probat. Divisa satira in duas partes, posteriorem tantum (vv. 56—208) retinet, quasi mente et ingenio Iuvenalis dignam; priorem partem (vv. 1—55) respuit. Integritatem horum versuum tam vehementer impugnat, tot causas, etiam levissimas, ad sententiam suam tuendam advocatas adhibet, ut interdum iocari potius quam severe agere videatur. Ad v. 13 adnotat, fieri non posse, cum verba illa iam perlucente ruina legamus, ut de vestibus rimarum plenis non cogitemus. Sic multa habet, quæ in versu 14 reprehendat:

interea gustus elementa per omnia quærunt

---

¹⁾ HEINRICH l. l. I. p. 108.

²⁾ RIBBECK l. l. p. 83.

Primum enim quærit, quid sibi velit vocabulum interea, nam hoc significare posse dicit: dum creditor ad introitum macelli eos expectat; deinde de modica luxuria istorum helluonum iocatur, quod non in fercula sed tantum in promulsidem sumptum impendant. Irridet ventrem horum hominum, qui tam capax esse dicitur (v. 41). ut non modo greges pecorum sed etiam toti agri in eo demergi possint. Atque quoniam et helluones et pudor ipse ex urbe fugere dicuntur, quærit, quid paucis illis hominibus, qui v. 55 nominantur, reliquum sit.

Sed aliæ quoque causæ a Ribbeckio allatæ sunt, cur vv. 1—55 pro spuriis haberentur, inter quas gravissima ea sine dubio est, quod primo saltem aspectu dissimilia inter se ea videntur, quæ vv. 1—55 et vv. 56—208 tractantur. Quæ tamen dissimilitudo, ut opinor, expliacri potest.

Versibus 55—208, qui et maiorem et graviorem partem satiræ efficiunt, prologum necessarium esse, ea verba demonstrare mihi videntur, quæ v. 56 leguntur:

experiere hodie, num quid pulcherrima dictu,
Persice, non præstem vita

Ita poeta satiram incipere non poterat nisi præmissis aliquot versibus, in quibus hæc verba accuratius et copiosius explicaret. An rari sunt apud Iuvenalem eius modi prologi, in quibus de materia proposita universe loquatur, antequam ad singula exempla transeat, quibus ea, quæ antecesserint, ex omni parte illustrare velit? Tam conexæ et copulatæ hæ partes in satiris eius

plerumque sunt, ut, quamquam proprium suum cuiusque munus est, una ab altera separari non possit.

Iuvenalis ipse igitur aliquid præmittendum esse, v. 56 confessus est. Hi sunt illi vv. 1—55, qui dissimiles quidem iis sunt, qui sequuntur, sed non sine causa. Quo modo similes esse possint, cum dissimiles res tractent? In priore parte satiræ philosophus de officiis hominum universe loquitur maximeque hoc mentibus eorum inculcare vult, ut semper frugaliter vivant, quod quo melius in pectore infixum sit, exemplis comprobatur, qualis exitus iis impendat, qui maiores quam pro opibus et fortunis sumptus faciant. In altera parte amicus se ad amicum convertit, non amplius disputationem more philosophorum de officiis hominum instituens, sed ut rem quandam ad vitam domesticam pertinentem cum eo communicet. Hæc est dissimilitudo, qua una pars ab altera segregatur, sed in illo de parsimonia sermone, utriusque loco communi, etiam latet similitudo, qua hæc cum illis coniunguntur. Neque vv. 1—55, sive ordinem sententiarum respicimus sive elocutionem, tantas difficultates habent, ut ceterorum versuum scriptore tamquam indigni e contextu abiciendi sint. Sententia, quam præbent, non tam inepta est, quam vult Ribbeckius: non enim scriptor divites homines hortatur, ut helluones sint, dum pauperes, necessitate tantum coactos, parsimoniam colere iubet, sed apertis verbis ostendit, omnibus necesse esse hoc vitium evitare; addit tamen eos, qui divites sint, diutius quam ceteros appropinquanti paupertati resistere posse. Verum enim vero, inquit, etiam divitum hominum crumena aliquando

deficiet, nisi modum servare meminerint: tum idem atque ceteris exitus iis quoque venturus est.

Neque si sermonem examinamus esse videtur, cur hos versus Iuvenale indignos iudicemus. Certa sunt indicia, e quibus apparet, magnam inter hos et ceteros a Iuvenale factos intercedere similitudinem. Rhetorica forma sæpe adhibetur, occurrunt interrogationes eius generis, cuius multa aliis locis exempla reperimus; sententiæ orationi crebro admiscuntur, transitiones non iis dispares sunt, quas antea habuimus. Iam in exordio illa exclamatio rhetorica est, a verbis, quæ sunt quid enim, incipiens, quæ tam usitata apud Iuvenalem est. V. 5 verbum finitum omittitur. Cfr. hæc exempla:

verius ergo
et magis ingenue Peribomius (II. 15—16)

flos Asiæ ante ipsum (V. 56)

omnia græce (VI. 187)

di, maiorum umbris tenuem et sine pondere terram (VII. 207)

hi sermones
tunc de Seiano (X. 88—89)

hæc illi veteres præcepta minoribus (XIV. 189)

Transitione quæ est v. 9:

multos porro vides, quos cet.

novæ in scænam inducuntur personæ. Hi homines se in potestatem lanistarum nondum dederunt, sed quoniam luxuriose vivunt, opes in dies infringunt, quo fit, ut postremo nullam nisi in sordidissimis artibus salutem

sint habituri. Opponuntur enim quodam modo inter se ii, qui cum Rutilo iam in eo sunt, ut miseria coacti gladiatores fiant, et ii, quibus adhuc restat fortunarum paululum, sed qui mox ad summam inopiam redacti exemplum, quod dedit Rutilus, sequi cogentur. Hæc est significatio particulæ porro. Iam vides, inquit poeta, quid Rutilus expertus sit, sed præter hunc multi sunt, qui eandem viam ingressi ad eandem metam venturi sint. Est oppositio quædam, quamquam utrique in eadem via sunt, sed poeta dicere vult, alios aliis longius processisse. Porro igitur idem fere significat ac præterea. Nam quod monet Bergmueller ¹⁾, hanc particulam hoc loco ad argumentationem spectare, quod in assumptione sit (propositionem enim esse dicit vv. 5—8: pauperes, qui luxuriose vivunt, ad mendicitatem rediguntur; assumptionem v. 9: multi id faciunt; conclusionem v. 20: sic veniunt ad miscillanea ludi) eius modi argumentationem non magni facio, quæ præterea, si talem verbis Iuvenalis significationem daremus, hoc modo concludenda esset: qui luxuriose vivunt gladiatores fiunt; multi luxuriose vivunt: multi ergo gladiatores fiunt. Mihi poeta dixisse videtur, alios propter egestatem gladiatores iam esse, alios brevi futuros. Cfr. exempla III. 126, VII. 98.

Ea sententia, quæ per particulam interea inducitur v. 14:

interea gustus elementa per omnia quærent
simillima ei est, quæ VI. 461 legitur:

---

¹⁾ BERGMÜLLER l. l. p. 22.

interea foeda adspectu ridendaque multo
pane tumet facies

Cfr. VIII. 155—157. Quæ similitudo fortuita esse vix potest.

Etiam usum Iuvenalianum per particulam, quæ est ergo, ea quæ antecesserunt quasi comprehendendi in hoc prologo agnoscimus (v. 21). Bergmueller, qui de usu huius particulæ disputat ¹⁾, negat in hoc versu particulam rhetorice usurpari, ut exordium satiræ concludatur. Recte, quia exordium usque ad v. 56 pertinet, sed nonne rhetorice etiam usurpari potest, ubi in media oratione inveniantur, dum modo certam partem satiræ quasi repetendo concludat (velut VII. 171), ut transitio deinde fiat ad ea, quæ postea disputantur?

Interrogatio illa Iuvenaliana, de qua sermo sæpe fuit, rursus v. 38 occurrit. Vv. 52—53 irrisio est gravissima, ei non dissimilis, quæ legitur II. 137—138. Ribbeckius pronomine, quod est idem, cum pronomine demonstrativo, quod est hic, coniuncto (vv. 21, 25) offenditur ²⁾. Hanc vero iuncturam apud Iuvenalem crebram esse et in prioribus satiris et in posterioribus, Weiseus omnibus exemplis allatis satis dilucide demonstrat ³⁾, Neque est quod cum Ribbeckio declamatorem illum vituperemus, quod ad res gestas veterum heroum et illustrium virorum, tamquam si doctrinam copiosam ostentare velit,

---

¹⁾ BERGMÜLLER l. l. p. 12.

²⁾ RIBBECK l. l. pp. 90—91.

³⁾ WEISE l. l. pp. 36—37.

sæpe recurrat, ut vv. 30—31, nam id non modo declamatori sed etiam Iuvenali usu venit ¹⁾).

Retinendus igitur vv. 1—55. Et quod ad argumentum pertinet et ad argumenti dispositionem, defendi possunt, si quidem defensionem omnino desiderant.

Sed si, nostra quidem sententia, et per se hi versus apti sunt et cum altera parte satiræ non male cohærent, tamen non defuerunt, qui uno alterove loco alium ordinem instituere vellent, quorum in numero Kiærius est, qui de vv. 38—45 in libro suo disputat ²⁾). Dicit ille, in vv. 38—41 interrogationem inesse: huic interrogationi poetam respondere vv. 44—45. Versus duo, inquit, qui inter interrogationem et responsum interpositi sunt, cohærentiam sermonis obscuraverunt. Disponit igitur ita hos versus, ut vv. 42—43 post vv. 44—45 collocet. Causam esse vult, quod nusquam apud Iuvenalem talis parenthesis (qualis est vv. 42—43) inter interrogationem et responsum interseratur, neque usquam, ubi talis interrogatio præcedat, responsum desideretur. Hæc mira sunt, nam eius modi interrogationes, a verbis quis enim, quid enim incipientes, semper fere apud Iuvenalem quasi in parenthesis usurpantur, neque iis respondetur, quia responsio, opinor, plane supervacanea est. Ac si cum Kiærio vv. 44—45 post vv. 38—41 ponimus, ut responsum iis reddant, ineptum responsum reddunt. Poeta enim quærit, qui exitus helluones maneat. Respondet (vv. 44—45), non mortem iis metuendam esse, sed morte magis sene-

¹⁾ GYLLING l. l. p. 19. not.

²⁾ KIÆR l. l. pp. 162—164.

ctutem. Hæc non est responsio. Si egestatem manere respondisset, recte fecisset, sed, quod iam diximus, illa interrogatio responsionem non desiderat. Cfr. X. 4—6:

quid enim ratione timemus
aut cupimus? quid tam dextro pede concipis, ut te
conatus non pæniteat votique peracti?

Nihil respondetur, quia omnino non opus est. Qui legit ipse respondere potest. Atque confitendum sane est, quid poeta illa interrogatione significare velit, multo clarius e vv. 42—43 (nam ibi de mendicitate talium dominorum agit), quam e vv. 44—45 apparere. Kiærius verba, quæ sunt v. 46: hi plerumque gradus, cum iis coniungit, quæ præcedunt, cum ea certius definiant (præcedunt enim apud eum vv. 42—43), sed etiam ad eos versus, qui sequuntur, referri possunt; quoquo modo res se habet, non multi gradus enumerantur, hoc Ribbeckio ¹⁾ facile concesserim.

Venimus ad alteram partem satiræ, quæ vv. 56—208 continet. Quo modo cum altera cohæreat, novimus, iam quo modo inter se hi versus conectantur, videamus.

Vocato ad cenam Persico, poeta qualis cena futura sit, amico exponit. Transit igitur ad fercula enumeranda v. 64, quæ transitio fit per particulam, quæ est nunc, cum imperativo coniunctam. Iam supra (ad X. 209) de hac transitione, quæ in satiris Iuvenalianis non rara est, disputavi. Dum fercula nominat, uno loco particulam, quæ est præterea, adhibet, cuius particulæ apud eum

---

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 95.

usus late patet. In iis satiris, quas in hoc libello iam tractavimus, enumeratio per hanc particulam continuatur IX. 89, 145, X. 217, 300. Et quoniam in mensa sobria describenda versatur, potestatem habet ad vitam et mores maiorum transeundi (v. 77) et vetera repetendi, id quod in satiris eius sæpe fit, nec umquam fere maior poeta nobis videtur, quam ubi pristina illa tempora laudibus extollit. Continuat hanc antiquitatis commemorationem usque ad v. 120. Præclarissimi versus et belle compositi, quorum cohærentia non a multis reprehenditur, quia reprehendi non facile poterit. Incipit poeta a simplicibus ferculis, quæ illis temporibus in mensis apponebantur (v. 78), deinde qui convivæ fuerint, ostendit (v. 86). Tum venit ad supellectilem (v. 90), quæ simplex erat et sine munditia; nondum enim miles Romanus Graias artes admirari didicerat (v. 100). In dubium vocari potest, num hoc Romanis honori fuerit, sed Iuvenalis, quod sæpe vidimus, Græculos despiciebat atque hoc quoque loco non sine irrisione aliqua de artibus eorum loqui videtur. Illam morum simplicitatem, illam priscam et veram virtutem diis quoque gratam fuisse, exemplis ostendit (v. 111). Transitio a templis et diis ad mensas ex ligno factas temeraria videri potest, defenditur tamen eo, quod poeta in supellectili describenda versatur atque templorum deorumque mentionem tamquam in parenthesis fecit.

Transitio quæ est v. 120 tanto facilius est ad explicandum. Iam poeta æquales ob insanam luxuriam, ob fastidium et superbiam reprehendere pergit. Cum eorum

magnifico apparatu comparat quod ipse habet (v. 131). Supellectilem simplicem esse confitetur, servos paucos et indoctos. Laudandi imprimis duo illi versus sunt (152—153), qui inter ceteros, quamvis bonos et laudabiles, longe eminent.

Omnino poeta in hac parte satiræ interrogationibus abstinet, neque exclamationes crebræ sunt. Vis rhetorica non tanta est in satira undecima, ne necessaria quidem. Non hic, ira et odio incensus, facinora suæ ætatis hominum poeta castigat. Tamen interrogatio est v. 162, cui respondetur v. 171. Simillima ea interrogatio est, quæ cum responso legitur V. 156—157.

Hac finita descriptione poeta v. 183 redit ad eam, quam in initio (vv. 56 sqq.) proposuit, invitationem. Hic reditus ad propositum, qui vocatur, hoc loco per particulas sed nunc inducitur: Bergmueller hoc exemplum in cetera eiusdem formæ rhetoricæ, quæ enumerat¹⁾, referre debuit. Nam v. 183 oratio his particulis eo revocatur, unde declinavit. Vv. 183—208 nullam habent difficultatem præter lacunam illam, quæ esse dicitur post v. 196, ad quam infra redibimus.

Ad vv. 86 sqq. Kiærius adnotat²⁾, versus, qui sunt:

90. cum tremerent autem Fabios durumque Catonem
et Scauros et Fabricios rigidique severos
censoris mores etiam collega timeret

---

¹⁾ BERGMÜLLER l. l. pp. 44—45.

²⁾ KIÆR l. l. pp. 94 sqq.

superioribus adiungendos esse, cum tempus, quo cognati illi (v. 86) ad has epulas iverint, certius definiant. Quod ei assentiri nullo modo possum, nam non intellego, quo modo illud autem (v. 90) explicare velit, præsertim cum ipse concedat, hanc particulam minus aptam esse, et addat, pluralem verbi, quod est tremere, numerum voces prægressas (aliquis ibat) paulo durius excipere. Mihi quidem vv. 90 sqq. causam indicare videntur, cur nemo inter curas habendum duxerit, qualis in oceano testudo nataret (v. 93). Nulla est cohærentia versuum 90 sqq. cum iis, qui antecedunt; neque enim dicere possumus, cognatos illos maturius ad epulas ivisse, cum tremere Fabios et Catonem et collega ipse censoris severos mores timeret; ut nihil addam de molesto verbo, quod est autem. Incidimus igitur maiore signo post lignonem (v. 89), minore post timeret (v. 92). Præterea Fabricium, non Fabricios, esse legendum, ut Scauros et Fabricium magis concinne respondeant verbis, quæ sunt Fabios et Catonem in priore versu, veramque codicis P. lectionem hanc esse, Beerius nuper confirmat ¹⁾.

Si integritatem versuum respicimus, nonnullos in dubium revocari videmus. V. 99:

tales ergo cibi qualis domus atque supellex

a multis damnatur. Compositus est eodem fere modo quo v. 161:

namque una atque eadem est vini patria atque ministri

---

¹⁾ BEER l. l. p. 75.

Comprehendunt hi versus ea, quæ antecesserunt, sed non belle comprehendunt. Eam inter hos versus rationem intercedere puto, ut si unus reicitur, alter quoque reiciendus sit. Quo modo v. 161 ortus sit, Ribbeckius docet ¹⁾. Nam cum essent in scholiis hæc verba (ad vv. 159—160): de eadem villa vinum, unde et minister est, ex his verbis versum 161 ab interpolatore factum esse contendit. Utrumque igitur versum damnat. Ante eum Heinrichius idem fecit. Iahnus v. 99 uncis includit, v. 161 retinet. Weidner Iahnium sequitur. Hermannus utrumque versum comprobat. Credo Iuvenalem iis, qui legerent, permisisse, ut hanc ipsi conclusionem facerent versusque languidos respuo.

Vv. 147—148 a Iahnio sic scribuntur:

non Phryx aut Lycius [non a mangone petitus
quisquam erit: in magno] cum posces, posce latine

Ita Weidner, Hermannus, Ribbeckius hunc locum emendant. Hermannus: si quid, inquit ²⁾, in hac satira interpolationis suspicionem movet, duo illa hemistichia sunt, quæ vv. 147—148 cancellis notavi; quorum otiosam durtiem ne Pithoeanus quidem *in magno* scribendo valde lenit. Heinrichius versus retinet, sed pro *in magno legit* et *magno*, ubi particulam, quæ est *et*, eandem significationem ac neque habere contendit, aliud exemplum (VIII. 241) adferens, ubi tamen lectio valde dubia est. Ribbeckius ³⁾ negat se intellegere, quid illa verba *in magno*

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 135.

²⁾ HERMANN in præf. edit. p. XXX.

³⁾ RIBBECK l. l. p. 134.

significant iureque reprehendit Oudendorpium, qui dixit ad verbum magno audiendum esse: poculo. Variæ igitur sunt sententiæ virorum doctorum, plerique hæc hemistichia delent. Non recte, credo; sunt in codicibus scholiisque, neque pravam sententiam habent, nam quod monet Ribbeckius, notas res in iis commemorari, id etiam valet de multis aliis versibus Iuvenalianis, quos ipse non respuit. Verba, quæ sunt: non a mangone petitus quisquam erit, non sunt molesta, sed quæ deinde sequuntur: in magno (l. et magno) intellegi non possunt; id Ribbeckio assentior. Illud magno originem sine dubio traxit e verbo mangone in versu priore, quem errorem variis postea modis librarii emendare conati sunt. Credo eo loco, ubi nunc illa verba in magno leguntur, adiectivum fuisse ad mangonem pertinens. Quale hoc adiectivum fuerit, coicere non audeo, fortasse inmani vel tale quid. Iuvenalis de servis insolenter non loquitur, minime in hac satira (Cfr. VI. 222, XV. 149 sqq.) et si attributum hoc loco dedit mangoni, id quod ego non negaverim, admodum acerbum sine dubio dedit. Retinendi sunt igitur vv. 147—148, sed verba in magno uncis includenda, donec attributum verum inveniamus.

Quod ad vv. 165—170 attinet iam a Ribbeckio optimis argumentis damnati sunt ¹⁾. Quamquam enim quæ vv. 169—170 commemorantur bene congruunt cum VI. 63 sqq. (addere potuit v. 168 magnam similitudinem habere cum VI. 254), tamen inepte illi versus inseruntur.

---

¹⁾ RIBBECK l. l. pp. 113—115.

Imprimis grave est, quod monet de mentione divitis hominis v. 168.

Post vv. 195--196:

ac mihi pace
immensæ nimixque licet si dicere plebis

Weidner lacunam esse arbitratur, nam ut nunc est, illud dictum in versu sequenti desiderat. Ribbeckius ambo versus delet. Utrumque falsum, nam iure retineri possunt nec lacuna statuenda est. Iuvenalis de circo loquitur tamquam despiciens eius modi oblectamenta seque in herba iacere vernumque solem bibere pluris facere confitetur. Neque tamen ignorat, plebem longe aliud iudicium de hac re facere, quam ob rem non sine ironia veniam audaciæ petit. Vv. 193—204 igitur hoc modo disponendos esse crediderim:

interea Megalesiacæ spectacula mappæ
Idæum solemne colunt similisque triumpho
195 præda caballorum prætor sedet et fragor aurem
percutit, eventum viridis quo colligo panni.
nam si deficeret, mæstam attónitamque videres
hanc urbem, vèluti Cannarum in pulvere victis
consulibus. spectent iuvenes, quos clamor et audax
200 sponsio, quos cultæ decet adsedis puellæ.
totam hodie Romam circus capit: at, mihi pace
immensæ nimixque licet si dicere plebis,
nostra bibat vernum contracta cuticula solem
effugiatque togam

Priusquam satiram undecimam relinquo, aliquid addendum videtur de vv. 106—107:

ac nudam effigiem clipeo venientis et hasta
pendentisque dei perituro ostenderet hosti

Poeta dicit, cassidem militis Romani perituro hosti effigiem Martis ostendere, venientis clipeo et hasta et pendentis. Si quidem minax aliquid huic imagini attribuere voluit, clipeus et hasta desiderari vix possunt. Minus igitur probabilis sententia Buecheleri videtur, verba clipeo et hasta a verbo nudam pendere ¹⁾. Alii aliter de his versibus disputant. Credo effigiem Martis in summa galea fuisse, et ita quidem factam, ut deus, clipeo et hasta armatus, proclinaretur, tamquam si et suos defendere et hostes terrere vellet. Cfr. quod de ea re mea quidem sententia bene disputavit Schrader ²⁾.

---

¹⁾ F. BÜCHELER: Coniectanea de Silio Iuvenale Plauto cet. Mus. Rhen. XXXV (1880) pp. 390 sqq.

²⁾ SCHRADER: Über Juvenals XI Sat. vv. 100—107. Gymnasialprogr. Stendal 1831.

Satira XII.

Sitne hæc satira in numerum meliorum ascribenda, in disceptationem revocari potest. Qui laudarent non defuerunt; mihi quidem et argumentum et fortasse etiam argumenti dispositionem consideranti, non nimis laudibus extollenda videtur. Inesse in ea, quæ venustatem et gratiam Horatianam æmulentur, non nego, plura video, quæ non modo ab illa venustate et lepido dicendi genere verum omnino ab ipsa arte Iuvenaliana nimium quantum abhorreant. Satiram duodecimam a Iuvenale non abiudico, sed tam gravia sunt illa, quæ commemoravi, ut mirationem faciant nosque cogant inquirere, quænam sit illa causa, qua permotus poeta ad eius modi satiram componendam aggressus sit. Argumentum inspiciamus.

Ob reditum Catulli amici poetæ sacrificium facere vult. Neque iniustum, nam amicus, cum in itinere maritimo esset, tot vitæ pericula adierat, ut servari posse vix videretur. Præter opinionem hic vitæ redditus est; gaudio exsultans poeta Corvino hanc epistolam mittit, pericula Catulli exponit, promittit se sacrificium facturum petitque a Corvino, ut ne sit ei suspectum hoc suum in servatum amicam studium; non captatorem se esse, purum et sincerum eum amorem esse, qui inter se et Catullum

intercedat. In fine satiræ poeta turpitudinem eorum castigat, qui quæstus causa, nulla amicitia ducti, se studio et amore erga divites homines incensos esse, simulare solent.

Hæc ad bonum carmen componendum sufficere, quis non videt? Tamen satira duodecima et aspera est et plena difficultatum nec raro in salebra hæret oratio, ut sæpe nesciamus, quo modo nos expedire possimus. Magna est inter viros doctos dissensio de argumenti disponendi ratione, neque iusta causa huius dissensionis deesse videtur.

Si quærimus, quid sibi proposuerit poeta, cum satiram duodecimam scriberet, manifestum est, duas eum res simul assequi voluisse, unam ut gaudium ob felicem reditum amici testificaretur, alteram ut ostenderet, quid inter illud gaudium sincerum et simulatum in divites homines studium captatorum interesset. Quam ob rem cum una cum altera arte coniuncta sit, recte monet Heinrichius ¹⁾, hic non duplex esse argumentum; sed cum addit idem, non scriptam esse satiram in avidos et rapaces homines aut in heredipetas, ei non plane assentior. Nam hæc satira etiam in id genus homines revera scripta est, quoniam transitio ad eos facilis erat, neque tamen duplex argumentum est, si quidem hoc ita intellegimus, ut de duabus rebus, quarum una cum altera nihil negotii habeat, cogitemus. Quem ad modum Iuvenalis in satira undecima de simplicitate illius cenæ, ad

---

¹⁾ HEINRICH l. l. vol. I. p. 116.

quam amicum invitaverat, ita loquitur, ut potestatem simul habeat in mores corruptos et luxuriam perditam æqualium invehendi, sic in satira duodecima cum verum animi adfectum exprimit etiam ad artes captatorum diligentius considerandas non minus opportune transire potest. Hæc igitur nullam præbent difficultatem.

Hoc nescimus: quid sibi velit longa illa tempestatis descriptio, quæ vv. 18--82 legitur. Nam confitendum est, nullum alium in satiris Iuvenalis locum inveniri, ubi tot difficultates, tot incertas sententias, tot obscuras res deprehendamus. Nimirum consilium, quod cepit poeta, tempestatis describendæ laudabile est, ipsa descriptio non item. Contraria et diversa iudicia virorum doctorum sunt de his versibus. Inter eos qui, ut Ribbeckius, non modo hanc partem satiræ sed universam satiram damnant, et eos qui omnibus viribus enitentur, ut integritatem satiræ defendant, medium, quod aiunt, Haenickeus tenet, qui in commentatione sua ¹⁾ demonstrare studet, illos versus a Iuvenale quidem scriptos esse, sed non sine magna dissimulantia, cum poetam hoc loco ostendere voluisse credat, non quales versus ipse componere posset, sed quales vulgo ii facerent, qui, cum in exercitationes declamatorias operam et studium satis diu contulisse sibi viderentur, assiduis recitationibus in dies magis molesti et invisii iis fierent, qui eos nugasque eorum evitare nullo modo possent. Et quoniam Iuvenalis I. 1 hæc verba exclamavit:

---

¹⁾ O. HÄNICKE: Kritische Untersuchung über die Echtheit der 12 Satire von Juvenal. Putbus 1877.

semper ego auditor tantum? numquamne reponam?

Haenickeus ex iis coniectat, Iuvenalem istis recitationibus totiens vexatum tandem XII. 18—82 par pari referre atque in harenam ipsum descendere, ut cum his declamatoribus pugnam, ad eorum genus pugnandi scite accommodatam, ingrediatur. Huic sententiæ suffragari contendit, quod Iuvenalis ipse dicit vv. 22—24:

omnia fiunt
talia, tam graviter, si quando poetica surgit
tempestas

Iuvenalem igitur in iis, quæ sequuntur, more poetarum tempestatem describere putat, ridiculis verbis scilicet et hyperbolis audacissimis utentem.

Non nego, istam sententiam primo aspectu habere, quo commendetur. Si verba et enuntiata poetæ respicimus, nihil fere impedit, ne Haenickeo assentiamur. Obscurum et difficile illud genus dicendi, crebra impedimenta, quæ nobis obstant, lata et quasi exaggerata oratio, omnia denique demonstrare videntur, non sine consilio hæc omnia adeo confusa et contorta esse. Dicit Friedlaender quidem, non hoc loco magis quam multis aliis orationem Iuvenalis lutulentam fluere, atque omnino negat contigisse Haenickeo, ut nobis persuaderet ¹⁾, sed hoc haud scio an audacius dictum sit.

Tamen sententiam Haenickei, quamvis ingeniosa sit, amplecti non possum, sed aliam atque Friedlaender

---

¹⁾ FRIEDLÄNDER: Jahresbericht über die röm. Satiriker (Bursians Jahresh. V. 1877 p. 311).

viam ingredior. Non defendo obscuritatem horum versuum, quam contra ob eam solam causam tolero, quod toleranda nobis est. Sed in hoc Haenickeum reprehendo, quod nullo modo a me impetrare possum, ut credam Iuvenalem, cum gaudium sincerum ob salutem amici testificari vellet, tam inepte fecisse, ut de summo periculo amici carissimi, cuius de vita in hoc ultimo discrimine ageretur, dedita opera iocaretur. Dicit poeta v. 93:

nec suspecta tibi sint hæc, Corvine

At profecto si Iuvenalis eiusdem satiræ, in qua eum tam præclaris verbis ad veram amicitiam verumque amorem comprobandum uti videmus, maiorem partem in periculo Catulli irridendo consumpsisset, non video, quo modo suspecta hæc Corvino non essent. Mirum esset, si Iuvenalem humanitate tam destitutum putarem; venustatem et gratiam, quam per magnam huius satiræ partem manare videmus, admissa tali suspitione, funditus tolleremus.

Non igitur illam descriptionem periculorum Catulli a Iuvenale abiudicamus, sed ei non contigisse credimus, ut eam satis perfectam aut elaboratam nobis ante oculos poneret, id quod melius apparebit, cum, qualis sit ea descriptio, attentius exquisiverimus.

In exordio satiræ poeta promittit se diis immolaturum ob felicem reditum Catulli amici (vv. 1—16). Transit deinde ad varia capitis pericula commemoranda, quæ in itinere amicus adierat. Primum enim navis e cælo icta est, ut antennæ et vela ignem conciperent (vv. 17

—24): Quo modo hoc incendium extinctum sit, non dicit poeta; nulla incendii cura est in iis, quæ sequuntur, quamvis de reliquis periculis copiose disserat. Iam navis plena fluctu undis prope obruitur; tum gubernator merces atque onera prociendo pacisci cum ventis coepit—imitatus castora, qui damno testiculi evadere cupit (vv. 24—36). Catullo ipso hortante in mare præcipitantur pretiosissimæ vestes purpureæ atque aliæ, quarum pecus natura, Bætico aëre adiuta, infecerat, mox vasa argentea, bascaudæ et mille escaria, sed damna non levant (vv. 37—53): Iam salutis nulla spes esse videbatur, malus igitur præcisus est: hoc ultimum perfugium erat (vv. 53—61).

Interea mare tranquillum factum est. Tam lata est oratio, ubi hæc tranquillitas commemoratur, tam effusa, tam abundans, ut nihil umquam simile apud poetam viderimus, sed de hoc infra. Mare tutum est, navis vestibis extensis et uno tantum velo instructa cursum in Italiam tenet (vv. 62—69). Tandem mons Albanus procul conspicitur navisque in portum Ostiensem pervenit, cuius magnitudo describitur. Gaudent ibi securi nautæ pericula, quæ experti sunt, coronæ audientium narrare (vv. 69—82).

Iam poeta se ad pueros convertit sacrificiumque parari iubet: se sacro rite peracto domum rediturum, ut laribus tura offerat (vv. 83—92). Tum Corvinum alloquitur petens ab eo, ne suspecta ei hæc omnia videantur; sic transitionem sibi comparat ad mentionem captatorum, in quos summa irrisione in fine satiræ invehitur. Se enim

captatorem non esse, neque omnino esse posse, cum Catullus tres parvos heredes iam habeat. Pro amico tam sterili ne coturnicem quidem immolari solere. Quodsi orbi Gallita et Pacius sentire calorem coeperint, captatores eorum protinus cælum ac terras miscere, ut studium amoremque suum erga eos quam apertissime ostendent; tum illos captatores queri, quod in Italia elephantu venales non sint, nullos sumptus nimios putare, dum modo talis belua ante lares divitis patroni cadat, quin etiam esse, qui non modo servis suis verum etiam filiæ vittas imponant, ut quasi altera Iphigenia imoletur. Castigat poeta iucundissima irrisione eius modi hominum mores probrosos et finit satiram additis aliquot verbis, quibus optat, ut isti captatores diu vivant, aurum cumulent sed ab omnibus hominibus despiciantur (vv. 93—130).

Dulcior (v. 1) apte ponitur ad exprimendum, quid poeta senserit, cum ad hanc satiram, ab amico ad amicum de communi amico missam, componendam aggrediretur. Multo melius est quam quod proposuit Rupertius carior l. clarior, aut quod in codice quodam a Gasteo recognito ¹⁾, invenitur pulchrior.

Circuitionis exemplum est v. 4, a genere scribendi Iuvenalis non alienum, quod supra animadvertimus. Quatuordecim exempla e prioribus satiris sumpta adnotari possunt, totidem fere e posterioribus.

Particulam sed (v. 5) Heinrichius ita explicat, ut vitulum iam paratum esse, agnas non item, confirmet;

¹⁾ A. GASTÉ: Notes critiques sur un manuscrit de Juvénal cet. Exstr. d. Annales d. l. Fac. d. lettres d. Bordeaux II. 3. 1880.

quod unde sumat nescio. Poeta non distinguit paratas hostias ab iis, quæ nondum paratæ erant (Cfr. ducimus v. 3, dabitur v. 4, quatit v. 5). Particula, quæ est sed, ideo adhibetur, ut distinctio sit inter Iunonem, Minervam et, qui summam imperii tenet, Iovem.

Vv. 7—9:

quippe ferox vitulus, templis maturus et aræ
spargendusque mero, quem iam pudet ubera matris
ducere, qui vexat nascenti robora cornu

verborum copiam produnt, non inusitatam quidem apud Iuvenalem, sed quæ molesta interdum fieri possit. Quod tamen de hoc loco non valet. Quamvis enim vitulus, qui ferox sit, cornu robora vexet; quamvis, qui templis maturus sit, etiam aris meroque sit maturus, tamen in his verbis vis quædam inest, quæ efficiat ut imago illa magis viva fiat, ut quid nobis monstrare velit poeta quasi præsentis oculis cernamus. Lubricam admodum eius modi copiam verborum esse et summo opere cavendum, ne nimia aut operosa sit, facile concedo; videbimus infra aliud exemplum, ubi poeta iure ad arbitrium verba sententiasque componendi non modo utitur, verum plane abutitur.

Ribbeckius scriptorem satiræ duodecimæ reprehendit¹⁾, quod duplex in ea sit commemoratio paratus ad festum diem celebrandum (vv. 1—14 et 83—92). Non video, cur hoc non liceat. Vv. 1—14 Iuvenalis sacrificium se facturum dicit, deinde exponit, cur sacrificet,

---

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 25.

et finita explicatione eo redit, unde declinavit oratio. Est igitur vv. 83—92 redivus ad propositum, non ineptus sed aptus et commodus.

V. 18 descriptio tempestatis sequitur, quæ descriptio tot curas viris doctis attulit. Omitto usum particulæ cum (v. 20), quæ hoc loco commoda non est, et transeo ad vv. 22—24:

omnia fiunt
talia. tam graviter. si quando poetica surgit
tempestas

Qui versus, ut vidimus, Haenickeum impulerunt, ut ea, quæ sequuntur, a Iuvenale dissimulanter scripta esse contenderet. Editores hos versus vulgo ita emendant, ut pro si quando legant quam quando. Cuius emendationis auctor Schurzfleischius esse videtur, quem sequitur Heinrichus. Addit hic ¹⁾, laudari a Iuvenale poetas, si lectionem, quæ est si quando, retineamus, quod consilium Iuvenalis esse negat. Nam si pro his verbis altera lectio, quæ est quam quando, admittatur, multo meliorem fieri sententiam contendit: omnia tam misere evenisse, quam apud poetas fingi soleant. Non multum interest, quantum ego video, inter hanc et illam sententiam. Qui lectionem si quando retinent, sic locum explicant: eius modi calamitates apud poetas leguntur, cum tempestates describunt. Qui alteram lectionem præferunt, in hunc modum versus interpretantur: calamitates Catulli tales erant, quales a poetis narrari solent. Cur opus est emenda-

---

¹⁾ HEINRICH I. I. II. p. 444.

tione? Ut melior sit sententia? Non erit melior sed fere eadem. An ut laudes illæ a Iuvenale poetis tributæ obscurentur? Non laudavit Iuvenalis poetas; hoc tantum dicit, multa ab iis pericula commemorari, cum tempestatis cum fragore tonitribusque coortæ mentionem faciant.

Qui sequuntur vv. 24—26:

genus ecce aliud discriminis audi
et miserere iterum, quamquam sint cetera sortis
eiusdem pars dira quidem, sed cognita multis

ut, quod ad formam attinet, habent, quod orationem Iuvenalianam resipiat, sic sententiam obscuriorem continent. Imperativos, quales imprimis sunt accipe, aspice, respice cet., in transitionibus ab una parte ad alteram apud Iuvenalem usitatissimos esse, neminem fugit. Exempla a Weiseo collecta sunt ¹⁾. Cfr. in hac satira vv. 57, 83. Quod est illud genus aliud discriminis? Periculum, ne navis mergatur, respondet Heinrichius. Recte quidem, hoc unum miror, quod Haenickeus in hac vera interpretatione cum Heinrichio tam acerbe cavillatur ²⁾. De ictu fulminis non est cogitandum; qui id putant iam multos abhinc annos a Webero convicti sunt. Verbum, quod est cetera (v. 25), respicit ea, quæ sequuntur (i. e. periculum, ne undæ navem obruant), non ea, quæ iam pertractata sunt (fulmina et incendiuni). Quamquam non ignoro, alios aliter locum explicare. Hein-

---

¹⁾ WEISE l. l. p. 12.

²⁾ HÄNICKE l. l. p. 15.

richius distinguit inter cetera et naufragium et unum alteri quodam modo opponit, quam ob rem aliter interpungit, sed sententia eius obscura est. Constructio verborum a Madvigio explicata est, neque tamen is omnes difficultates tollere potest. Iuvenalis verba sic accipio: audi aliud genus discriminis (i. e. periculum, ne Catullus in mari mergatur) et miserere, quamquam sint cetera (i. e. hæc, quæ nunc narraturus sum) eiusdem sortis (naufragii) pars multis nautis cognita, sed tamen dira et ob eam causam digna cuius te misereat.

Descriptio tempestatis finem non habet v. 24, quod Bergmueller contendit ¹⁾. Mihi quidem usque ad v. 83, vel saltem ad v. 62, continuari videtur, quoniam omnia, quæ hoc loco enarrantur, ad naufragii pericula referuntur. Neque enim credendum est, Iuvenalem illos versus 22—24 tantum de fulmine posuisse, non de ceteris periculis, quæ in naufragio cogitari possunt quæque a poetis non minus quam densæ illæ tenebræ enumerari solent.

Satiram duodecimam obscuris sententiis verbisque difficilibus laborare, maxime in ea parte, quæ vv. 18—82 continetur, supra diximus. Vv. 30 sqq. novum exemplum est. Iahnus legit:

cum plenus fluctu medius foret alveus et iam,
alternum puppis latus evertentibus undis
† arboris incerte nullam prudentia cet.

Lectio corrupta est: nemini adhuc contigit, ut veram restitueret. Lachmannus proposuit arbori incertæ, quam

---

¹⁾ BERGMÜLLER l. l. p. 38.

lectionem leges metricæ non tolerant. Emendatio Weidneri arboris interitu infelix est, cum malus nondum sit præcisus; aliæ emendationes a Schurzfleischio, Achaintrio, Iacobio, Heinrichio, Kempfio, Doellenio, Ribbeckio, Hermanno, Schmidtio al. factæ sunt, quas hic persequi longum est, cum nihil fere lucis corrupto loco adferant. Cfr. Haenickeum pp. 15—16, cui præterea assentior, cum eos optime iudicare dicit, qui arboris incertæ legunt et hæc verba ad puppis referunt, nam quod addit idem, Iuvenalem fortasse hic dedita opera obscurum esse, vix est quod refellamus.

Miro modo vocabulum, quod est pecus, v. 41 adhibetur, tam miro sane, ut sententia Haenickei, hæc omnia ad carmina poetarum malorum irridenda scripta esse, iterum nobis in mentem veniat. Audacter sine dubio sanguis v. 13 usurpatur, audacius tamen pecus v. 41. Deinde in eo offendimus, quod Catullus tot vasa argentea possidebat, ut mille escaria et aliam suppellectilem, et lautam et per regem Philippum pretiosissimam factam, in mare proicere posset. Friedlaender censet, Catullum mercatorem fuisse; si ita est, hoc saltem intellegimus, unde tantas divitias habuerit, sed tamen miramur, eum omnia illa in undas præcipitasse, cum navem aquæ plenam ea re levare vix posset, sed tantum cum ventis pacisci vellet.

Vv. 50—51:

non propter vitam faciunt patrimonia quidam,
sed vitio cæci propter patrimonia vivunt

iam a Benteio damnati sunt. Pinzger eius iudicium comprobat, Achaintrium et alios, qui eos defendere

voluerunt, refellens. Argumenta a Bentleio allata sufficiunt.

V. 62 molesti illi versus sequuntur, qui finem tempestatis continent. De lata in iis oratione, de iterationibus, de abundantia sermonis vix est, quod plura addamus. Multa sine dubio exempla Iuvenaliana inveniuntur, quæ copiam quandam verborum ostendant, ut III. 26, VII. 53, IX. 28, X. 219, id vero, de quo nunc sermo est, omnium primum locum facile tenet. Non approbo coniecturam, quam cepit Haenickeus; dixi Iuvenalem de calamitate amici iocari non potuisse: nihilo minus mirum est, tot ineptias, tot confusas res in hunc ipsum de tempestate locum cadere; nam postquam poeta hos versus finivit, id genus difficultates non amplius nobis occurrunt. Quin etiam post vv. 62—67, in quibus Iuvenalis vim ventorum remittere quam apertissime docet, rursus nova explicatio venit: iam deficientibus austris (v. 69), antequam ad desiderata illa verba perveniamus: tandem intrat positas cet. (v. 75). Præterea non bene posita est particula atque (v. 71) inter adiectiva gratus et sublimis, quod Weidner defendere conatur, Haenickeus oppugnare, non sine iure, ut mihi videtur, nisi forte totum v. 71 quasi in parentheses includere liceat.

V. 83 poeta igitur ad ea redit, quorum iam in exordio satiræ mentio facta est. Hi vv. 83—92 lepidi sunt nec sine arte compositi; eo gratiores, quod laboriosos illos de tempestate versus insperata elegantia excipiunt.

In ultima satira (vv. 93—130) Iuvenalis captatores tam præclare irridet, ut his versibus ea plane compenset,

quæ ceteris huius satiræ locis deliquit. Artem Iuvenalianam redolent qui iam in principio (vv. 95—98) leguntur, nec qui sequuntur deteriores sunt. V. 110:

partem aliquam belli et euntem in proelia turrem

hiatum habet talem, quales apud Iuvenalem plures iam vidimus (Cfr. supra ad X. 54). Syllaba, quæ est in thesi, longa est. Weiseus legit cum Weidnero, Iahnio, Hermanno:

partem aliquam bellique et euntem in proelia turrem

hanc lectionem codicis P. esse adfirmans ¹⁾; lectionem vero genuinam cod. P. non bellique (belliqet) sed belli et esse, Beerius ostendit ²⁾. Tamen propter cohærentiam verborum lectio, quæ est bellique, præferenda est.

V. 115:

alter enim, si concedas mactare vovebit

formam occupationis, quæ dicitur, adhiberi, Weidner monet, ut hæc significatio in verbo enim insit: nam quid ego dicam de? Novam igitur personam his verbis induci credere videtur, quod tamen falsum est, nam sermonem esse de Histro Pacuvio deque eius filia e vv. 125—127 satis apparet. Weidner de hoc loco eodem modo iudicat, quo de III. 132:

alter enim quantum in legione tribuni

Quam sententiam Weidneri ante refutavi ³⁾, iamque Bergmuellerum, Longium, Meinertzium, Wirzium

¹⁾ WEISE l. l. p. 63.

²⁾ BEER l. l. p. 76.

³⁾ GYLLING l. l. pp. 32—33.

mecum facere video ¹⁾. Re vera hi loci inter se comparari non possunt, cum particula enim III. 132 vim causalem habeat versumque explicet, qui antecedit. XII. 115 occupatio quædam est: neque elephantibus sufficiunt, nam alter (Pacuvius) filiam quoque immolare paratus est; occupatio igitur, non tantum amplificatio, quod Bergmueller contendit.

---

¹⁾ BERGMÜLLER l. l. pp. 20; 80.

Satira XIII.

Non gravis ea causa erat, qua permotus Iuvenalis hanc satiram composuit, si quidem eam in exiguo damno, quod acceperat Calvinus amicus, quærere volumus; gravior tamen dicenda, si poetam non de raro aut insolito fraudationis exemplo sed de morbo quodam queri meminimus, qui in dies magis ingravescens civitatem pervertere et vitas hominum labefactare videretur. Triste illud est, quod monet Iuvenalis de fraudibus et fallaciis æqualium, et eo tristius, quod nullam salutem sperare ausus est. Quid in tanta malæ consuetudinis corruptela ipse sentiret, in satira tertia decima et suæ ætatis hominibus et posteris aperte professus est. Rarum illud quidem et insigne probitatis documentum, cuius laus non deminetur, quamvis non defuerint, qui de inanibus declamationibus cum despicientia loquerentur. Satira tertia decima inter ceteras locum non modo non male defendit, sed facillime tuetur, nec sine iure commentator quidam dixit, hanc satiram cum propter sententiarum, quibus abundaret, venustatem et gratiam, tum propter dicendi genus hilare et vividum inter pulcherrima doctæ antiquitatis monu-

menta referendam esse ¹⁾. Hilare genus dixit, et haud scio an recte; quamvis enim philosophum, qui et multa expertus sit et in disquisitione rerum iniucundarum versetur, loqui audiamus, tamen Iuvenalis tam a se desciscere non potest, ut etiam in his rebus considerandis notam illam irrisionem et festivum sermonem interdum non adhibeat.

Hoc sibi proposuerat, ut, cum Calvinus amicus parva pecunia fraudatus esset et id damnum ægre ferret, eum consolaretur ostendendo non raro hoc fieri multosque etiam maioribus quam illum damnis adfici, neque tamen esse, cur istos fraudulentos, homines ulciscerentur, qui iniuriam accepissent, cum illi, etiam si liberi evasissent, tamen poenas non mitissimas luerent, quoniam animi conscientia semper excruciantur.

Quod argumentum in hunc modum disponit.

A communi sententia incipit (vv. 1—2). Primam esse ultionem, quod se iudice nemo absolvatur, quamvis apud prætorem vicerit (vv. 2—4). Hanc sententiam poeta hoc loco non amplius explicat, servat eam usque ad v. 192, ubi his verbis ad eam redit:

cur tamen hos tu
evasisse putes, quos diri conscia facti
mens habet attonitos et surdo verbere cædit
occultum quatiente animo tortore flagellum?

Et haud scio an recte hoc in aliud tempus distulêrit, nam prius ei dicendum erat de peccatis, quam ad poenas

¹⁾ C. MÛLLER: Lateinische Interpretation einiger Stellen aus Juvenal. Schulprogr. Hamburg 1830. p. 6.

exhibendas transgrederetur. Offendi possumus verbo, quod est prima (v. 2), quasi nulla præter hanc alia ultio commemoretur, cum omnia ad animi conscientiam referantur; sed in fine satiræ poeta aliquid addit de mala consuetudine, quæ efficiat, ut ad damnatos mores natura semper recurat (v. 239), quam ob rem recte adfirmat, sceleratos homines gravissimas poenas aliquando esse duros (vv. 244—247).

Iam se ad Calvinum poeta convertit (v. 5), quærens quid homines de fraude sentire putet. Et quoniam ille divitiarum satis habere videatur, hortatur eum, ne animo deficiat, præsertim cum et parva iactura sit nec rara istorum scelerum exempla. Non debere hoc mirari, qui iam sexaginta annos vixerit. Rerum usum optimum magistrum esse (v. 18); sapientiam, quæ libellis præcepta det, non contemnendam quidem esse, e vita tamen cotidiana meliora etiam præcepta sumi posse (v. 22). Ad eandem sententiam poeta infra revertitur (vv. 120 sqq.) Quale sit illud, quod discamus, si oculis uti velimus, inde a v. 23 nobis ostendit. Scelera ubique committi, risum movere, qui postulet, ut honeste vivant homines. Non fugit nos, Iuvenalem occasionem vetera et felicia tempora cum sua corrupta ætate comparandi semper captare, cuius rei antea multa exempla vidimus; iam altera occasio ad eius modi comparisonem instituendam oblata est, nec mirum si utitur. Re vera hi versus (38—59) præclari sunt, in quibus de pristina illa probitate disserit, nec aliud iudicium esse potest de iis, qui his opponuntur (60—70).

Postquam hæc de fraudibus fallaciisque universe proposita sunt, poeta iterum se ad Calvinum convertens (v. 71) iubet eum bono animo esse, cum exiguum modo damnum acceperit: quid, si multo maius fuisset? Multos enim gravioribus damnis esse adfectos, neque tamen res repetere potuisse, quoniam homines fraudulentum iure iurando crimen defendere semper parati sint (vv. 78 sqq.) Sic poeta ad illam sententiam uberius explicandam redit, quam iam v. 36 paucis adumbravit, quem ad modum quæ in exordio de nefariis hominum sceleribus commemorantur novis inde a vv. 120 sqq. exemplis in meliore luce ponuntur. Si quis quærat, unde tanta hominum audacia proficiscatur, poeta respondet (vv. 86 sqq.), alios non credere deos esse, alios credere quidem esse, sed lentam eorum iram putare (v. 100), alios veniam criminis sperare. Nullum contra istorum audaciam inveniri auxilium (vv. 112—119).

Apud iudices certe non inveniri. Esse tamen magnum solatium, si quæ in vita cotidiana vulgo fiant considerentur. Recurrit igitur poeta, quod iam diximus, ad hoc solatium v. 120. Id suo iure facere potest, si quidem hac libertate materiæ disponendæ oratio distinguitur et variatur, neque est quod molestam hanc repetitionem appellemus, cum semper novum aliquid addatur, cuius rei exemplum est v. 144. Poeta de levi damno Calvini supra locutus est (vv. 7—8), deinde eum admonuit, multos pecunias maiores amisisse (vv. 71—74). Iam loqui incipit de aliis et gravioribus damnis, quæ non ad amissas pecunias tantum, sed ad mortis pericula referuntur

(vv. 144 sqq.) Semper tamen ad illud recurrit, quod in tota satira nominatim præcipit, tam communia hæc omnia esse, ut admirationem movere non debeant (vv. 162—173).

Transit deinde ad poenas (v. 174). Quam mite et placide de erroribus hominum iudicet, vel ex eo apparet, quod, qui interrogat, nullasne ab eius modi hominibus poenas expetere velit, ei respondet, minuti et infirmi animi esse acceptas iniurias ulcisci ac persequi. Iacturam enim manere, etiam si reus obruncetur. Tamen qui fraudes commiserint non inultos futuros. Vv. 192—195 poeta igitur transit ad ea accuratius explicanda, quorum iam in exordio (vv. 2—4) mentio brevis facta est. Et profecto, si Iuvenali credimus, omnium gravissima poena est

nocte dieque suum gestare in pectore testem

Primum enim ostendit, vel ipsam voluntatem peccandi in culpa esse (vv. 199—208). Deinde perpetuam anxietatem et curas exponit, quibus dies noctesque conficiantur, qui fidem læserint. In ultima satira inde a v. 236 flagitiosos homines nullum sibi finem peccandi ponere confirmat; neminem uno peccato contentum esse, sic eos in summam miseriam tandem venturos, neque enim surdum aut cæcum quemquam esse deorum.

Mosengelius habet, quæ in argumenti satiræ tertiæ decimæ dispositione reprehendat. Si etiam nunc, inquit ¹⁾, rationem duplicis recensiois sequerer, facere non possem, quin aut versus 38—70 aut 70—120 postea a poeta insertos esse putarem, cum argumentum eorum tam simile

¹⁾ G. MOSENGEL: Vind. Iuv. pp. 20—21.

sit, ut ovum ovo similis esse non possit. Quod ei vix assentior. Vv. 38—70 poeta ita disponit, ut primum de antiquis temporibus vv. 38—59 loquatur, deinde iis suæ ætatis homines opponat vv. 60—70. Altero loco (vv. 70—120 vel potius 75—119, nam eos tantum respicit Mosengelius) sermo est de iis, qui peierant (vv. 75—85) deque causis, quibus fraudem suam defendere student (vv. 86—111), deinde vv. 112—119 adduntur, exclamationes deceptorum hominum continentes. Argumentum igitur non idem est utroque loco dicendum. Mosengelius: revolvitur, inquit, poeta vv. 75—120 ad ea, quæ iam antea pluribus verbis persecutus est: omnem probitatem evanuisse neque quemquam inveniri, qui peierare dubitet. Sed, quantum ego video, vv. 75—119 omnia ad eos, qui peierant, referuntur, quam ob rem dicere non possumus, poetam tantum modo ad ea revolve, quæ iam antea persecutus sit, nam de falso iure iurando vv. 38—70 omnino nihil dicit, ne in v. 60 quidem, qui unus adferri possit; contra v. 36 paucis, non pluribus, verbis eos quasi præteriens notat, qui peierant nec ullos deos esse arbitrantur. Redit igitur quodam modo vv. 75—120 ad eam sententiam uberius et copiosius explicandam, quam v. 36 breviter significavit, sed non redit, ut disputationem, plane eandem rem repetendo, parum apte interrumpat. Hac disputatione (vv. 75—119) finita, inquit Mosengelius, poeta ad alterum illud argumentum, quod iam supra (v. 70) leviter tetigit, redit et ita pergit, ut nihil intermissum esse videatur. Est reditus quidam, non infitior, neque tamen quæ vv. 120 sqq. disputantur

tam arte cum iis iuncta sunt, quæ vv. 70—74 vel iam in exordio leguntur, ut, intermissis vv. 75—119, cohærentia ullo modo turbari dicatur. Vv. 120—173 amplificationem præterea continent et vel ipsi defendi possunt, quamquam non nego, commune eos aliquid habere cum iis, quæ antecesserunt. A vv. 70—74 ad vv. 75 sqq. poeta transire facile poterat cum, allatis illis maioris damni exemplis, ei in mentem veniret de variis artificiis disserere, quibus homines perfidiosissimi tot et tam magna furta obtegere solebant.

Duplicem tamen cum Teuffelio recensionem statuere Mosengelius non vult, cum repetitio eiusdem sententiæ apud Iuvenalem non certum duplicis recensionis indicium sit, id quod mihi quoque videtur.

Ribbeckius totam satiram a Iuvenale quidem abiudicat, vult tamen etiam declamationis, quam vocat, versus in ordinem certum et probabilem redigere, quam ob rem multa more suo damnat aut, si retinet, alio loco collocat¹⁾ Cum igitur hos versus (157—158) legisset:

hæc quota pars scelerum, quæ custos Gallicus urbis
usque a lucifero donec lux occidat audit?

nulli post eos aptius inserendi ei visi sunt, quam qui apud ceteros editores in exordio leguntur 23—25:

quæ tam festa dies, ut cesset prodere furem,
perfidiam, fraudes atque omni ex crimine lucrum
quæsitum et partos gladio vel pyxide nummos?

---

¹⁾ RIBBECK l. l. pp. 144—145.

Quæ omnia comprehendi censet ea sententia, quæ est vv. 26—27:

rari quippe boni, numero vix sunt totidem quot
Thebarum portæ vel divitis ostia Nili

Sine dubio ea collocatio, si a Iuvenale facta esset, probari posset. Iam vero cum apud eum alio ordine versus legantur, non opus est ad hunc, quem proposuit Ribbeckius, confugere, præsertim cum cohærentia sententiarum, si usitatum ordinem tuemur, non minus apta sit. Immo aptior, nam versus ille:

hæc quota pars scelerum, quæ cet.

melius eo loco ponitur, ubi enumeratio scelerum finita est, quam ubi enumeratio continuatur. Ribbeckium similitudine ea, quæ est inter verba: quæ tam festa dies (v. 23), et: usque a lucifero donec lux occidat (v. 158), allici patet. Amplificationem in illa interrogatione: quæ tam festa dies cet. inesse dicit. Non credo; commemorata sunt et latrocinia et incendia et furta sacrilega et veneficia et parricidia, quæ omnia cotidie a solis ortu usque ad occasum committi dicuntur.

Deinde Ribbeckius scriptorem satiræ tertię decimæ reprehendit, quod argumentum vv. 71—105 male disponat. Primum enim poetam dicere, multos maiore atque Calvinum damno esse adfectos (vv. 71—74). Confirmare deinde, facile esse deos contemnere, nullo igitur pudore prohibitos eius modi homines peierare (vv. 75—85). Tum addere esse, qui non putent deos esse (vv. 86—89), alios credere quidem deos esse, sed veniam peccatorum spe-

rare, quoniam lenta deorum ira sit (vv. 90 sqq.) Quorum sententiarum ordinem Ribbeckius ita mutare vult, ut vv. 75—85 post vv. 86 sqq. collocentur, quoniam quæ universe dicantur poni debeant ante ea, quæ nominatim exhibeantur. Mihi quidem ea, quæ vv. 86 sqq. leguntur, non magis universe dicta esse videntur, quam quæ vv. 75—85 inveniuntur. Cohærentiam versuum et sententiarum hoc modo defendo. Tu quereris, inquit poeta, decem sestertia intercepta, sed sunt, qui pecuniam multo maiorem perdiderint (vv. 71—74). Quo modo id fieri potest? Nimirum mutuam sumunt pecuniam fraudulentii homines, sed cum a creditore repetitur, negant se accepisse. Itur in ius: magna voce negant, immo peierant, iurant per Solis radios, per fulmina, per omnes deos (vv. 75—85). Quo modo id audent? Dicam. Alii non putant deos esse, peierare igitur non dubitant; alii putant esse, sed lucri tam cupidi sunt, ut poenas a diis missas non curent; alii denique sperant sibi ignosci posse. Quo fit, ut hi omnes magna animi constantia falsum iurent atque ita liberi evadant (vv. 86—119).

Quænam hic universe dicta sunt, quænam proprie? Credo inter duos locos ita non distinguendum esse, nec dispositionem versuum, bonam et probabilem, mutandam.

Sic Iuvenalem in hac satira dolorem tristis amici mitissima consolatione levare videmus, mitiore fortasse quam par erat in ea civitate, in qua tamquam pestifer morbus corruptela in dies latius manaret et funderetur. Quoquo modo se res habet, Iuvenali certe laudi est, quod inimicis ignoscere quam odio implacabili eos persequi

malebat. Et quoniam satira tertia decima hoc consilio scripta est, delectamur ea et poetam admiramur, qui in tanta malorum scelerumque colluvione maleficos homines de animi conscientia admonere ausus sit. Melior est hæc satira, et quod ad consilium poetæ et quod ad ipsam formam et dispositionem attinet, quam ut cum Ribbeckio errata tantum et inania verba declamatoris in ea deprehendamus. Atque si Bergmueller de ingenio poetæ cum despicientia quadam loquitur: satis compertum habemus, inquit, Iuvenalem, cum simplicem plerumque rationem argumenta ex gravitate distinguendi sequatur, non ea ingenii alte evolantis et ubertate et fecunditate fuisse, ut orationem ab omni ieiunitate et languore avocaret neque ad putidum sæpe molestumque delaberetur artificium; immo ex particulis quoque in transitionibus ab eo usurpatis, quam operoso labore saturas composuerit, elucet ¹⁾ — hac saltem in satira putida illa et molesta artificia non tanta esse videntur, ut iis officiant, qui eam legendo scriptorem et candide sentientem et candide dicentem cognoscere velint. Et timeo profecto, ne in ceteris quoque satiris, qui ita iudicent, multa non invenient, quæ tam severo iudicio suffragentur.

Quamquam severissimæ in satira tertia decima res tractantur atque in vitiis parum iucundis notandis poeta versatur, tamen more suo ioca plena facetiarum serio sermoni admiscendi se abstinere non potest, cum recte sibi persuaserit, orationem sic facilius animis eorum in-

---

¹⁾ BERGMÜLLER l. l. p. 21.

fixam, qui audiant, esse hæsuram. Primum enim in iis versibus, ubi sermo est de antiquis illis et felicissimis temporibus (vv. 38—52), multa de diis et deabus iocose dicta reperimus, quæ quidem nimis audacia et proterva videri possint; sed quid Iuvenalis, si res attentius exquiratur, de numine deorum sentiat, perspectum nobis est, ut id genus dicta, qualia hic habemus, ad vivum resecare non opus sit. De antiquis fabulis deque usitatis perceptisque cognitionibus deorum iocari potest: de numine eorum non item. Alter est locus (vv. 64—70), ubi probos homines tam raros esse dicit, ut, qui inveniuntur, cum quovis monstro conferri possint, quæ omnia mirum in modum exaggerat, sed Iuvenalem agnoscimus. Quod etiam valet de iis, quæ paulo infra (vv. 78—85) leguntur; tota illic armamentaria cæli perscrutatur. Adde vv. 112—119, qui versus consuetudinem poetæ scribendi mirum quantum produnt maximamque similitudinem habent cum aliis, qui in prioribus satiris leguntur. Quæ omnia probant Iuvenalem sibi constare. Composita est, inquit Heinrichus ¹⁾, hæc satira stilo vere Iuvenaliano et ea indignatione, quæ admixtis salibus ac facetiis temperatur. Recte iudicat.

Iam transitiones huius satiræ animadvertamus. Quæritur, subitaneæ sint et improvisæ necne. Non placent Weiseo, qui de transitionibus Iuvenalianis universe his verbis iudicat. Saturarum partes, inquit, non arte inter se conexas et aptas esse neminem fugere potest,

---

¹⁾ HEINRICH l. l. I. p. 121.

qui Iuvenalis carmina diligentius perlegerit. Haud raro enim nullo transitu parato, nullis coniunctionibus adhibitis partes componuntur ac ne internis quidem vinculis conecuntur, ita ut oratio plane abrupta efficiatur ¹⁾).

Quod ut exemplis illustret, duas satiras, quintam et decimam eligit, nam ex iis maxime apparere dicit, poetam et in prioribus et in posterioribus satiris accuratam disponendi rationem plane neglegere. Vellem alias elegisset: in satiris enim quinta et decima præ ceteris accurata argumenti disponendi ratio adhiberi mihi videtur. Vellem viri docti illam neglegentiam poetæ, quam appellant, æquiore studio impugnarent.

Transitiones apud Iuvenalem, nullis coniunctionibus adhibitis, sæpe fieri, non nego; neque tamen ideo obscura oratio est. Singulas vero partes satirarum non raro ita componi, ut ne internis quidem vinculis conecantur, nego. Transitiones, nullis coniunctionibus adhibitis, cum in aliis tum in satira decima inveniuntur. Eam ergo, Weiseo adhortante, inspiciamus. Iuvenalis ibi, ut vidimus, perversa hominum vota improbat. Transitiones his maxime locis notandæ sunt: vv. 56, 114, 133, 188, 289. Suntne molestæ? Sine dubio, multi enim eas reprehendunt. Coniunctiones omissæ sunt. Ergo obscura fit oratio? Non intellego, quid sibi velit illa reprehensio: aut ego nihil video, aut hæ ipsæ transitiones non modo non vituperandæ sunt sed quam maxime laudandæ. Quid apertius, quid distinctius, quid denique ex omni parte

---

¹⁾ WEISE l. l. p. 10.

aptius, quam in hac satira tales transitiones, quales hæ sunt? Adhibe coniunctiones, necte quocumque modo singulas inter se partes: obscurior non fiet sententia, at profecto ne clarior quidem. Obscurari oratio potest, si ineptæ transitiones ad ineptas res inducendas usurpantur. Inepta igitur sunt, quæ Iuvenalis in satira decima de variis hominum votis disputat aut ineptæ transitiones, quibus una parte examinata ad alteram transit? De satira quinta idem atque de decima iudicium facio; subitæ transitiones ibi quoque sunt et coniunctionibus nudæ, sed ob hanc rem satiram minus apte compositam non dixerim.

Similia exempla transitionum male factarum in satira tertia decima his locis inveniri, Weiseus contendit: vv. 5, 11, 23, 31, 71, 86, 162, 199. Quæ omnia examinare longum est, unum vel alterum eligamus. Quæ igitur coniunctio v. 11 desideratur, aut cur hoc vitium compositionis appellandum? Neque enim omnes versus per coniunctiones induci debent. At fortasse obscurior sermo est factus? Non credo; ego nullum hoc loco vinculum desidero neque difficile esse mihi videtur intelligere, quid poeta dicere velit. Quod vitium v. 86 indagari potest? Poeta vv. 75—85 de periuriis locutus est, transit v. 86 ad causas significandas, cur fraudulentum homines peierent. Dicit igitur:

sunt in fortunæ qui casibus omnia ponant — —
atque ideo intrepidi quæcumque altaria tangunt .

Ne coniunctio quidem deest; quod v. 86 ea non ponitur, sed ad v. 89 servatur, poetæ sine dubio vitio esse non potest. Vv. 126—161 Iuvenalis scelera ubique

committi adfirmat, non mirum igitur esse, si Calvin quoque damnis adficiatur. Argumentum huius loci paucis verbis ita definiri potest: neminem ea mirari, quæ communia sint. Pergit poeta v. 162:

quis tumidum guttur miratur in Alpibus? aut quis cet.

Hæc transitio post ea, quæ antecedunt, non improvisa est nec vitiosa appellanda. Satis apte inter se vv. 126—161 et vv. 162—173 cohærent, cum similia fere erant sint, quæ utroque loco commemorantur.

Esse in hac satira versus, non multos illos quidem, sed tamen nonnullos, qui ab editoribus vulgo pro spuris habeantur, constat, quorum versuum hic primus occurrit (90):

est alius metuens, ne crimen poena sequatur

Iahnus et Weidner versum uncis includunt, Heinrichus et Hermannus eum defendunt. Sive eum retinemus sive respuimus, ceteri inter se bene congruunt versus. Interpolatum esse tamen non negaverim; scriptus esse videtur ab aliquo, qui vv. 91 sqq. melius explicare vellet quique ob eam causam breve eorum quasi summarium præmitteret, quod, cum etiam remoto hoc summario intellegi possint, supervacaneum est.

Sequitur v. 166:

nempe quod hæc illis natura est omnibus una

Damnatur a Weidnero, cui assentior, dum modo versum ob eam solam causam damnare liceat, quod inepte inter reliquos interpositus esse videatur. Recte monet Weidner,

posse tolerari, si post omnia illa exempla legeretur; iam vero perperam fecisse Iuvenalem, cum nonnullis tantum exemplis allatis eum inculcaret, deinde nova exempla monstrare pergeret. Simile iudicium Pinzgeri est: eo clarius, inquit, hic versus interpolatorem prodit, quia madidus cirrus in cornua tortus non ad naturam sed ad artem pertinet ¹⁾).

Addo, quod supra dixi, posse respui, si omnes eos versus respuere liceat, qui, quamvis in codicibus sint, tamen male compositi videantur atque poeta indigni: timeo ne multi versus in dubium revocari possent, si hoc sufficere statueremus.

Proximus versus est 183:

quantulacumque adeo est occasio, sufficit iræ

Frigidus sane versus, inepte positus inter indoctos illos homines et, qui iis opponuntur, magnos philosophos. Iahnus eum delet, Hermannus retinet, maiore iure, arbitrari, ille quam hic. Heinrichius, qui est mos ejus, audacter asseverat, monachum aliquem ostendere voluisse, se quoque versum hexametrum componere didicisse.

Venimus ad vv. 187—189:

plurima felix

paulatim vitia atque errores exiit omnes,

prima docet rectum sapientia

quos cum Heinrichio et Hermanno defendere noluerim. Quibus versibus remotis, quam apte versiculus 189 et quæ sequuntur verba convenient cum iis, quæ de Socrate

---

¹⁾ PINZGER l. l. p. 13.

antea dicta sunt, quis non videt? Si retinentur, male, si quid video, a vitiis et erroribus et recto illo, quæ omnia universe posita sunt, ad ultionem transitur; neque enim belle dicimus, sapientiam rectum docere, quoniam ultio minuti animi sit. Recto illi opponi debebat non ultio tantum, sed omnino quidquid rectum non est. Porro verbum, quod est ultio, aperte coniungendum est cum iis versibus, in quibus de Socrate agitur. Sic oppositio manifesta et laudabilis est. Ribbeckius vv. 187—189 a Iuvenale abiudicat ¹⁾, primum quod molestam tautologiam contineant: plurima vitia atque errores omnes. Quod argumentum nihil valet. Istam sermonis abundantiam in omnibus satiris Iuvenalianis, et prioribus et posterioribus, passim inveniri, Weiseus uberrimis exemplis demonstravit ²⁾. Deinde Ribbeckius non habet, quod sapientiæ opponatur. Recte hoc dicit, nam obscura sine dubio sententia horum versuum est. Gravissimum vero argumentum omisit: non modo inter se male convenire hos versus, sed etiam male cohærere et cum iis, qui antecedunt, et cum iis, qui sequuntur.

Restat v. 236:

mobilis et varia est ferme natura malorum

Iahnus eum spurium putat, sed hoc ei minime assentior. Poeta hoc loco transit ad exponendum, qualem exitum mali et perfidi homines sint habituri. Quæ pars satiræ illo versu bene inducitur. Sic poeta VI. 184,

---

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 44.

²⁾ WEISE l. l. pp. 29—34.

postquam superiores versus interrogatione finivit, transit ad ea, quæ deinde demonstrare vult, interiecto versu, in quo sententiam universe effatur. Cfr. VI. 242, 268 al.

Habemus quæ adnotanda esse videantur, antequam satiram tertiam decimam relinquamus. Redimus ad v. 28:

nunc ætas agitur peioraque sæcula ferri
temporibus

Non amplector lectionem, quæ est in pø, nona pro nunc, quod in cod. P. scriptum est. Laudo Weidnerum, qui hanc lectionem contra Heinrichium defendit. Nona vel ideo displicet, quod vix intellegimus, cur id potissimum attributum poeta elegerit, neque mirum est, homines tam seræ ætati nullum nomen ex metallis sumere potuisse, neque opus erat dicere, nonam ætatem peiorem esse ferri temporibus, quæ quartam ætatem effecerunt. Concedo attributum verbi, quod est ætas, non bene desiderari, tamen mutuum sumi potest ex iis, quæ sequuntur. Quod apud Hermannum legitur ¹⁾, illud nunc eminentem locum, quem in principio versiculi tenet, tueri non posse, postquam eadem tempora iam in antecedentibus tractata sint, non approbo, nam opponit poeta sua tempora pristinis illis, quorum inde a v. 38 mentio fit: in quo versu, ut par est, verbum, quod est quondam, primum locum tenet eodem modo, quo v. 60 positum est illud nunc, quo verbo poeta ad vitia suæ ætatis reprehendenda transit.

Vv. 38—59 cum VI. 1—20 si conferemus, similitudinem tantam intercedere videbimus, ut ab eodem

---

¹⁾ HERMANN in præf. edit. p. XXXI.

poeta hæc scripta esse concedere cogamur. Quem ad modum in exordio satiræ sextæ de pudicitia agitur, ita altero loco de probitate; hic poeta de virguncula Iunone iocatur, illic de Iove nondum barbato, Saturnus utroque loco diadema nondum posuit, cavillatur Iuvenâlis cum diis et deabus; quin etiam et hic et illic glandes cibus præcipuus illorum temporum hominibus fuisse dicuntur. Neque tamen singula verba tantum et enuntiata communia sæpe sunt, sed omnino totus ille color, quo utitur poeta in antiquitate depingenda, prorsus idem est similique ratione temperatus.

Qui satiris Iuvenalianis operam dant omnes sciunt, quanto studio, quanto ardore Haeckermannus ut demonstraret enitatur, lectiones codicum ω signatorum semper iis præferendas esse, quæ in cod. P. inveniuntur. Quod studium Friedlaender non sine causa reprehendit ¹⁾. Reperi apud Haeckermannum adnotationem ad vv. 53—55 factam ²⁾:

improbitas illo fuit admirabilis ævo,
credebant quo grande nefas et morte piandum,
si iuvenis vetulo non adsurrexerat

Pro quo (v. 54) scribit quod, quæ lectio est in codd. ω ; negat enim hanc sententiam, in qua amplificatio quædam inest, pronomine relativo apte coniungi cum versu superiore. Quis id concedat? Sed cum addit idem, verbum

¹⁾ FRIEDLÄNDER: Jahresb. ü. d. röm. Satiriker p. 310 (Bursians Jahresb. V. 1877).

²⁾ A. HÄCKERMANN: Zur Kritik und Erklärung Juvenals, Greifswald 1877 p. 36.

quod causalem significationem non habere, sed idem atque aliquod valere, facere non possum, quin hoc certe loco illam meliorem, quod ait, lectionem codd. ω minoris æstimem. Immo plane necesse est lectionem, quæ est quo, retinere, ut vv. 53—54 inter se cohæreant et ut v. 54 causam nobis præbeat, cur improbitas illo ævo rarissima fuerit. Poeta enim dicere vult, improbitatem ignotam fuisse, quod alter alterum summa reverentia prosequeretur. Si quo abicimus, miro modo v. 54 præcedentem versum excipit.

Vv. 60—70 abundantiam quandam habent, sed quam poetæ condonare possimus, cum iocoso genere scribendi utatur, neque est cur Ribbeckius ¹⁾ vv. 120—123 sat. II. quasi meliores cum illis conferat; hanc saltem libertatem poetæ concedimus, ut numerum versuum suo arbitrio augeat deminuatve. Præterea vv. 60—70 molesti non sunt aut iisdem imaginibus repleti, et quod ad abundantiam illam a Ribbeckio vituperatam attinet, apud Iuvenalem ea sæpe occurrit. Cfr. III. 26—33, X. 220—232 al.

In iis, quæ vv. 71—119 continentur, multa exempla rhetoricæ Iuvenalis disciplinæ videmus, quæ exempla cum aliis locis iam examinaverimus, nunc paucis tantum attingemus. V. 72 transitio fit per formulam, quæ est quid si. Cfr. VIII. 183—184:

quid si numquam adeo foedis adeoque pudendis
utimur exemplis, ut non peiora supersint?

Utroque loco amplificatio est. V. 76 idem illud aspice offendimus, quod verbum usurpatur etiam V. 80, VI.

---

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 34.

261. Paulo infra (v. 82) addit scriptum est eodem modo quo XII. 46 adde; recte igitur Bergmueller monet, manifestum esse, poetam formulam adde memoria quidem tenuisse, sed ad verbi personam in versu antecedente: per Solis radios Tarpeiaque fulmina iurat, conformasse ¹⁾. Cfr. X. 43.

Amplificatio est vv. 84—85:

si vero et pater est, comedam, inquit, flebile nati
sinciput elixi Pharioque madentis aceto

ubi idem poetæ ante oculos obversatum est, quod XII. 118 sqq. V. 98 interrogationem, a verbis quid enim incipientem, rursus invenimus, cfr. infra v. 234.

Vv. 106—108 sine dubio legendi sunt:

sic animum diræ trepidum formidine culpæ
confirmat, tunc te sacra ad delubra vocantem
præcedit, trahere immo ultro ac vexare paratus

Si lectionem, quæ in P ω est confirmant, retinemus, concedendum est, poetam hoc loco numerum mutavisse, quod contra morem eius esse Kiærius adfirmat: aut enim poeta, inquit, uno vitii alicuius exemplo prolato, per pluralem numerum omnes homines, qui eo laborant, completitur, aut toto genere commemorato, exemplum sumit²⁾. Ipse confirmant scribit, sed subiectum huius verbi non improbos homines esse dicit, sed voces, quæ sunt diræ culpæ, quod tamen defendi vix potest, cum culpæ animum trepidum male confirment, præsertim cum diræ

¹⁾ BERGMÜLLER l. l. p. 31.

²⁾ KIÆR l. l. p. 222.

sint, et illa verba aptius cum formidine coniungantur. Ad. vv. 112—119 cfr. II. 126—132, VI. 393—395.

Venimus ad vv. 120—173. Vix opus est ea omnia repetere, quæ de digressionibus Iuvenalianis supra diximus. Notissimæ sunt hæc digressiones, ubi Iuvenalis orationem interruptit, ut quasi in parenthesi aliquid addat, quod ad adversarios convincendos suamque sententiam comprobendam valeat. Quarum digressionum exemplum est vv. 129—134. Si hæc parenthesis reicitur, cohærentia eorum, quæ vv. 126—128 sunt, cum iis, quæ post v. 134 leguntur, nullo modo læditur; si retinetur, quæ vv. 126—128 proponuntur, quamquam explicationem non desiderant, tamen distinctius explicantur. Sed parenthesis iam a v. 129 incipit, ut I. 112 his verbis inducitur:

quandoquidem inter nos sanctissima divitiarum
maiestas

non a v. 130, quod dicit Heinrichius, qui post palma commate, post damno puncto distinguit, quod sententia post damno plena sit. Quamquam v. 129 etiam cum iis, quæ præcedunt, communitatem habet, ut X. 146:

quandoquidem data sunt ipsis quoque fata sepulcris

tamen hoc loco multo melius iis datur, quæ sequuntur; neque enim v. 130 coniunctio, quæ est et, novam sententiam bene inducit. Neque recte Heinrichius iudicat, cum v. 134 languidum appellat. Finit hic versus, ut mos est Iuvenalis, sententiam aliquid addendo, quod verbis præcedentibus contrarium sit.

Simile atque hic de nummis iudicium Iuvenalis aliis locis fecit, ut I. 112, V. 136, VI. 139, XIV. 205 sqq.

Ea pars satiræ, quæ iam sequitur, incipit ab interrogatione (v. 174), iis admodum simili, quas habemus I. 158, V. 156, VI. 161, 286, X. 346. Occupationis exemplum est v. 180; induci apud Iuvenalem occupatio solet particulis sed (ut VI. 38, 136, VII. 105, X. 324) vel tamen (VI. 55). Circuitiois exemplum v. 185 habemus. Quod de mulieribus dicitur v. 191 prodit Iuvenalem. Usitatissimæ interrogationes vv. 234—235 sunt, paulo infra (v. 240) aliæ occurrunt. Gradus illi et progressus, qui v. 243 significantur, conferri possunt cum eo, quod monet poeta II. 82 sqq.

Satira XIV.

Dispositio argumenti hæc est. Plurima vitia esse dicit poeta, quibus parentes ipsi liberos assuefaciant (vv. 1—3). Quod ut exemplis comprobet (vv. 4—30), primum ostendit, filium, si pater alea ludere amet, mox eodem ludo delectari (vv. 4—5); deinde, si ganeo pater sit, filium nihil antiquius habere, quam ut ipse quam lautissime cenet (vv. 6—14). Tum aliud exemplum adfert patris duri et crudelis: huius liberos brevi et ipsos crudeles et inexorabiles esse futuros demonstrat (vv. 15—24). Atque ut matres quoque in culpa sæpe esse sciamus, addit, filiam omnino morum integritatem servare non posse, si libidinosa et voluptatibus dedita mater eius sit (vv. 25—30). His exemplis allatis manifestum est, quod iam dixit poeta, liberos malis exemplis domesticis corrumpi, quamvis non neget interdum fieri posse, ut etiam pessimi parentes bene moratos filios habeant (vv. 31—37).

Quam ob rem exclamat (v. 38):

abstineas igitur damnandis

Quod cur moneat iam novimus ex iis, quæ antecesserunt, sed poeta hoc iterat, quo melius mentibus inculcetur

(vv. 39—43). Petit igitur a parentibus, ut quam diligentissime hæc omnia observent, quæ iusserit (vv. 44—49), quod nisi faciant multa eos incommoda esse habituros ostendit. Posse enim filium aliquid committere, quod dignum sit ira censoris, tum pater eum castiget necesse esse (vv. 50—55), castigare vero quo modo possit, cum ipse in culpa sit filiumque male instituerit (vv. 56—58)?

Iam poeta ad eandem rem ex alia parte considerandam transit (vv. 59—85). Primum ostendit, quanta diligentia, si hospes venturus sit, curemus, ut omnia parata et munda sint, ne quid hospes inveniatur, quod foedum sit (vv. 59—67), tum quærit cur eadem diligentia non curemus, ut filius sanctam sine labe domum vitioque carentem aspiciat (vv. 68—69). Bene quidem esse filium habere, magni tamen esse momenti, qualis hic sit (vv. 70—72). Sic poeta ad id revolvitur, quod caput argumentationis dici potest:

plurimum enim intererit, quibus artibus et quibus hunc tu moribus instituas (vv. 73—74)

Ipsa animalia, si ad ea oculos flectere velimus, nobis exemplis esse. Ciconiam pullos serpentibus lacertisque nutrire, eadem illos animalia sumptis pinnis mox quærere (vv. 74—76). Vultures cadaverum reliquias in nidum ad fetus adferre, cadaveribus se pullos saturare, cum ipsi e nido evolare audeant (vv. 77—80). Generosas aquilas lepores et capreas venari prædamque in nidum ferre, mox progeniem maturam ad eandem prædam festinare, quam primum rupto ovo gustaverit (vv. 81—85).

Pergit poeta pluribus exemplis sententiam suam confirmare. Exempla hominum attulit, attulit animalium quoque, iam ad homines redit (vv. 86—106). Ac primum quidem Cretonius ille inducitur, qui ædificator erat et villas splendidissimas ubique sibi exstruere solebat. Quibus sumptibus immodicis rem imminuit, tamen hereditatem admodum magnam filio reliquit, quam totam ille eadem luxuria dissipavit (vv. 86—95). Deinde poeta Iudæos in scænam inducit, ut ostendat, quam firmum illud vinculum sit, quod filios cum patribus coniungat: filios enim non modo virtutes, verum etiam errores parentum summa pertinacia imitari (vv. 96—106).

Hæc prior pars erat satiræ, ea vitia complectens, quæ liberos sponte imitari dicit poeta; iam transit ad avaritiam, quod vitium eo a ceteris differre contendit, quod filii, etiam si animus ad avaritiam non inclinaret, tamen eam exercere iubeantur, cum parentes honestam potius quam inhonestam eam esse arbitrentur. Primum enim hoc vitium eos fallit specie quadam virtutis (vv. 107—114), deinde homo avarus a civibus, tanquam egregius acquirendi artifex, bene audit (vv. 115—118), tum pater eodem errore deceptus, qui avari sint, eosdem felices quoque esse putat et iuvenes hortatur, ut istam viam tenere pergant (vv. 119—122). Quam ob rem eos hoc vitio, quo ipse laborat, dedita opera imbuit (vv. 123—134).

Quæ omnia ut vana et falsa esse ostendat poeta, insatiabilem esse cupiditatem divitiarum demonstrat semperque plus appetere, qui multum habeat (vv. 135—144),

immo scelere se id genus homines non raro obstringere, cum insana cupiditate occæcati nihil non concessum opinentur (vv. 145—155).

Sint tamen divites, inquit Iuvenalis; num ergo morbos quoque et curas et mortem fugere possunt (vv. 156—160)? Quondam parvo homines contenti erant (vv. 161—171), nunc modestia illorum irridetur, hinc scelerum causæ, neque enim ullum vitium funestius est quam sæva immodici census cupido (vv. 172—178). Ad parsimoniam maiorum laudandam iterum redit poeta (vv. 179—188); felicibus illorum temporibus avaritiam et lucri cupiditatem suorum æqualium iterum opponit (vv. 189—209).

Hos igitur parentes bono animo esse non sine dissimulantia iubet, discipulum magistro meliorem futurum in quovis genere scelerum confirmans (vv. 210—224). Non posse parentes sese defendere, semper enim eos in culpa esse, cum habenas remittere non dubitent; ignem ergo, quem ipsi accenderint, cuncta rapientem visuros ipsosque in communi rerum perturbatione perituros (vv. 225—255).

Tam inepta, tam ridicula horum hominum studia esse poeta dicit, ut, qui labores eorum intueatur, theatra desiderare non possit (vv. 256—283). Scilicet insaniam multa genera esse, neque eorum minimam esse dicendam, qui ut opes augeant nullum vitæ periculum reformident (vv. 284—302). Deinde poeta nobis ostendit, quanto metu, quantis curis hæ divitiæ nocte dieque a possessoribus custodiantur (vv. 303—308). Illis curis Diogenem liberum fuisse (vv. 309—314), sed omnes homines, dum

modo prudentes sint, eadem felicitate frui posse (vv. 315—316).

His rebus expositis et examinatis Iuvenalis ad epilogum transit (vv. 316—331). Vive, inquit, parvo contentus, compara, quo famem et frigus defendas, reliqua omitte (vv. 316—321); si tibi nimis parcus videor, non impedio, ne censum equestrem aut senatorium comparare coneris; si eo non contentus eris, ne Croesi quidem divitiæ sufficient (vv. 322—331).

Duas igitur res a Iuvenale in satira quarta decima tractari videmus, minime inter se dissimiles et alienas, sed arte coniunctas. Loquitur poeta de prava liberorum institutione et de iis periculis, quæ in malis exemplis domesticis latent. Hæc ita disponit, ut primum (vv. 1—106) de iis vitiis disserat, quæ liberi, parentum exemplis corrupti, sponte ipsaque natura duce imitantur, deinde (vv. 107—331) ad avaritiam, omnium vitiorum tamquam fontem et originem, transeat; quam separatim pertractat, cum parentes non modo exemplis verum etiam præceptis liberos hortentur, ut illam viam ingrediantur. Hæc dispositio non vituperanda est, neque, si singula persequemur, multa, quæ reprehensione digna sint, inveniemus. Iterationes sententiarum, quæ in hac satira non raro occurrunt, fortasse molestæ videri possunt, sed neque id a poetæ genere scribendi alienum est, neque obliviscendum est, poetam in iis vitiis examinandis versari, quæ ante omnia gravissima esse censet, quam ob rem mirum non est, si omnes nervos contendit, ut animos eorum, qui audiunt, commoveat penitusque mentibus eorum verba

sua infigat. Eius modi iterationes sunt vv. 38—40, 73—74, reditus ad maiores vv. 179 sqq., 244—245 (Cfr. 227 sqq.), sed tolerari facile possunt, nec orationis tenori obstant. Verum est iudicium Heinrichii: virtutes huius carminis, inquit, a multis cognitae et laudatae, si consideres, sunt sane hic quoque communes laudes Iuvenalis, vel in argumento, ceteroqui parum novitatis habente, notabiles satis et insignes ¹⁾).

Haud scio an hæc satira ea sit, in qua maxime serio sermone poeta utatur. Quem antea iocantem sal-saque irrisione adversarios persequentem audivimus, is iam tristis, austerus, gravis factus est. Sed non tam severus est, ut non interdum cavilletur. Qui legerit vv. 26—28, 127—134, 199, 208—209, 241—243, 251, concedet, Iuvenalem ne in hac quidem satira a se plane desciscere. Quamquam facile non est in vitiis flagitiisque castigandis iocari. Præterea supra diximus, quid inter priores satiras Iuvenalianas et posteriores interesset. Sermo ipse prodit, non eundem in his atque in illis Iuvenalem audaciam improborum hominum insectari.

Quod ad formam dialogi attinet, Iuvenalis ea etiam in satira quarta decima utitur, quamquam hoc neque multis locis fit, neque ita dialogus adhibetur, ut longa colloquia habeantur, sed ad orationem variandam poeta more suo interrogationes ficti adversarii inserit aut exclamationes, quibus gravior argumentatio et accuratior fiat. Vv. 224—225 id genus exclamationem invenimus,

---

¹⁾ HEINRICH l. l. I. p. 131.

aptam sane ad nova argumenta elicienda. Eodem consilio vv. 153—155 iis versibus a poeta admiscentur, qui antecedunt. Vv. 179—188 monita et præcepta eorum, qui quondam vixerunt, audimus, porro vv. 191—207, qualia præcepta æquales poetæ dare soliti sint, accipimus. Vv. 60—62 dominus servos alloquitur, vv. 292—295 mercator loquens inducitur.

Longe aliam huius satiræ dispositionem Ribbeckius fuisse censet. Satira XIV, inquit ¹⁾, utrum a Iuvenale scripta sit necne hic non quæro: sed antiquo tempore eam genuinarum eclogarum volumini adiunctam fuisse Prisciani Servii Eutychiei testimoniis firmatur. Eius prior pars, quæ est usque ad v. 86, cum per has paginas videtur distributa fuisse:

<i>a</i> vv.	1—14 = 14	<i>e</i> vv.	59—72 = 14
<i>b</i> „	73—85 = 13	<i>f</i> „	44—58 = 15
<i>c</i> }	„ 15—43 = 29		
<i>d</i> }			

soluta compage singula sic confusa esse conieci:

a c d f e b

Puncto inciditur post omnes eas satiræ partes, quas litteris *a—f* Ribbeckius signavit; non nego: sed ea causa non satis gravis esse videtur, qua commoti ordinem versuum turbemus, nam etiam si ordinem a ceteris editoribus comprobatum defendimus, eadem puncta habemus. Restat igitur ut videamus, num argumentum ipsum mutationi illi a Ribbeckio factæ suffragetur. Meliorne fit a v. 14

---

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 178.

transitio ad v. 73 quam ad v. 15? Vix crediderim. Enumeratio exemplorum vv. 1—14 continuatur vv. 15 sqq., ubi crudelem patrem et libidinosam matrem post aleatorem (v. 4) et ganeonem (v. 10) invenimus; ea enumeratio interpositis vv. 73—85 abrumpitur. Qui vv. 73 sqq. præterea cum iis bene iunguntur, qui præcedunt, in quibus poeta dicit, gratum esse, quod pater civem patriæ dederit, pluris autem referre, utrum bonus an malus ille civis sit:

plurimum enim intererit, quibus artibus et quibus hunc tu
moribus instituas

An vv. 15—43 a vv. 1—14 separabimus, quod in illis poeta de parentibus, quorum nomina dicit, de Rutilo Largaque, disputat, in his non item? Minime, nam in sexta satira Iuvenalis ita agit, ut exempla notarum mulierum et ignotarum promiscue usurpet.

Cur post v. 43 melius sequentur vv. 59—72 quam vv. 44—58? Cum poeta dixerit vv. 38 sqq.:

abstineas igitur damnandis — —
— — quoniam dociles imitandis
turpibus ac pravis omnes sumus

peropportune pergere potest vv. 44—45:

nil dictu foedum visuque hæc limina tangat,
intra quæ pater est

multo melius sane, quam si vv. 59—72 inserat atque ita, ut iam diximus, aptam a vv. 70—72 ad vv. 73—74 transitionem lædat. Deceptus est sine dubio Ribbeckius vv. 68—69:

illud non agitas, ut sanctam filius omni
aspiciat sine labe domum vitioque carentem

post quos igitur addere vult vv. 44 sqq.:

nil dictu foedum visuque hæc limina tangat
intra quæ pater est

sed obstant, nisi fallor, versus 70—72. Hoc etiam vidit Ribbeckius, nam alio loco ¹⁾ hos versus sine detrimento posse damnari confitetur aut post v. 58 collocari; ut tamen eos excuset, addit posse eos apud Iuvenalem tolerari, cum carmina eius et verborum et sententiarum copia abundant. Omnino non video, cur tanto studio enitatur, ut ordinem versuum permutet. Omnia ad suum arbitrium novat, quæ apta non videntur secernit: difficultas non magna est in eo labore, quod haud scio an etiam de utilitate valeat.

Iniquus porro iudex Ribbeckius est, cum de satira quarta decima universe disputat ²⁾. Quanto opere tales versus, quales sunt 25—28:

Largæ

filia, quæ numquam maternos dicere moechos
tam cito nec tanto poterit contexere cursu,
ut non ter deciens respiret

in sermonem Iuvenalianum quadrent, non videt: iocatur de iis. Ineptum et ridiculum nescio quid non modo in vv. 145—149 deprehendit, verum etiam in commemoratione mercatoris illius avari, quem poeta in undis luctan-

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 146.

²⁾ Ib. pp. 35—36.

tem facit vv. 295—297; contraria inter se ideoque in-
lerabilia esse dicit, quæ vv. 153—155 leguntur:

tunicam mihi malo lupini,
quam si me toto laudet vicinia pago
exigui ruris paucissima farra secantem

Sunt sane quodam modo contraria illa quidem, ~~S~~
hæc hyperbole tamen sine ulla difficultate intellegit ~~u~~
Ille enim dicit se bonam apud cives existimationem ~~cum~~
paupertate coniunctam nihili facere. Hæc omnia ~~ut~~
gravia non sunt, ita defensione non egent.

Quam ob rem cum ordinem earum partium, in quas
hæc satira dividi potest, confusum appellare nolimus,
sequitur, ut ea quoque nobis displiceant, quæ de transi-
tionibus a Iuvenale factis attulit Weisus ¹⁾. Copiose
de iis non disputat neque singulas transitiones examinat;
universe tantum dicit, illud compositionis vitium, quod in
neglegentia omnium vinculorum cernatur, in satira quoque
quarta decima investigari posse et hos locos enumerat:
15, 25, 44, 59, 74, 77, 86, 96, 256. In qua re hoc
tantum miror, non potuisse etiam plura exempla adferre.
Vv. 15 et 25 particula copulativa omissa est, sed nemo
est quin intellegat, Rutilum et Largam non minus com-
mode induci, quam in prioribus versibus aleatorem nebu-
lonemque, quamvis inter hos duos particula, quæ est
nec (v. 6), inculcata sit. Coniunctio copulativa v. 44
desideratur, sed etiam v. 47. At nova pars satiræ non
incipit a v. 47, incipit a v. 44? Ita, sed non tam aliena

¹⁾ WEISE l. l. p. 11.

ea sunt, quæ inde a v. 44 leguntur, ab iis, quæ antecedunt, ut vel omissa coniunctione addi non potuerint. Hoc etiam de ceteris locis a Weiseo allatis valet: recte fecit cum animadverteret, particulas copulativas non adhiberi, sed hoc reprehendere non debuit.

Manifesta vestigia amplificationis a Iuvenale in vitiis commemorandis accurate observatæ in hac satira esse, Bergmueller contendit. In satira quarta decima, inquit, poeta a v. 4 usque 30 vitia ex malis parentum præceptis profecta describens gradatim ad maius pergit, cum in vv. 25—30 de libidine et adulterio loquatur. Eamque rationem tenet a v. 190 explicans parentes liberos ad quæstum quocumque modo capiendum impellere, cum in vv. 199—205 sordidissimam lucri viam laudandam esse peroret ¹⁾. Quod de vv. 199—205 dicit, approbo, sed in vv. 4—30 illam amplificationem non invenio, cum poeta ab aleatore incipiat, deinde ad eum transeat, qui exquisite cenare cupiat, quod sine dubio minus grave vitium est.

Multa sunt in hac satira sententiæ, quæ etiam aliis locis inveniuntur quæque ostendunt, satiram quoque quartam decimam a Iuvenale compositam esse. Eos locos respicimus, ubi poeta de illecebris malorum exemplorum agit et de iis gradibus, quos habet corruptela, ex parvo initio orta, deinde quasi vires et incrementa sumens, donec tandem miseros homines penitus obstringat et devinciat. Causam exponit poeta vv. 31—33:

---

¹⁾ BERGMÜLLER l. l. p. 20.

sic natura iubet: velocius et citius nos
corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
cum subeant animos auctoribus

Et paulo infra hæc addit vv. 40—41:

quoniam dociles imitandis
turpibus ac pravis omnes sumus

Nequitiae vero gradus esse docet vv. 215 sqq.:

nondum implevere medullas
maturæ mala nequitiae, ast cum pectere barbam cet.

Cfr. vv. 123 sqq., 138 sqq., 227—234, 244 sqq.

De periculis malorum exemplorum sæpe loquitur:

sed quid
non facient alii, cum tu multicia sumas
Cretice (II. 65—67)

scilicet exspectas, ut tradat mater honestos
atque alios mores, quam quos habet? (VI. 239—240)

quæ non faciet quod principis uxor? (VI. 617)

res haud mira tamen citharoedo principe mimus
nobilis (VIII. 198—199)

De gradibus corruptelæ cum aliis locis tum his agit:

foedius hoc aliquid quandoque audebis amictu:
nemo repente fuit turpissimus. accipient te
paulatim, qui cet. (II. 82—84)

tamen ad mores natura recurrit
damnatos fixa et mutari nescia. nam quis
peccandi finem posuit sibi? (XIII. 239—241).

Satis sit hæc exempla temere collecta adferre. Comprobant ex aliqua parte quæ demonstrare volumus: idem de his rebus esse iudicium scriptoris satiræ quartæ decimæ atque scriptoris ceterarum satirarum.

Iam si ad singulos versus examinandos transimus, primum dicendum est de vv. 15—18:

mitem animum et mores modicis erroribus æquos
præcipit atque animas servorum et corpora nostra
materia constare putat paribusque elementis,
an sævire docet Rutilus?

Ambigitur enim de verbo putat v. 17. Quod cum Wakefieldus ægre ferret et simul attributum substantivi materia desideraret, pro putat pari scripsit. Attributum vero substantivi materia ex adiectivo paribus eodem iure sumere possemus, si eo omnino opus esset, quo XIII. 28:

nunc ætas agitur peioraque sæcula ferri

ubi ad vocem ætas adiectivum, quod est peior, e voce peioraque sumptum, audimus. Re vera, si pari legeremus, materia duo attributa haberet. Sed neque opus est pari scribere neque, si putat retinemus, pari ex paribus sumere. Attributum substantivi materia invenitur in priore versu: nostra; corpora enim coniungendum est cum servorum, non cum nostra. Neque est cur verbo, quod est putat, lædamur, inter præcipit et docet posito, cum propinqua eorum significatio dici possit.

V. 25 Kiærius adiectivum rusticus cum carcer coniungit, quod hoc substantivum attributum requirat¹⁾.

---

¹⁾ KLER l. l. p. 79.

Multo melius esse mihi videtur post carcer interpungere et rusticus verbo expectas adnectere. Iuvenalis dicere vult, rusticum tantum hominem pudicitia mulierum confidere. Cfr. quæ dixit VI. 55—57:

magna tamen fama est cuiusdam rure paterno
viventis? vivat Gabiis ut vixit in agro,
vivat Fidenis, et agello cedo paterno

De odio poetæ in mulieres, quod hoc quoque loco patefacit, vix est quod moneam: notum est ex omnibus fere satiris eius (Cfr. Weiseum p. 16).

Tam ineptos vv. 31—33 Ribbeckius esse dicit ¹⁾, ut alteros iis similes apud Iuvenalem frustra quæras. Quid hoc est? Nonne et vera sunt, quæ in iis dicuntur, et bene composita? Quidnam haberet, quod in iis vituperaret, non protulit. Legit ille quidem subeunt (v. 33), quæ lectio, quamquam in cod. P. est, removenda videtur; altera illa, subeant, quam ex ω recepit Iahnus, meliorem reddit sententiam. Domestica pertinet ad exempla (Hermannus non recte interpungit ante hoc adiectivum), nam sermo est de iis ipsis exemplis, quæ parentes liberis dant, et parentes magni auctores iure appellantur.

Rectius Weiseus cum de pravis transitionibus in ea parte, quæ vv. 74—85 continet, loqueretur, eam vituperare potuisset, quæ est v. 81, quam eas quæ sunt v. 74 et v. 77, nam illud sed molestum est:

sed leporem aut capream famulæ Iovis et generosæ
in saltu venantur aves

---

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 28.

Si poeta sibi constare voluisset, aquilas quoque, nulla coniunctione adhibita, inducere debuit. Vix enim opus erat alterum genus avium alteri opponere. Conferri ea transitio potest, quæ XI. 136 est:

sed nec structor erit cet.

Altera transitio fit per particulam sed v. 117:

sed crescunt quocumque modo maioraque fiunt

sed cum hunc versum spurium esse arbitrer, non habeo quod de transitione addam. Divitias quocumque modo crescere, vel ex eo intellegi potest, quod iam supra dixit poeta, cum avaritiam vitium nominaret, speciem tantum et umbram virtutis habens. Etiam v. 125:

mox acquirendi docet insatiabile votum

reiciendus est. Dicuntur enim iuvenes v. 124 patre duce minimas ediscere sordes; harum exempla inde a v. 126 adferuntur, quam ob rem hi versus inter se non male cohærent, quæ cohærentia, si v. 125 retinemus, omnino tollitur.

Particulam, quæ est interea, in transitionibus Iuvenalianis sæpe usurpari, supra ostendimus. Cfr. II. 137, VI. 149, 461, VIII. 155, XI. 14, 193. In satira quarta decima rursus occurrit v. 138. Occupationis exemplum est v. 153, alia inveniuntur I. 150, II. 70, VI. 55, VII. 105, X. 324, infra v. 224 cet. Interrogatio illa, quæ est vv. 177—178, comparari potest cum VII. 103. Bergmueller ¹⁾ propositionem constituit v. 176, assumptionem

¹⁾ BERGMÜLLER l. l. p. 28.

v. 177, conclusionem vv. 173—175, quod nimis laboriosum videtur. V. 204 illa verba: *lucri bonus est odor* ex re qualibet, per *asyndeton* adduntur. *Omissio* *particulæ* *causalis* non rara est. Cfr. I. 161, 169, II. 47, III. 53, IV. 70, VI. 97, 208 cet.

Inter eos versus *Iuvenalianos*, de quibus viri docti maxime *disceptant*, hi *nominandi* sunt (227 sqq.):

nam quisquis magni census præcepit amorem
et lævo monitu pueros producit avaros
et qui per fraudes patrimonia conducunt
230 dat libertatem et totas effundit habenas
curriculo, quem si revoces subsistere nescit

Heinrichius ¹⁾ *Rupertio* auctore v. 229 respuit et *apodosin* a v. 230 incipere contendit, neque tamen ut *Rupertius* quem (v. 231) ad equum l. filium refert sed ad pueros (v. 228).

Pinzger ²⁾ quoque v. 229 spurium esse iudicat: neque enim poetam hic loqui de malis et scelestis parentibus, qui fraudibus pueros instituant, sed de avaris tantum. Quem (v. 231) significare dicit puerum; id verbum e verbo, quod est pueros v. 228, repeti facillime posse.

Bogenius ³⁾ aliam viam ingreditur. Censet ille v. 229 retinendum esse et ab eo versu *apodosin* incipere, cum inter se parva peccata et fraudes opponantur. Qua de causa *exordium* v. 229 mutat et legit:

---

¹⁾ HEINRICH l. l. II. p. 490.

²⁾ PINZGER l. l. p. 7.

³⁾ BOGEN: De locis aliquot *Iuvenalis* cet. pp. 40—47.

nam quisquis magni census præcepit amorem
et lævo monitu pueros producit avaros:
æque per fraudes patrimonia conduplicare
dat libertatem et totas effundit habenas
curriculo

hoc est, inquit, libertas datur fraudibus æque, quas pater non suadet, ac levioribus delictis, quæ pater probat, patrimonia conduplicandi. Sic hos versus eandem sententiam atque vv. 235—238 habere dicit, similesque sententias simili ratione dispositas esse ac dispertitas.

Ribbeckius ¹⁾ Iahnium laudat, quod v. 229 cancellis circumscripserit, cum ille versus, sive constructionem verborum respiciamus sive sententiam ipsam, tolerari non possit.

Kiærius ²⁾ v. 229 non respuit, sed cohærentiam sententiarum alio modo defendit. Particulam et (v. 228) idem significare asseverat atque etiam, sententiamque loci hanc esse demonstrat: quisquis præcepit magni census amorem, producit etiam pueros avaros; et qui per fraudes patrimonia conduplicare præcepit, dat libertatem curriculo.

Nemini eorum contigit ut, quo referendum illud quem (v. 231) esset, satis dilucide demonstraret. V. 229, qui etiam in cod. P. est, retineri potest, sed haud scio an lacuna post eum statuenda sit. In eo versu, qui excidit, verbum aliquod fuisse veri simile est, ad quod illud quem referretur. Idem est iudicium Schulzii, qui

---

¹⁾ RIBBECK l. l. p. 46.

²⁾ KIÆR l. l. pp. 67—69.

me audacior illum versum restituere conatus est ¹⁾.
Is legit:

nam quisquis magni census præcepit amorem
et lævo monitu pueros producit avaros
et qui per fraudes patrimonia conduplicare
non metuant: iuvenis semper sic doctus equis mox
dat libertatem et totas effundit habenas
curriculo; quem si revoces cet.

Quod de insidiis parentibus a filiis paratis dicitur
vv. 250 sqq. comparari potest cum VI. 629 sqq., ubi
pericula, quæ filiis impendent, exponuntur. Vv. 262
sqq. a Weidnero male explicantur: quid ludis intersis,
cum tua negotia pluris facias? Sententia est: qui avarorum
hominum ardens studium contemplatur, is ludis et
theatris carere facile potest.

---

¹⁾ SCHULZ: Quæst. Iuvenal. capita tria. Berol. 1885.

Satira XV.

Satiram quintam decimam ab eò, ad quem refertur, conscriptam esse, multi non putant, qua de re infra iudicabimus, cum quale argumentum satiræ sit viderimus.

In exordio poeta agit de superstitionibus Aegyptiorum, apud quos varia animalia tamquam deos coli ostendit; Aegyptios igitur carne horum animalium religiosissime se abstinere, quod de herbis quoque certis valere demonstrat. Nefas illic esse animalia iugulare, humanis corporibus vesci licere (vv. 1—13). Talia, inquit poeta, cum Ulixes Phæacibus narraret, ut mendax aretalogus merito in mare abici debebat, neque id mirum, cum in anilibus fabellis narrandis nullos testes producere posset (vv. 14—26). Se vero poeta confirmat rem enarraturum, non minus incredibilem, sed nihilo minus veram et testimoniis multorum testium comprobata (vv. 27—32).

Transit igitur ad facinus quoddam exponendum, quod in Aegypto non multo ante commissum erat. Inter duas vicinas gentes, Ombitas et Tentyritas, cum veteres essent simultates, tandem rem eo venisse, ut Tentyritæ insidias Ombitis pararent, victoriam se facile reportaturos sperantes ab adversariis, qui in eo occupati essent, ut

festum celebrarent; Tentyritas tamen præter opinionem victos et fugatos esse, quorum e numero cum unus prolapsus cecidisset, ab Ombitis eum captum et non modo interfectum verum etiam dilaceratum et consumptum esse (vv. 33—92).

Non negat poeta, cadavera humana ab hominibus aliquando consumpta esse, sed hoc excusari posse contendit, si causæ eius modi foedorum scelerum considerentur. Calagurritanos, cum urbs eorum a Pompeio obsideretur, se cadaveribus uxorum et liberorum aluisse, tamen rem esse diversam, quoniam ii, belli et obsidionis necessitate coacti, ad illa facinora confugerint; Ombitarum scelus nullo supplicio expiari posse (vv. 93—131).

His nefandis sceleribus poeta mutuum illum amorem opponit, quem natura hominibus ingenuit; quem si tamquam ducem sequerentur, numquam eos vitis flagitiisque se inquinaturos sed bene beateque victuros demonstrat (vv. 132—174).

Quod argumentum cum Kempfio ineptum esse videatur, satiram quintam decimam a Iuvenale abiudicat, eam quoque causam adferens, quod in quibusdam codicibus hæc satira post satiram sextam decimam legitur ¹⁾. Hæc vero sententia Kempfii iam a Palmio optimis, ut mihi quidem videtur, argumentis refutata est ²⁾.

---

¹⁾ C. KEMPF: De satira XV, quæ sub Iuvenalis nomine circumfertur, Berol. 1843.

²⁾ G. PALM: De Iuvenalis satira quinta decima disputatio, Nordh. 1882.

Weidner non multa invenit, quæ in hac ecloga artem satirarum scriptoris prodant, quam ob rem coniectat, eam post mortem Iuvenalis ceteris satiris additam esse; neque enim Iuvenalem eam scripsisse negat, sed epistulam potius ad familiarem amicum missam opinatur, quam satiram eodem quo ceteras consilio compositam.

Iuvenalem hanc satiram scripsisse, ut grave vulnus Aegyptiis infligeret atque ut barbariam eorum simul cum superstitionibus vanisque religionum cærimoniis vehementer castigaret, neminem, opinor, fugere poterit. Constat ex 174 versibus, quorum in 131 de Aegyptiis agitur. Primum enim, ut vidimus, poeta de diis eorum iocatur multaque apud eos fieri contendit, quæ mira iure dicenda sint (vv. 1—32). Refert deinde atrox feritatis eorum exemplum (vv. 33—92). Tum addit, similia exempla etiam in aliis populis inveniri posse, sed non ex simili causa orta et ideo toleranda (vv. 93—131). Postremo transit ad mutuum hominum amorem laudandum (vv. 132—174). Nonne hæc omnia comprobant quæ dixi, Iuvenalem, cum hanc satiram componeret, Aegyptiis notam turpitudinis inurere voluisse? Recte monet Palmius, perperam Kempfium iudicasse, cum in ea re summam carminis positam esse diceret, ut Iuvenalis Romanos admoneret, ne simile flagitium committerent ¹⁾.

Id etiam probo, quod eodem loco Palmius dicit, Hadriani ætate Romanos peregrinas religiones multo pluris quam patrias fecisse, poetamque hac satira populares

---

¹⁾ PALM l. l. p. 3.

suos tecte admonere, ne istis importatis religionibus nimis se dedant. Addit Palmius poetam, quamvis a peculiari Aegyptiorum immanitatis exemplo proficiscatur, ad totam suam aetatem totumque genus humanum spectare; quod contra Kempfium Weidnerumque confirmat, qui tantum modo illas duas gentes Aegyptias respici putant. Qua in re Palmium laudo, sed ita ut has laudes cum Kempfio Weidneroque communicet, quorum sententia etiam probanda est. Ille enim ea magis respicit, quæ in posterioribus versibus, hi quæ in prioribus tractantur. Mihi quidem universam satiram consideranti poeta de Aegyptiis quidem agere videtur, ita tamen ut omnes homines, quid ad veram humanitatem cultumque pertineat, inde discant.

Weidnerum argumentum huius eclogæ insolitum esse atque a satira alienum putare, supra dixi. Credo tamen Iuvenalem ne in hac quidem a suo genere scribendi desciscere. Nam ut a vv. 1—13 incipiamus, quis eum non agnoscat? Inde a verbo, quod est demens (v. 1), usque ad ea, quæ, ut sæpissime apud eum fit, per asyndeton adduntur: carnibus humanis vesci licet, omnia, nec minime sane exclamatio ea, quæ est v. 10, sermonem Iuvenalianum mirum quantum resipiunt. Quid? qui sequuntur vv. 14—26 num Iuvenale, num satira indigni? Mendax ille aretalogus, quem unus ex Phæacibus, nondum ebrius, in mare abici iubet, quod Elpenora grunnisse commentus est, num inepte inducitur? In rixa describenda inde a v. 33 poeta iocose agere non semper potest, quia in re nefanda versatur, tamen in initio, post-

quam fractos nasos, ruptas genas, hiantia ossa, clausos oculos commemoravit, iucundissimos hos versus addit (59—60):

ludere se credunt ipsi tamen et pueriles
exercere acies, quod nulla cadavera calcant!

Mox ii sequuntur (vv. 65 sqq.), qui sunt de Turno, Aiace cet.: aptine an inepti? Quid de v. 112 dicendum? Sic poeta a iocoso genere dicendi ad eiatam illam et magnificam orationem sensim transit, qua inde a v. 131 delectamur quæque profecto digna est non modo Iuvenale, verum optimo quoque ex iis magnis scriptoribus, quos tulit antiquitas.

Duas molestas digressiones, quarum una vv. 44—46, altera vv. 47—48 complectitur, Palmius ab interpolatore insertas esse confirmat, qui intemperantiam luxumque Aegyptiorum stolide miratus facere non potuerit, quin indignationem suam malis quibusdam versibus posteris traderet ¹⁾. Iahnus eos uncis includit; Heinrichus spurios eos esse aperte pronuntiat, iudicium Franckii comprobans. Miror integritatem horum versuum a viris doctis tanto studio impugnari. Quamvis enim digressiones sint, orationem nullo modo inepte interrumpunt. Usitatissimas apud Iuvenalem id genus digressiones esse, notum est; infra vv. 65 sqq. alteram habemus, qua finita poeta his verbis eo redit unde aberravit, v. 72:

a deverticulo repetatur fabula

Hoc Palmio facile concedo, festi descriptionem, deletis vv. 44—48, non interrumpi, sed quænam hæc causa

---

¹⁾ PALM l. l. p. 6.

est? Si omnes ii versus, qui orationem quodam modo interrumpere videantur, a Iuvenale abiudicaremus, opus æque laboriosum profecto ac inutile susciperemus. At, dicunt qui hos versus delent, ferri non potest ea oppositio, quæ est inter Aegyptum et Canopum. Iis respondeo, non Aegyptum et Canopum sed barbaram turbam et luxuriosos Canopitas inter se opponi. Quod dicit Palmius (ad vv. 47—48), credi non posse, homines vino adeo obrutos ab impetu ieiunorum diu fortiterque se defendisse, non dicuntur ii ebrii fuisse; hoc tantum dicit poeta, Tentyritas facilem victoriam se reportaturos sperasse, cum Ombitas temulentos esse opinarentur.

Alia parenthesis vv. 69—71 invenitur, quam qui legerit sine ulla dubitatione laudare poterit. In qua rursus poeta eodem quo tot aliis locis modo de invisis Græcis cavillatur, nam ut exempla ex hac tantum satira sumamus, vv. 13 sqq. ea irridentur, quæ de erroribus Ulixis narravit Homerus, cuius poetæ carmina etiam vv. 65 sqq. strictim attinguntur; paulo infra (v. 117) Iuvenalis se carminibus Græcorum poetarum non magnam fidem habere iterum profitetur. Cfr. VI. 643—644, X. 173 cet. De ea parenthesi, quæ est vv. 84—87, iudicium severum et Ribbeckius et Kempfius fecerunt, neque tamen recte iudicant, id quod Palmius, ostendit, cum contra Ribbeckium adfert, poetam v. 86 non ignem sed Volusium Bithynicum alloqui, contra Kempfium monet, verba poetæ (v. 84) acerbissimæ irrisionis plena esse ¹⁾.

---

¹⁾ PALM l. l. p. 8.

Quare cum id Palmio assentiar, non probo Hermannum,
qui hæc verba:

elemento gratulor et te
exsultare reor

uncis includit, hoc addens: sat. XV. vv. 86—87 inter-
polatoris nugas etiam Orellium deprehendisse lætor ¹⁾.

Præterea non multi versus ab editoribus in satira
quinta decima pro spuris habentur. Vv. 97—98:

huius enim, quod nunc agitur, miserabile debet
exemplum esse cibi, sicut modo dicta mihi gens

a Iahnio et Weidnero delentur. Re vera hos versus
delendos esse crediderim; recte enim Ribbeckius dicit ²⁾
difficile esse intellegere, quid sibi velit illud: huius, quod
nunc agitur exemplum cibi, cum aut hoc — exemplum
aut huius, qui nunc agitur, potius dicendum sit; iureque
usum verbi, quod est sicut, pro si quidem positi, non tolerat.

Præter ea, quæ supra diximus, nonnulla in hac
satira digna sunt, quæ attendamus. Satira ab interroga-
tione incipit, simile exordium est satt. I. VIII. XVI.
Altera persona loquens subito inducitur v. 16, quod apud
Iuvenalem sæpe fieri iam ostendimus. Cfr. V. 74, 135,
VI. 492, VII. 158, XIV. 60 al. Opponit poeta inter se
Ulixem et nos vv. 26 sqq., et vocabulum, quod est nos,
ut graviorem vim habeat, v. 29 iteratur. Similis est
hic locus alteri, qui est VI. 622 sqq., ubi boletus et
hæc potio inter se opponuntur et verbum, quod est hæc,

¹⁾ HERMANN in præf. p. XXXII.

²⁾ RIBBECK l. l. p. 48.

ter iteratur. Ita Iuvenalis sæpe facit, cum verba maiore pondere efferre vult, cuius rei aliud exemplum est VIII. 215 sqq. Cfr. quod in satira quinta decima alio loco (vv. 93—95) legitur:

Vascones, hæc fama est, alimentis talibus olim
producere animas: sed res diversa, sed illic
fortunæ invidia est cet.

Imperativum illum accipe v. 31 habemus. Alter ille, qui est adde, v. 47 adhibetur: similia exempla iam antea vidimus. Supra de his versibus 47—48 locuti sumus et integritatem eorum defendimus, cum cohærentiam sermonis eos nullo modo turbare aut abrumpere diceremus. Quos quamvis parenthesis loco habeam, tamen causam continent, cur Tentyritæ in adversarios impetus faciendi consilium ceperint. Bergmueller Palmium reprehendit, negans eum sententiarum nexum intellexisse¹⁾; tres enim ille causas consilii Tentyritarum poetam enumerare ostendit, sed non video, cur non possit poeta tertiam illam causam quasi in parenthesi includere; nexus sententiarum non ideo læditur.

Bergmueller: versus 69—72, inquit, nec elegantes esse nec acumen prodere, Iongio (l. c. p. 95) nemo non concedet; verum tamen quod ille dicit, ab interpolatore versibus 65—68 lectis cupidine abrepto eruditionem suam ostentandi compositos esse, a vero abhorret²⁾. Quod de acumine poetæ dicit non comprobo; omnino Bergmueller

---

¹⁾ BERGMÜLLER l. l. p. 32.

²⁾ Ib. p. 63.

de arte Iuvenaliana nimis leve iudicium facere videtur. Sed quod dicit de interpolatis versibus 69—72 eo maiore iure laudare possum, quod ipse plurimis locis ostendi, poetam non ut eruditionem suam atque copiosam doctrinam ostentaret, exempla illa ex antiquis fabulis sumpta attulisse.

Reditus ad propositum est v. 72. Ad vv. 86—87 Kiærius adnotat ¹⁾, pronomen in priorie sententia durius audiri, nisi locus ita accipi debeat, ut poeta non tam pronomen omiserit quam orationis formam mutaverit. Credo poetam Volusium alloqui, ut non opus sit in priorie sententia pronomen audire. In vv. 95—96:

fortunæ invidia est bellorumque ultima, casus
extremi, longæ dira obsidionis egestas

copiam quandam verborum inesse, non nego, sed propter hoc a Iuvenale non abiudicandi sunt. Poeta hoc loco in mentibus eorum, qui legunt, insculpere vult, qualis inter Calagurritanos et Ombitas ratio intercesserit, quam ob rem cum facinus illorum miseræ excusationem habere demonstrare velit, de necessitate quam apertissime loquitur. Quod poeta v. 112 narrat sine dubio fictum est: sic gravior ironia fit. Weidneri de hoc loco sententia alia est, sed mihi quidem poeta Thylen elegisse videtur, ut melius nobis ante oculos poneret, quam nudus humanitate orbis terrarum re vera esset, quamvis hæc humanitas ubique radices egisse crederetur.

Vv. 119—123 crebras interrogationes continent, ut fit apud Iuvenalem, cum studio et ardore inflammatur.

---

¹⁾ KIÆR l. l. p. 26.

Cfr. X. 90 sqq., 183—185 cet. Alia interrogatio, non ignota nobis, v. 140 occurrit. Et quoniam de interrogationibus sermo est, addamus, satiram quintam decimam, quem ad modum ab interrogatione incipiat, sic etiam similem exitum habere.

Restat ut aliquid de ea quæstione addam, quæ magna ex parte orta e vv. 44—46 huius satiræ tot curas viris doctis attulit, quæstionem dico de exsilio Iuvenalis. Ambigi enim satis notum est et de ipso exsilio et de genere exsili et de loco exsili. Quæ quæstio ad liquidum sine dubio numquam explorari poterit, nam quæ de ea veteres nobis tradiderunt adeo confusa et contraria sunt, ut quid verum sit, quid falsum, nisi coniecturis diiudicare non possimus. Qualem exitum Iuvenalis habuerit, numquam, opinor, compertum habebimus. Pulsum esse eum aliquando patria veri simile videtur, de ipsa forma poenæ disceptari potest, eo magis quod illis temporibus genera poenarum et relegationum nondum inter se satis distincta erant ¹⁾).

Quæ cum ita sint non mirum est, sententias virorum doctorum valde contrarias esse. Quarum ut nonnullas adferamus, Hermannus: Traianus, inquit ²⁾, certe Iuvenalem in exsiliū mittere vix potuit, sin hoc a Domitiano propter Paridem factum esse statuimus, ipsum

¹⁾ L. M. HARTMANN: De exilio apud Romanos inde ab initio bellorum civilium usque ad Severi Alexandri principatum. Berol. 1887 p. 49.

²⁾ C. F. HERMANN: De Iuvenalis sat. VII. temporibus. Gotting. 1843 p. 17.

tempus — — egregie convenit cum eo, quo Agricola bellum ex Britannia in Caledoniam transtulit. Franckius: si tam ipsa (de exsilio Aegyptio) mentio, quam lepidum Scoticae relegationis commentum ludicras grammaticorum redolet quaestiones — licebit, opinor, iam iterum pronuntiare, actum esse de exsilio Iuvenalis ¹⁾. Ribbeckius: Hadrianus octogenarium cohorti in extrema Aegypti parte tendenti praefecit, ibique senio ac morbo confectus duo post annos mortuus est Iuvenalis ²⁾ (Idem est iudicium Heinrichii l. l. II. pp. 20—21). Weidner credit eum in exsiliu[m] ab Hadriano missum esse, quinque et sexaginta annos natum, sine dubio in Aegyptum, atque ibi mortem obiisse ³⁾. Strackius censet ficta esse quae de exsilio commemorantur, addit tamen Iuvenalem, si in exsiliu[m] missus sit, a Traiano, non ab Hadriano aut Domitiano pulsum esse ⁴⁾. Naguiewskius coniectat, Domitianum, ira motum ob VII. 90—92, cum flaminem divi Vespasiani laedere non auderet, Iuvenalem praefectum cohortis fecisse eumque in Aegyptum misisse; putat tamen Iuvenalem, Traiano imperatore, inde Romam rediisse et paulo post tribunum coh. I. Delmatarum in Britanniam se contulisse ⁵⁾. Friedlaender nihil pro certo statuere

---

¹⁾ I. V. FRANCKE: De vita Iuv. quaestio altera. Dorp. 1827 p. 24.

²⁾ O. RIBBECK: D. I. Iuvenalis Saturæ. Lips. 1859, praef. p. XII.

³⁾ A. WEIDNER l. l. praef. §. 23.

⁴⁾ CHR. STRACK: De Iuvenalis exilio. Francof. 1880 p. 27.

⁵⁾ D. NAGUIEWSKI: De Iuvenalis vita observationes. Rigæ 1883.

audet, sed opinatur Iuvenalem a Domitiano pulsum esse. Neque mirum esse, si poeta in satiris eam rem silentio præterierit, cum nemo memoriam iniucundarum rerum renovare amet ¹⁾,

Si Iuvenalis relegatus est, nec est quod de ea re dubitemus, veri simile est eum ab Hadriano ex Italia pulsum esse. Differentia, quæ est inter priores et posteriores satiras, ita explicari potest, ut ad has componendas Iuvenalem, cum iam senex esset, accessisse dicamus, sed fieri etiam potest, ut non modo senio verum etiam curis et mænore confectus pristinam illam animi acerbitatem fervidamque indignationem mitigaverit. Non omni probabilitate id caret, quod Palmius suspicatur, Iuvenalem tertio libro edito, priusquam quarti satiras componeret, in exilium missum esse ²⁾.

¹⁾ FRIEDLÄNDER in recens. I. Vahlenii libelli, Juvenal u. Paris. (Burs. Jahresb. XIV. 1887).

²⁾ PALM l. l. p. 15.

Satira XVI.

Quem ad modum non defuerunt, qui satira quinta decima ad Iuvenalem referenda esset necne, dubitarent, sic esse videmus, qui satiram sextam decimam non modo propter argumenti dispositionem, verum etiam propter orationis ieiunitatem ceterasque, quibus laborare videtur, difficultates, magna ab eo fidentia abiudicent, quorum in numero Heinrichus est, cuius in brevi summario, quod ante satiram posuit, verba hæc sunt: ultima hæc satira præmia et commoda militiæ enumerat et, quantum tunc temporis togato antepnatur miles, demonstrat; sed totum carmen Iuvenale indignum atque spurium est ¹⁾. Ribbeckius hanc satiram respuit quidem, sed ita, ut invitus id facere videatur ²⁾. Hermannus: incertior, inquit, sextæ decimæ origo est, quam qui exploderent Iuvenalisque esse nollent, iam scholiasta novit; eandem tamen si incohatam non absolutam a poeta statuamus, ne illius quidem ingenii vestigiis carere scite Weber animadvertit ³⁾.

Scripta est hæc satira a poeta contra præmia felicitatis militiæ, ut ipse iam in primo versu confitetur, de quibus

---

¹⁾ HEINRICH l. l. I. p. 149.

²⁾ RIBBECK: Der echte u. d. unechte Juv. pp. 71—72.

³⁾ HERMANN in præf. edit. p. XVIII.

præmiis, cum ad insolentiam militum in togatos et paganos, qui dicuntur, augendam quasi nata viderentur, in tota satira acerbe admodum cavillatus est. Dicit igitur se militiam minime aspernari seque paratum esse tironem fieri (vv. 1—6). Transit deinde ad hæc commoda diligentius explicanda et incipit ab iis, quæ communia appellat, quorum primum hoc esse dicit, quod nemo togatus, etiam si a milite pulsetur, iniuriam ulcisci audeat, quoniam milites a centurionibus et commilitonibus semper defendantur (vv. 7—34). Aliud militiæ emolumentum esse, quod apud paganos iudicia sæpissime proferantur, apud milites non item (vv. 35—50). Porro militibus ius esse etiam vivo patre testandi, cum peculium castrense possideant, patres igitur interdum captatores fieri, ut bona filiorum accipiant (vv. 51—60).

Plura commoda non enumerantur; satira finita est. Incohatam eam tantum esse, non ad finem perductam, vel ex eo apparet, quod v. 7 poeta dicit se primum commoda communia tractaturum; omnia enim, quorum in sequentibus versibus mentio fit, communia omnibus militibus sunt. Nam pulsare togatos (vv. 7—34) omnibus licet; iudicia primo quoque tempore habere (vv. 35—50) omnibus licet (Cfr. vv. 48—50); testamenti etiam vivo patre factionem omnes habent (vv. 51—60). Quæ non communia commoda fuerunt, ea sine dubio poeta in ea parte satiræ, quæ amissa est, commemoravit. Weidner lacunam esse post v. 34 statuit. Non ei assentior. Poeta ab una parte ad alteram more suo transit, addita sententia generali (vv. 32—34), nec inepta aut Iuvenale indigna

transitio est v. 35, ubi particulam nunc coniunctivo adnexam, ut aliis locis imperativo, invenimus.

Heinrichius, qui incorruptam huius satiræ integritatem vehementer impugnat, tamen ipse concedit, proximas causas, quibus eam a Iuvenale non esse scriptam demonstrare possimus, omnino desiderari, cum non magni momenti sit, quod in nonnullis codicibus non inveniatur, nec certa argumenta historica, quæ dicuntur, ex ea ipsa sumi possint ¹⁾.

Quod vero dicit Heinrichius, esse in satira sexta decima versus, qui sermonem Iuvenalianum valde resipiant, et quod in ea Ribbeckius laudat p. 71, id iis facile concesserim. Satiram enim a Iuvenale scriptam esse, cum aliis causis ductus, tum iis, quæ in ipso argumento et in argumenti dispositione sitæ sunt, mihi persuasi.

Nam si de argumento iudicium universe facere volumus, quis non videt, quanta dissimulantia, quam lepido dicendi genere, quanta irrisione poeta utatur, ut quod sibi proposuit ad finem perducatur? Magna et vehemens ironia est sermoque ad eam accommodatus; commoda militiæ unum post alterum enumerantur, perpenduntur, laudantur; defendit id poeta, quod defendi nullo modo potest, cavillatur cum iis, quos se defendere simulat. Profecto res, quam sibi proposuit ut tractaret, non male inventa est, non male tractata.

Atque si singula persequemur, multa videbimus, quæ iam ante apud Iuvenalem occurrerunt, quæ ut

---

¹⁾ HEINRICH l. l. II. pp. 516, 543.

